

PALÓCFÖLD

FARKAS ANDRÁS

1920-ban született Abaújszínán. Középiskolai tanulmányait Kassán, a Képzőművészeti Főiskolát Budapesten végezte 1944-ben. Paraszt szülők hetedik gyermekeként a szülői házban tanulta meg a földmíves munka megbecsülését, szeretetét. A tanári diploma megszerzése után elragadta a háború, mely számára a nagy tanulságon kívül mell-lövést és hadifogságot is jelentett.

1947. szeptembere óta él Nógrád megyében, Balassagyarmaton. Ennek a vidéknek tája és lakói emlékeztetik szülőföldjére: ezért tudott itt hamar gyökeret eresztetni.

Pedagógus és művész egyszerre. Szeretettel nevelt tanítványainak hosszú sora is e tájhoz láncolja.

Művészetének tárgya az iskola, de méginkább a paraszti világ, melyben a hangsúly nem a tájon, hanem az emberen van. Az embert festi, rajzolja munkája, pihenése közben. Ez a művészet mindkét lábával a valóság talaján áll. Modern, de az egyéniség túlzásba vitt jegyei nélkül. Munkájával használni szeretne.

Használni a parasztság felemeléseért vívott kulturális harcunkban.

A felületes szemlélő nem lát sok formai újat ezekben az alkotásokban, de Farkas András célja nem is a mindenáron újat akarás, összegező művész, aki inkább tudatosan, mint ösztönösen alkot; nem meghökkenteni, elkápráztatni akar, hanem együttérzésre kényszeríteni a nézőt szeretett modelljei iránt.

PALÓCFÖLD

NÓGRÁDI ÍRÓK ÉS MŰVÉSZEK ANTOLÓGIÁJA

1965.

SALGÓTARJÁN

PALÓCFÖLD

Nógrádi írók és művészek antológiája

SZERKESZTI A SZERKESZTŐBIZOTTSÁG:

András Endre, Czinke Ferenc, Erdős István, Kojnok Nándor, Paróczai Gergely

FELELŐS SZERKESZTŐ:

Csukly László

KIADJA:

A Nógrád megyei Tanács VB. Művelődésügyi Osztálya

Felelős kiadó:

Molnár Pál

E. 1982.

E. 1974.

1969.

A BORÍTÓ LAPON:

Farkas András: Két nemzedék

Jobbágy Károly

Tigrisek lázadása

Xuan Dieu vietnámi költőtársának

Mar állt a vert-vas ketrec feketén;
benne ezüstös lábú asztalok,
egy furcsa polc s vakító lámpafény;

aiatta csizmás selyemingbe bújt
idomító csergette ostorát,
mikor az első tigris bevonult.

Helyére ült s mint óriásra nőtt
macska, a talpát nyalta szeliden.
— Mosakodott a közönség előtt, —

A másik is felugrott könnyedén
s a harmadik . . . a negyedik ugyan
keresgelt még a helyek közt (szegény),
az ötödik szép, fiatal, nyúlánk

— csak állt a rácsok alján és dühödt
szemmel tekintett az ostorra . . . ránk . . .
mordult néhányszor, de ő is felült.

— Szúrós szaguk minden zugot bejárt,
keletiesen jajgatott a kürt.

A hatodik az alagúton át
ahogy bejött, a fénytől megridát
és felhorkanva mutatta fogát.

És kezdődött a játék,

Mint lövés

csattant az ostor — minden néma volt —
kemény szavak röpködtek, mint a kés.

1.

S lassan — behúzott farokkal ugyan
a polcra lépett egy királyi vad
és a tetőn megállt bizonytalan.

2.

Szemben véle meg a következő
ugyanúgy ott állt, türelmetlenül.
A harmadikat hajszolták elő.

3.

Az vontatottan és kelleetlenül
egy lépcsőfokkal lejjebb megmeredt
és nyugtalanul tekintett körül.

4.

A negyedik már nem ellenkezett,
leszegett fejjel sompolygott oda,
ahova bottal mutattak helyet,

5.

az ötödik . . .

— megint ő — Ifjúság!
nem mozdult. Ostor csattant oldalán,
csak fűjt néhányat és maradt tovább.

Egy újabb ütés. Üvöltött nagyot,
a földre szökkent, ugráshoz feszült
de pofájába új csapást kapott;

hörgött, vicsorgott, két lábára állt,
egy mancsával a vékony rácsra dőlt,
veszetten karmolt, nem hagyta magát.

Az idomító vasrudat fogott,
az orrát verte . . . De helyükön ím
felhőrdültek a drága rokonok,

leugrálva a polcokról, dühvel
közelítettek az ember felé.
az szűrt és döfte önmagától el

a lázadókat, míg egy izgatott
hang kiabált a mikrofonba, hogy:
„Zenét! Zenét!” . . . víztömlő . . . vasrudak . . .

mind készen álltak, mind leverni kész
e fellobbant, gyönyörű lázadást,
e mélyből fakadt, forró zendülést.

És én akkor már nem bírtam tovább,
a könnyeimet gyűrtem, de minek?
Nem is szégyeltem, ha akárki lát.

Ne vessetek meg! Bár ember vagyok,
de most felbolydult tudatom
a tigris mellett állt, kiáltozott.

Hogy segitettem volna neki én,
bicskával . . . Gyerünk! Mert meghalni jobb,
mint rabként élni e rongy földtekén.

Ugy kell! Széttépni minden zsarnokot!
Van értelme születni csak ezért,
hogy polcra mássz, mint macskák, kucaszok?

Óriás ketrec körben a világ,
hol legyűrt népek megriadt hada
ugrál és játszik torz komédiát.

Ó tigris! Drága testvér! Összevert
édes barátom, ösztön rokonom,
kinek dühéből lázadásra telt,
— ne hagyd magad! Ha már olyan bolond
az ember sok helyt, hogy hagyja magát
s remeg a korbács ha feléje ront.

Dölve a ketrec rácsainak, így . . .
így támadásba menni szebb dolog,
mint megjuhodva kérni valamit . . .

— — — — —

S már nem is láttam azt, hogy helyreállt
a „régi rend” s a lépcsős polcokon
ott fent, a büszke, vad királyi párt,

Csak azt láttam a szünetben, ahogy
etették őket s ő, a l á z a d ó
egy falat húsért hogyan vinnyogott;
hogy csapott le a lócombra, hogyan
marcangolta — de éhes lehetett —
ráò volt, ön-gyomra vas béklyóiban.

Hát e z é r t volt a meghunyászkodás?
Hat így hűlt le a percnyi örület?
— Megérteltem vad társam, megbocsáss,
így van ez s nálad másként nem lehet.

De én, az Ember, nem nyugszom meg így
s idezve népek forradalmait,
elképezelem a szép győzelmeket.

AVAR PÁL:

Veron néni

Réges-régen, mikoriban a mesék születtek, bizonyára vasorrú baba lett volna Veron néni. Rontó és varázsló asszony, igazi hatalom. Manapság meg már egyszerű boszorkány se lehetett szegény, mert ugyan ki hinné el neki, hogy csúzos derekával még meglövigolja a seprőnyelet.

Ezek a boszorkányságok is! Az öregek száján kopik valami történet egy bizonyos Farkas Lukácsról, akit az istálló-vackán megnyomott a lidérc. Amikor ezt hallják a fiatalok, máris összenevetnek, egymás fülébe susorognak. Hisz a buta is gondolhatja, hogy csakis és kizárólag az elszabadult borjú feketett a hasára Lukácsnak, nem pedig a világító mocsárgáz.

Hanem szerelik már az áramot, lesz villany és minden szombat este tánc!

Katonáéknál, a takarodó utáni sötétben is csak olyan babonáságot lehet már elmondani, ami a sok szerelemre éhes ifjú képzeletét csiklandozni képes. Ilyen például az egyszeri lovászinás titka. Ez az inas arról volt híres, hogy minden vakarás, csiszolás nélkül percek alatt tükörfényesre dolgozta a lovak hátát. Ennek még a környékbeli uraságok is a csodájára jártak. Nem tudták, hogy az inas a földesúr hajadon lányainak bugyogóját használja a pucoláshoz. Egy napon azonban hirtelen megszűnt a varázslat: a pejkek sörénye a többszöri simításra sem akart kifényesedni. Ez pedig nem sokkal azután történt hogy a lányoknál a segédjegyző, meg a kántortanító kezdett pítvarolni. Keresték az összefüggést, de nem találták. Ám a péterlustájá inasnak mégiscsak mennie kellett még a környékről is. És ő ment. Abban a reményben, hogy talál még a földkerekségen olyan helyet, ahol az erkölcsök nem lazultak meg meg ennyire. Hogy aztán talált-e, nem-e, erről már nem szól a krónika.

Azok után, hogy a világ Héricsen is alaposan megváltozott, ugyan mihez foghatt szegény Veron néni? Dereka fiatal korában sem szerette a hajladozást, nem most, ilyen berozsdált állapotban. „Az áldott jó uram, isten nyugosztalja” végzett el helyette minden munkát. Ő meg itt maradt öregségére, csúfságra, nélkülözésre. A szomszédolás bizony egyre ritkábban járt együtt megvendégeléssel.

— Elvész a világ! — dünnyögte békétlen hangon, amikor a száraz kenyérdarabokat megtapogatta esténként. — Fösvénység uralkodik a szíveken — A tükör alatt függő feszületre nézett és eszébe jutott, hogy a legközelebbi Szentföld-összejövetel is majd csak ádventkor lesz. Akkor hoznak neki a hívó asszonyok alamizsnát. De erre még heteket kell várni. Heteket, amikor egy nap is olyan kibírhatatlanul hosszú.

Lagzi kilátásban volt, a Murányiéknál. De ott meg az öregek hajbakaptak az őszi osztzkodáskor. Így az is halasztódik, míglen a békesség angyala meg nem szállja a szíveket.

Haláleset? Azt sem lehet kiszámítani. A siratásból eddig nem hagyták ki, de hát a „mostani” népektől az is kitelik, hogy csak úgy ukmukfuk kihagyják. Mitagadás, a hangja bizony meg-megcsuklik már a tremolózásnál. És ha történesen öreg-asszony hal meg, vagy özvegyember, ki reszkirozza meg az ilyen parádét?

A betegségeket utoljára hagyta. Valahányszor számbavette, hogy a betegség is előadhatja magát a faluban, mindig megborzongott. Utoljára kenni hívta őt Manyákné az ura derekához. El is járt a házhoz szorgalmasan. Kapott egy kis zsírt, egy kicsit meg elspórolt a masszírozásnál. Dehát ez olyan kórság volt, amelyik sehogysem akart javulni. Pedig Veron néni igyekezett. Nem sajnálta az erejét, dehogyis sajnálta volna, amikor úgy rászorult az élelemre. Meg akarta mutatni, mit tud. Utána mindig neki is elkelt volna egy kis gyúrás-dögönyözés. Hiába, mostanában a betegségek sem olyanok, mint régen voltak. Egyik nap aztán mikor úgy dolgozott, hogy még az orra is benne volt a nagy melák ember hátában, roppant az ajtó és az orvos jelent meg a küszöbön. Elképzelni is vétek lenne azt a sok káromlást, szitkot, fenyegetést, amit az szórt órá. Manyákné meg csak állt és a kezét tördelte, mint aki semmiről sem tud. A tetejében még a kapun se mehetett ki simán, mert ott meg az a vihogó Manyák gyerek uszította belé a kutyát. Kis híja, hogy a ruhát le nem szedte róla az az átkozott dög (Isten bocsássa meg az ilyen beszédet, mégha állatra vonatkozik is!) Attól napokig reszketett. Nem annyira a kutyától, mint inkább attól, hogy az orvos törvény elé hurcoltatja őt.

Egyik este aztán épp amikor száraz kenyérdarabokat puhítgatott pemetefű tea-ban, hogy, hogy nem, elfogta a szégyenkezés. Restelte hogy elkeseredésében annyi gonosz kívánság gyűlt össze szívében. Még hozzá tolvaj módra, esteli harangszó után, amikor a léleknek meg kell tisztulnia a nappali szennytől, büntől! Feloldozást áhítozva tette össze sovány kezét, és imádkozni próbált. Az esze azonban továbbra is elbitangolt, amiért aztán vádolni kezdte önmagát.

— Hisz még a vajakolást sem tanultam meg tisztességesen. Annak se vagyok olyan, mint az anyám volt. Mit is tanultam tőle valójában? Jóformán semmit. Nem tudok a szemből eleven haját kiszedni. Nem tudok gyíkkenőcsöt keverni torokszorulás ellen. Szemverésnél nem tudom a ráolvasást. Valamit mondani kell és csak azután kell kapni. Nem tudom, mikor kell a hideg, mikor a meleg borogatás. Mire jó a farkasalma, a fehérüröm és az apró bojtortján. Semmitse tudok, egyedül talán a szemölcs elmulasztását. Lássuk hát, tudom-e még?

Feltápáskodott az asztaltól. Kihúzta a fiókot és a fokhagyma gerezdek mellől cérnaszálát vett elő. Ahány göböcske, annyi görcsöt kell rá kötni, aztán összezsugogatni, a kézfejet megdörzsölni vele és a cérnát a disznóvályú alá ásni. Mire a fonál elrothad, a szemölcs is eltűnik.

— Ezt tudom, a kenést, meg az imádkozást. Dehisz az ima maga is elég. A többi csak gonosz tudomány. Ádám és Éva szakították le az édenkerti fáról, a mi károhozatunkra. Eriggy Sátán, ne kísérts engem! Én az Urat akarom szolgálni. Azt tudom és ez nekem elég.

Végignézett magán. Kifakult pruszlikja alól foltos vászoning kandikált ki. Ahogy a kötényt lesímitotta, szoknyája zsebében megzörrent a két szem dió, meg a fonyadt alma. Ezt nem eheti meg. Arra kell, hogy ha esténként valamelyik ablaknál leskelődik, aztán a kutyaugatásra a gazda váratlanul kijön, mondhassa, hogy látogatni jött a gyermekekhez. Bent azután odaadja a diót meg az almát. Lám a sze-

génynek milyen jó szíve van! — szokták gondolni magukban a háziak. Csakhogy? Uradzanak már a parasztok! Lassanként minden ablakra csipkefirhangot akasztanak, hogy már kukucskálni se lehessen. Ki érti ezt?

Akár meg is ehetné a diót meg az almát. Sorra bezárulnak az ablakok, akárcsak az emberi szívek. Nem lehet már messze a végső számadás ideje sem. Nagyot sóhajtott Veron néni. Tüdeje hangosan sípolt és egy egér kétségbeesett kaparászásával menekült az ablakból. De akár el is sétálhatott volna az asszony orra előtt, talán ez azt sem vette volna észre.

— Most következik a megpróbáltatás! Már benne vagyunk — ötlött fel a fejében és már bele élte magát. — Minden jel arra mutat, állapította meg Veron néni. Ezután legalább nem kell tennie semmit, csak várni, várni és minden magától történik majd.

— Biztosan jelenésem lesz! Mint a prófétáknak és a szenteknek! — Furcsa, hogy neki még sohasem volt jelenése. Ugyan milyen érzés lehet azt a nagy-nagy fényességet megpillantani? Nem hal-e tőle szörnyet az ember? És Saulus jutott eszébe, aki a damaszkuszi úton ment, mendegélt s akkor hirtelen! . . . Másokat is leginkább úton érte el a jelenés. Ő meg itthon tesped és vétkezik.

Határozat villant az agyában. Tüstént fölkelt és elindult. Be a faluba! Akármerre, csak úton legyen! Úton, hogy megnyílhassanak az egek . . . Ebben a viskóban úgysem látna semmit a füstös gerendáktól. Magán a zsuptetőn sem hatolna át a fény.

Révetegen nézett maga elé. Lassacskán mozdult. A szakadozott, rojtos melegkendőt terítte magára, összefogta a mellén és bot mellett indult az ajtó felé, ki a sötét éjszakába.

Újhold ideje volt. Jelenésre legalkalmasabb óra.

De mindjárt a szomszédék háza előtt nekiütődött valaminek. Egy vastag oszlopnak. Erre nem emlékezett, csak pár napja állították fel. Az oszlop tövében frissen hányt földet tapintott a lába. Hallga csak! Kezdődik . . . — suttogta boldog izgalommal. Égi zsolozsmát hallott. Az oszlopból jött a hang. Rátapasztotta a fülét és bizsergető örömet érzett.

— Azon a napon megszólalnak a kövek meg a fák, — motyogta magában. — Szent Teréz imádkozzál értünk!

Félóra is eltelt, hogy semmi más nem történt. De akkor letről, a köves országot felől emberi hangok ütődtek a fülének.

— Sokan lehetnek! Sokféle beszéd. Itt valami készül . . .

— Akkor hiszem, ha látom! — horkantott egy férfi és Veron néni a tavaszon meghalt Bozsó hangját ismerte fel benne. Pedig a fiáé volt. Dehát Veron néni nem tudott különbséget tenni köztük. Ő most az utolsó ítélethez szoktatta magát.

A közelben egy kerítést tapogatott ki, onnan figyelt lefelé. Csak a sok beszéd, a beszéd amiből alig sikerült egy-két szót kiragadnia.

Megint csak a Bozsóét vélte hallani:

— Egy félóra? Lesz az több is.

— Hallgasson! Csak meglesz most már, ha annyi ideje csinálják! — vágta rá valaki, de ennek a hangjára már nem ismert rá az asszony. Valamelyik szomszéd falubeli lehet, gondolta, vagy egy régen megholt ember, akit ő se hallott soha beszélni.

Bátorság fogta el és repeső izgalommal indult a hangok felé. Utóvégre mi baja történhetik? Jobb, ha a közelükbe kerül. Itt, ebben a sáros utcában könnyen kifelejtődik az egészből. Hiszen azok is emberek voltak, mint ő, valaha ugyanúgy éltek s talán szintúgy nélkülöztek és vétkeztek.

Valaki vágatva rohant az országúton és lihegve, akadozva újságolta:

— Azt mondta a mester, hogy pár perc és kész! — Izgatott suttogás, tere-fere hullámozott végig a tömegben. Utána csend és feszült várakozás. Csupán Veron néni botorkált lefelé az úton. Lyukas csizmájában a sár ki-bejárt és úgy szuttyogott-var tyogott, hogy mindenki felfigyelt rá. Néha a botja is megkoppant egy-egy kiálló követ. Közben meg-megállt, kifújta magát. A lába, meg a bot a kezében ide-oda kalimpált. Teljes volt Veron néni megbizonyosodása.

A tömegben cigarettára gyújtott valaki A gyufaláng a lélegzetét is ellátotta az öregasszonynak. Csakhogy utána még nagyobb sötétség támadt. A megpróbáltatás kínzó, de igazi pillanatai voltak ezek.

— Aki mindezt kiállja, annak az örök boldogság jut osztályrészül. Hiszen itt van közel! Csak pár perc, ahogy valaki mondta az előbb az „üdvözültek” közül. — vélekedett Veron néni.

— Szűzanyám, ne hagyj el! — sóhajtotta most már hangosan, hadd hallják a többiek is. Vegyék észre, hogy olyan lélek közelít feléjük, aki bízik. Gyarló ugyan, de hite van. Nagy erős hite.

— A vén boszor . . . ! — kiáltotta el magát valaki nevetve, de elharapta a szót, mert akkor bekövetkezett, amire vártak. Mennyei világosság támadt az utcákon, az egész faluban. És az újjongás, ami a torkokból kitört!

— Éljen! Éljen! — kiáltották az emberek. Pillanatok alatt hullámozó, egetverő ünneplésbe fogott az egész falu.

Egy óra múlva oszlott csak el a nép. Egyesek csoportokba verődve beszélgettek még egy ideig, aztán ők is hazaballagtak szépen. Csend lett.

Egy öregasszony maradt csak kint a szokatlan, fényes éjszakában. Az egyik frissen kigyulladt villany alatt térdepelt, homlokát az oszlopnak támasztotta és imádkozott:

— Az Úr angyala köszönté . . . Az Úr angyala köszönté . . . — ismételte untaiban, de ennél tovább jutnia százegyedszerre sem sikerült neki.

Majd elhallgatott. S mint régen a feszületet annyiszor, most holtan karolta a villanyoszlopot.

Vihar Béla versei:

Az égigérő postaláda

Falusi, kicsiny postaláda
virít az utca szögletén;
valaha lépteimet várta
gyermekkorom őskézetén.
Hol az a láb? Hol csikóröpte?
Hol az a kéklő boríték?
Mikor apám szólt: siess, dobd be . . . —
s nyargalva vittem levelét.

Lábújjhegyen hogy ágaskodtam,
mint nyújtottam fel két kezem,
mert az a láda a magasban
függött, akár egy felleget,
nem, azon is túl, piros fényben.
egy csillag ágán lebegett,
és kapaszkodtam, hogy elérjem,
hogy elvigye a levelet.

Azóta hány évtized szárnya
röppent tova. Mennyi remény . . .
Lám, lesüllyedt a postaláda,
s elmerengve tekint felém.
A ház tövében, nekidülve,
reámnéz az ösvény mögött,
belebámul a tűnt időbe,
a szellő sóhajt, megzörög.

Igy hajtom most hozzá fejemet,
mint meggörnyedt fa, lefelé,
az ég helyett, az ég helyett,
a betakaró föld felé.

Szécsény, 1963.

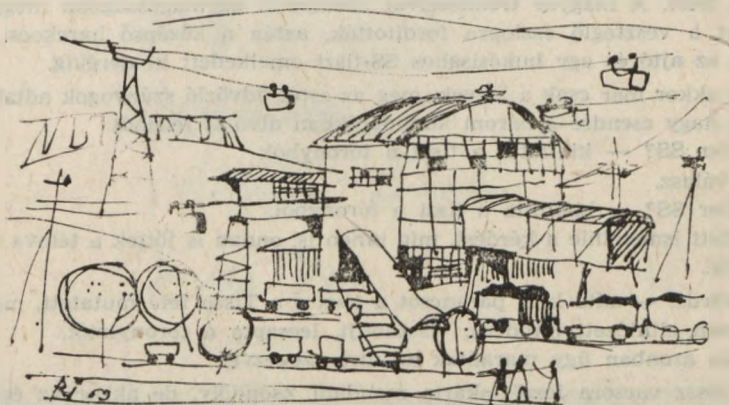
P a p a g á j

Szemembői régen kiapadt már a könny.
Most madár vagyok, tollak éke rajtam,
ki aranyhajú dalnok voltam hajdan,
és csillagsugárból szótték köntösöm.

Egy istennőt hódított meg szerelmem,
s ő éjszakánként a lakomba osont,
ám hivságomban, én kérkedő bolond,
közös titkunkat balgán kifecsegttem.

Azóta átka rajtam. Elvárásolt:
rabként forgok a cifraság mezében,
az önvád karma belém szaggat: kár volt . . .

s míg csörömmel a ketrecreácsot tépem,
torkomból csupán rút hangzás rikácsol:
igy pergetem a szót, de már nem értem.

RADICS ISTVÁN: Szénosztályozó

Kúnsszabó Ferenc :

Fegyverszünet

A pogári Tisza-híd előtt jó tíz kilométerre megrekedt az oszlop: német teherautók, magyar Botondok, alacsony oldalú székelő szekerek, sebesültszállító kocsik, nyíri urak sárga bricskái tolultak egymásra; német káromkodás, ukrán szitkozódás keveredett román sírátkozással és vaskos magyar áldásosztással.

Talán végig a reménytelen, világosszürke földek között húzódó kövesúton csupán négy ember hallgatott. Valaha zöldre festett, magyar tréncocsin ültek, ami elé egy bernáthegyi nagyságú ruszin ló, meg egy elefántmagasságot közelítő öszvér volt fogva. A bakon elől csak egy ember ült, siltes hegyivadász sapka volt a fején, hanem a zubbonya mutatta, hogy tarjáni tüzer.

Békésen szortyogtatta kihűlt, üres pipáját, néha a szópókával alulról megigazgatta bajúszát, aztán balkéz felé kiköpött. Hanem mikor oda felnyomakodott egy német Tigris, muszáj volt jobbra köpni. Még át is húzódott az ülésdeszka másik oldalára. Így fedezte fel a nagy kukoricatáblán túl a facsoportot.

A kocsiderékban ült a többi három. Egy a pesti háziezredből, kettő meg az ungvári hegyivadászoktól. Aludtak, okosan kihasználva, hogy a kocsi nem zötyög. A bakon ülő Zsöndöly István többször a tanyára nézett, aztán társaira: szóljon, ne szóljon?

Mielőtt határozott volna, a kukoricatáblán három kötényes Tigris gázolt viszsza a Tisza felől. A magyar tréncocsival körülbelül egymagasságban megálltak, az ágyúcsöveket a veszteglő oszlopra fordították, aztán a középső harcokcsi tornyán felcsapódott az ajtó és egy bukósisakos SS-tiszt emelkedett ki derékig.

Az úton akkor már csak a legyek, meg az estét üdvözlő szúnyogok adtak hangot. A szokatlan nagy csendre a három kocsiderékban alvó is felriadt.

— Ist hier SS? — kiáltotta a tiszt a toronyból;

Semmi válasz.

— Ist hier SS? — kiáltotta a tiszt a toronyból.

Meg kellett ismételnie a kérdést, míg innen is, onnan is jöttek a tétova válaszok:

— Jawohl.

— Vorwärts! — adta ki a parancsot a tiszt s a Tisza felé mutatott, majd, mint aki tökéletesen elintézett mindent, visszabújt, lecsapta a toronytetőt.

Az ágyúk azonban úgy maradtak az útra szegezve.

„Ebből rossz vacsora lesz”, akarta mondani Zsöndöly, de akkor az égen zúgás keletkezett, s egy kétfedeles szovjet felderítő közeledett; olyan békésen úszott, hogy az ember várta, mindjárt műrepülésbe kezd. A kukoricaföldön álló tankok harmadika hirtelen megforgatta a tornyát s gyors egymásutánban két lövést adott le a gépre, mire az valóban figurát mutatott be: éles kanyarral oldalt hátrafordult s visszament Nyíregyháza felé.

Ezt már azonban senki sem figyelte, mert a Zsöndölyék mellett álló Tigris egy lövéssel kilőtte a harmadik harckocsit, majd leoldotta az elsőnek a láncát. Az emberek az út két oldalán húzódó árokba ugráltak. A kis póni az első lövésre az öszvér nyakába ugrott, a másodikra pedig lerántotta az útról a kocsit és eszeveszette-ten vitte a három tank felé. Talán ez mentette meg az úton álló Tigrist, mert a parancsnoki harckocsi véres cafatokra lőtte az öszvért, a póni kiszabadult a hámból s rohant visszafelé, de repeszekkel telten. Nem is jutott föl az útra; az árok két partján két első lába megbicsaklott, s kiforduló véres szemekkel bukott le, habosan fénylő, remegő orra csaknem érte Zsöndöly Pista arcát . . .

Az úton lévő Tigris lángbaborult, s a belőle kiugráló katonákat a másik harckocsi fedélzeti géppuskával vadászta. Mint a vurstliban az üres tojáshéjakat.

— Menjünk innen — nyöszörögte egy sportsapkás, lengyel nadrágos civil az árokban, s kúszott hátrafelé.

A háziezredből való Pénzes Karcsi megfogta a lábát:

— Sehová, öreg. Ebben a Tigrisban mindjárt robban a lőszer, s itt nem kap repeszt, legfeljebb gyagya lesz a légnyomástól.

— Nem lesz, mert árokban . . . — kezdte Nagy Zsigmond, az egyik hegyivadász, de Karcsi kacsintására elhallgatott.

A kukoricaföldön lassan hátrafelé mozgó Tigris nehézgéppuskája még ugatott, mikor egy német harckocsizó hengeredett le közéjük az árokba. A zubbonya lángolt a hátán. Pénzes Karcsi ráfeküdt, hogy saját ruhájával oltsa el.

— Danke — mondta a német, s akkor hatalmas dörej hányta szét az úttesten álló járműveket.

A kint manőverező harckocsi abbahagyta a tüzelést és harmadikkal rohant a Tisza felé.

A német felvizsgáldott az égre aztán a többiek is. Nem pazaroltak szót és időt, kiugrottak az árokból és rohantak, minél messzebb az úttól: a négy magyar katona meg a német egy felé tartott, utánuk a civilnadrágos úrféle.

A levegőben két Rata közeledett; ügyet sem vetettek az országúti torlódásra, sem a szétfutó emberekre, hanem a Tigrist vették úzóbe.

A német értette meg elsőnek a helyzetet. Féltérdre emelkedett, úgy figyelte a menekülő harckocsit meg a rásturcoló gépeket.

„Brávó!” — mondta egy kis idő múlva. Még tapsolt is. A biztonság kedvéért azonban visszafeküdt, fejét egy félíg kidőlt kukoricaszár alá dugta.

Ám a Raták felhúztak a magasba, Polgár felé vették az útjukat; ott azonban légvédelmi lövedékek pamacsai fogadták őket: még magasabbra emelkedtek s visszaváltak Keletnek.

Pénzes Karcsi felült:

— Géza — szólt oda az eddig hallgató hegyivadásznak, — kioszthatnád az esti szeretetsomagokat. Megdöglök egy slukkért.

Az alacsony, vékony Pintér Géza hanyatt feküdt, nem válaszolt. Zsöndöly Pista négykézláb odamászott hozzá, megfogta a lábát:

— Baj van, Géza?

Az nem mozdult.

A sportsapkás civil az arcához hajolt:

— Megsebesült?

— Hagyjatok békén! — csapott az egyszerre kezével-lábával s felugrott, ökölszorított kézzel: — Mit akartok tőlem?! Hogy az a tetves, betyár! . . .

Minden vonás eltorzult az arcán, fröcskölt a nyála; a német hátulról odalépett, lefogta a két karját. Segítettek neki: A fiú ordított, bőgött. Már nem is adott értelmes szót. Őtüknek kemény dolog volt tartani . . . Idő múltán csendesedett a rángás, a bőgés vinnyogásba, majd szaggatott, egyre fáradóbb száraz zokogásba ment át.

Lassan lehullottak róla a karok.

Ezredbajtársa, Nagy Zsiga lefektette.

— Epilepszia? — kérdezte a német s nyújtotta a kulacsát.

Zsiga felnézett:

— Sohasem vettem észre.

A homály egyre tömörebb lett. Benne tétova lábú, csüngő kezű emberek bók-lásztak. Néha megzörrent egy kukoricaszár. Az úton halk férfihangok, anyát hívó gyermekcsuklások.

Egyébként csend volt és sötét.

Szokatlan csend és szokatlan sötét: tegnap óta gyűrűben vannak, s állítólag csak a Tisza-hidat védik az SS-ek.

Nem is vették észre, hogy Zsöndöly Pista eltűnt közülük, csak mikor jött vissza és egy kocsiodalt húzott maga után:

— A pipámat nem találom — mondta —, de itt van ez az oldal, Gézát elvisszük rajta.

Hová? — kérdezte a lengyelndrágos.

A Ritzbe — felelte Karcsi, de hangja nem volt kihívó. — Auguszt a főhercegnő vár bennünket, különfogadáson.

Csend volt egy darabig. Pista letette a kocsiodalt, ráült, szórakozottan a zsebe felé nyúlt, de aztán csak legyintett.

Nem vettétek észre? Itt északra van egy tanya.

Tanya?!

Az. Olyan két kilométerre.

Nagy Zsiga felállt:

— Hiába te tűzér voltál, tudsz megfigyelni.

Felállt Karcsi is:

— Na, gyerünk, tegyük föl Gézát.

Á nem kell — szólalt meg az egyszerre —, elmegyek a lábamon.

Bírsz menni?

— Bírok . . . Istálló van abban a tanyában?

Pista oldalt nézett, bár ez a rájukzuhanó estében fölösleges volt:

— Van. Nagy, tágas istálló, szénapadlással . . .

— Jászoly . . . a jászolyban . . . — mondta csendesesen Pintér Géza — És a tehenek az arcodba szuszogják a meleget . . .

Karcsi a német vállára tette a kezét:

— Jössz, kamerád? Sláfen.

Ah, schlafen? — mondta az cingár hangon s balkézzel megdörzsölte a szemét:

— Ich gehe, danke.

Már botorkáltak, mikor tétova hangon szólt mögöttük a civil:

— Én is mehetek? . . .

Zsöndöly megállt, levette a sapkáját és a siltet kezdte róla letépni:

— Hát miért ne.

Körülbelül egy kilométer után földút kanyargott a lábuk alá. Északnak kanyargott.

A tanyában egy fénycsik, egy kutyavakkantás, egy verébcsippanás nem mutatta az életet. Ezért rezzenek meg, mikor egy bokor aljából hang jött.

— Hová, emberek?

Megálltak: ezt ők is szeretnék tudni.

— Katonák? — folytatta az öreges hang.

— Azok is.

— Magyarok?

— Azok is.

— Mert csak azért, ha magyarok, akkor az se baj, ha katonák.

Karcsi előbbre lépett:

— Miért bátyám? Annyira szereti a békességet. Horthy máma bemondta a békét.

— Mit mondott be? Kicsoda?!

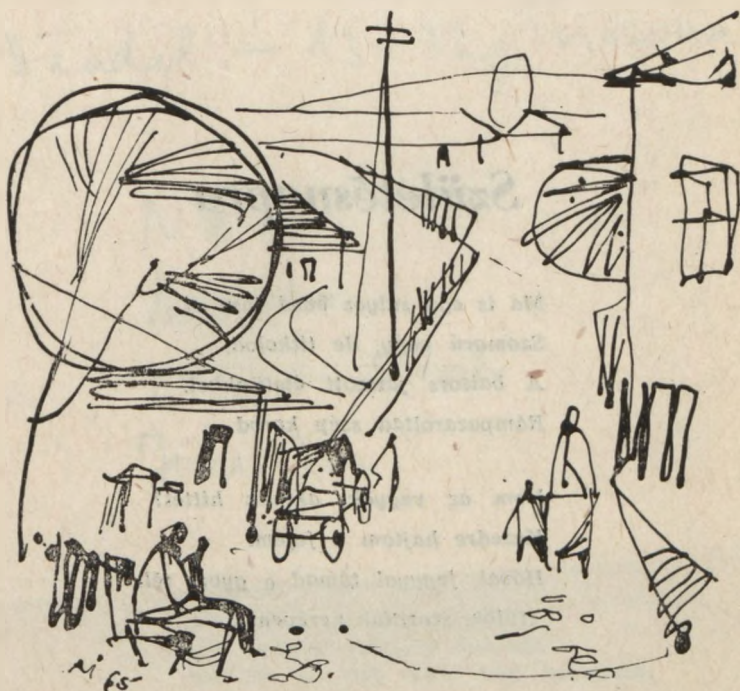
— Már tárgyalnak is az oroszokkal.

— Biztos ez?

— Saját fülemmel hallottam. Aztán még volt valami . . . Szálasi . . . az a Szálasi kalamájkalkodott, meg valami Beregffy ezredest keresnek . . . De hát csak Horthy ott a fő . . . Na nem?

Hosszú csend után Pintér Géza szólalt meg:

— Jászoly . . . Van itt jászoly az istállóban? . . . Senki sem felelt. Nem látták, csak érezték egymást a sötétben.

RADICS ISTVÁN: Hegyi falu

Polgár István versei:

Paripa most

*Lovacska néz rám. Tengericsövekkel
megrakva kocsija tetézve.*

*Ráver a paraszt, s ő, szegényke,
nekifeszul, a dombra úgy üget fel.*

*Paripa most, szoborsép. És a sárga
Nap mintha hátán ringatózna:
műlovarnő, produkciója
végéhez ért s vonul ki szalutálva.*

Születésnapra

*Ma is egy súlyos éved tűnt el.
Szomorú vagy, de titkolod.
A balsors játszott életünkkel.
Rámpazaroltad szép korod.*

*Nem az vagyok, akinek hittél?
Kezedre hajtom a fejem.
Hóval, faggyal támad a gyors tél.
Hülök, szorítlak nereven.*

Kérés mentőtanúmhoz

Balassagyarmat,
nagy a hatalmad,
magadhoz vonzol újra s újra,
visszaeső-bűnös fiadnak
védője vagy s mentőtanúja.

Szorongra állok.
örlökte vádlott,
s hangzik a vád: „E férfi gyáva.
E férfi nem tesz semmit, hogy ki-
védje az ütést, ez csak állja.

E férfi nem mer
a szegyet szeggel-
elv szerint élni s nekimenni
az aljasságnak és a rossznak,
taposhat rá sok senki-semmi.

E férfi törpe ,
gondoktól tört le,
magát megadta sorsnak-kénynek,
maganak alkotott világot
s abban él, mint földben a féreg.”

Hogy védekezzem
e vádak ellen?
Tények. Robbannak, mint a bombák.
Az ítéletbe belenyugszom
előre, mielőtt kimondják.

„Pólyás korától
ismerem, bátor” —
kezded. te ekkor vallomásod.
(Nem változtál: szelíd vagy, bölcs vagy
s nyugalmas, mint a gömbakácok.)

„Pólyás korától
ismerem, bátor” —
ismétled meg felémmutatva.
„Az Ipolyból fuldokló asszonyt
mentett ki, még mint zöld kamaszka.

Lázadt parasztok
ajkán fakasztott
hálaszót, csendőrszájon szitkot.
Verekedett, az aljas és rossz
hüllőfejére rásuhintott.

S hogy törpe gondok?
Ó nem toporgott
szikla előtt se, félrelökte.
Átölelte az új világot,
hitte és vitte tündökölvé.

Huszonöt évig
lobogva élt itt
a házaim közt, hevülését
remények csillagsziporkái
s emberi ádások kísérték.

Elvitte útja
s nyomát befújta
a szél homokkal, hópehellyel,
de vissza-visszatért titokban,
enyém maradt, sosem felejt el.

Tudom, e férfi
ma is a régi.
megrázza magát s neklendül,
azzá lesz, aki volt, kitépi
bűnei bokrárt gyökerestül."

Csend a teremben.
Mély csend. Esetlen
csillanása szemüvegeknek.
Fejek hajolnak össze. Döntés.
Mehetek . . . Torz öröm remegtet.

Balassagyarmat,
nagy a hatalmad,
magadhoz vonzol újra s újra.
Visszaeső-bűnös fiadnak
meddig maradsz mentőtanúja?

LAKOS GYÖRGY:

Bunburucz elotárs kalandjai

A Szabad Nép tízperc a megszokotthoz híven zajlott le és ezen a napon sem tartott tovább másfél óránál. A szűk folyosón falhoz támaszkodva sorakoztak fel a Hajtú- és Számlapkészítő Vállalat irodai dolgozói és a műhelymunkások, s most olyan savanyú arckifejezést öltöttek, mintha csak a kivégző osztagot várnák. Kovács Jenő, a szigorú igazgató a nagy szárnyas ajtóban helyezkedett el, mert — ahmint azt az érzelmeiben megsértett Hudák Piroska állította — hatalmas orrától nem férne el a szűk folyosón. Balján Kondorosi Veronika, becenevén: Picuri, sugallt szent áhitatot. Aki ránézett, a Bazilika valamelyik oldalhajójában érezhette magát. Az igazgató és Picuri mögött Keserű Rezső emésztette a lenyelt meszelőnyelet és nagy golyá-nyakán szaporán pipiskélt madár feje. Ugy mondják, egy-egy Szabad Nép tízperc után órákig körmöli az újabb adalékokat a vállalati dolgozók káder-lapjára.

A folyosó sarkában, ahol az illemhelyek felé nyílt kiszögelés, Bunburucz Bertalan támaszkodott és markáns, egyébként kifejezéstelen arcát a kinyitva tartott, lepedőnyi újság takarta el. Kissé kényelmetlenül érezte magát, mert napok óta azért molesztálják, hogy nem aktivizálja magát kellően a Szabad Nép tízperceken és noha ma holnap egyhónapos jubileumát ünnepli a vállalatnál ezideig egyetlen-egyszer sem fejtette ki álláspontját a világpolitikai helyzetről. Ma tehát fel kell szólalnia. Fel is készült alaposan, mert szatymazi gyerekkori pajtása, a jóbarát Szlanka Pali a nyomdából hozta el albéletli lakására az első újságpéldányt, így módjában állott, hogy egész éjjel olvasgassa. Különösebb izgalmat azért nem érzett, inkább szégyellte magát, mint versmondás előtt az óvodás-gyerek. Pillanatnyilag az kötötte le, hogy a Hölgyek feliratú helyiségből kilépő Hudák Piroska milyen orrfacsaró parfümilletot áraszt s nem csodálkozott volna ha a vénlány léptei nyomán egymásra hullanak a résztvevők, mint a novemberi legyek. De mindenki maradt a helyén, legfeljebb szipáskolt és sunyi pillantást vetett a szemüveges, csúnyácska titkárnő után. Penyigeit lesték, minthogy ezen a napon órára várt a vitaindító beszámoló megtartása. Bunburucz a várakozás unalmas perceiben dobbent rá, hogy annyira elmerült a világpolitikában, mint számlap a szpirituszban és hajtú az öblítőben. Teljesen megfedkezett arról, ami az újságból egyedül érdekli, a sportrovatról. Behajtotta a lepedőnyi lapokat és a hátsó oldalt fordította arca elé. Ime! Kisorsolták az NB. I. tavaszi labdarúgó műsorát. Március hatodikán, szombaton kezd a Vörös Lobogó a Szombathellyel. Ez nem érdekes, hiszen ő Honvéd drukker. A Honvédban rúgja a bőrt Puskás és Kocsis, a két világlklasszis. Nicsak, a Honvéd idegenben kezd! Salgótarjánban játszik és Zsoit

vezeti a merközést. Ez viszont nem rossz. A pesti bírók tudatosan vagy öntudatlan a fővárosi csapatot segítik. Ámbár Salgótarján oroszlán-barlang, nem egy neves csapat tért már haza onnan megtépázva. Hogyan lehetne lejutni március 7-én Salgótarjánba?

Miközben ilyen nemteigen gondolatok kötötték le figyelmét, Penyigei emelt hangon citálta az aznapra megírott evangéliumot. Kezdte a vezércikkkel, amely ezen a napon a termelészövetkezeti elnökök tanácskozását méltatta, folytatta egy híresekével, amely a lapban országos eseménnyé nőtt: „Szodorai István megkezdi munkáját a Mezőhegyesi Gépjavitó Vállalatnál.” Majd rendkívül megemelt hangon, kossuthi dinamikával harsogta világgá, hogy a Loy-brigád napi 42 csille szén helyett 125 csillét termelt terven felül, a versenyben. Ismertette Buzma János, járási tanácselnök nyilatkozatát a gyors sertésbeadás új kedvezményeiről, majd rátért az aznapi legnagyobb külpolitikai szenzációra, Molotovnak a berlini értekezleten elhangzott hatalmas beszédére.

— Meri sok mindent megtehetünk, eltársak — mondotta Penyigei és megremegtette hangját, mint az öreg terézvárosi plébános. — Megtehetjük, hogy egy picikét lazáljunk. Megtehetjük, hogy moziba menjünk. Megtehetjük, hogy válogassunk a minőségi szocialista töltőtárúban. De azt az egyet nem tehetjük meg, hogy a mi szeretett Molotov elvtársunk beszédét ne tanulmányozzuk. Ennélfogva én ki sem térek a mi szeretett és megbecsült Molotov elvtársunk beszédének alapos ismertetésére, hiszen azt mindenki bizonyára nagyon jól ismeri. Igaz, Bunburucz elvtárs?

— Ne személyeskedjük! — szólt közbe az öreg Luka Dezső.

Bunburucz képzeletében azalatt vérpezsdítő jelenet elevenedett meg. Budai Laci eliramodott a jobbszelen, a sarokzászlótól finoman beadott, Kocsis hatalmas gölt fejezt a bal felső sarokba, miközben Oláh, a Salgótarjáni Bányász kapusa elterult arccal és széttárt karokkal lebegett a gólvonal fölött. S e fennkölt pillanatban Sandor Sanyi, a szöke és ifjú művezető éppen harmadízben rángatta meg Bunburucz bársony-zakóját.

— Azt! mondják, nem olvasta a Molotov-beszédet.

— Ki mondja? — horkant fel és tért vissza a tarjáni stadionból a belvárosi szűk folyosóra Bunburucz.

— Én mondom — emelte meg hangját Penyigei. — Mert sok mindent elnézhetnek ennél a vállalatnál is, de azt, hogy valaki . . .

Penyigei szemtől-szembe mindig mézes-mázos volt, szinte karmolt a nyájasága, de a vezetők előtt meghunyászkodott és szívesen tüntette fel rossz színben munkatársait. Bunburucz pedig a tisztázatlan öltözőbeli lopás óta különben is népszerűtlenné vált.

— Hát jó! — szakította félbe Bunburucz a kihívó Penyigeit és fél lépést előre tett. — Ezennel elmondom Molotov eltárs beszédét. Berlin, február 2. TASSZ. A négy hatalom külügyminisztereinek hétfői tanácskozásán, a német kérdés tárgyalásán Molotov elvtárs az alábbi beszédet mondotta: Megkezdjük a német kérdés tárgyalását. Napirendünk ezt a kérdést így nevezi meg . . .

És mondta-mondta Bunburucz teljes órán át, szószerint. A hallgatók jó ideig álmélkodtak, majd átadták magukat az édes szendernek, amely soha nem lehet oly kellemes, mint egy hosszú és egyhangú felszólalás közben.

Bunburucz torka kiszáradt, mire befejezte. De a feldördülő taps kárpótolta szenvedéseit.

Egyedül Penyigei húzta félre a száját és a taps elültével a következő félhangos megjegyzést tette:

— Stréber. Most már a vak is láthatja, hogy vaj van a füle mögött . . .
— majd megemelte hangját. — Nem elég ám csak egy napra készülni!

— Nekem mondja?

— Önnek, Bunburucz elvtárs.

— Hát vegye tudomásul, hogy én mindennap elolvasom az újságot. Elmondjain, hogy mit írt Aczél Tamás vagy Méray Tibor?

— Ne izellenkedj, Penyigei! — mondta lesújtó hangon Luka szaki. — Te meg, Bunburucz, rá se hederíts! Jó fejed van, elmehetnél nagykövetnek is.

A töltőtálgalamb Picuri megrezegtette pulóverbe bujtatott begyét.

— Ne civődjünk elvtársak! Bunburucz elvtárs kezdeti lépéseit könyveljük el fejlődésnek. Azt azonban még meg kell tanulnia, hogy nagyobb tisztelettel beszéljen az olyan szeretett példaképeinkről, mint Aczél Tamás és Méray Tibor.

Ezzel Bunburucz ismét átadhatta magát az afféle képzelgéseknek, amelyeknek színtere a futbalpálya és hősei csak azért kergetnek kidagadt erekkel és fűjtató tüdővel egy bőrlabdát, hogy amikor végre utólérik, nyomban tovább rúgják.

Első nyilvános szereplése megnövelte Bunburucz népszerűségét. Picuri éhes szemmel tekintett rá és csak most fedezte fel benne a férfit, aki ráadásul ingyenc falat, mert más, nehezebb anyagból gyúrták, mint a többi. Kovács Jenő igazgató kitépett egy kiálló szőrszálat cyranói orrából és öntelten jegyezte meg: „Az én sofőröm.” Keserű Rezső orrát fenntartva vonult végig a folyosón és amint Bunburuczhoz ért, barátságosan odasúgta: „Jöjjön majd be hozzám!” Az öreg Luka Dezső sem állta meg, hogy fel ne újítsa a régi barátságot.

— Miért nem jössz be hozzánk, a műhelybe? Mit fagyoskodsz mindig, abban a hideg garázsban?

Bunburucz szemérmesen lesütötte szemét.

— Restellek bemenni.

— Ugyan-ugyan — vert a vállára Luka szaki. — Szívesen lát ott mindenki . . .

— Mindenki azt hiszi, hogy megloptam.

— En nem hiszem, mert tudom, hogy nem te voltál.

— Honnan tudja?

— Azóta is elvitték két pirosomat. Senkinek se szóltam, de elkapom még az ipsét.

— Na látja! . . .

— Gyere be, ha ráérsz. Van egy szisztémám, amellyel léprecsaljuk a szarkát. Majd elmondom . . .

— Majd benézek.

— Gyere okvetlen. A te érdeked is.

Rendberakta a Warszávát, fagyálló folyadékot öntött a hűtőbe és besímitotta az ülésre az új gypajú pokrócot. Még egyszer áttanulmányozta az újságjában a labdarúgó bajnokság sorsolását és amikor már a bőre alá nyúlt a februári hideg, elindult a személyügyihez. A folyosón szembetalálkozott Kondorosi Verával, de a teltkarcsú lány úgy tett, mintha mélyen elmerülne gondolataiban és

se látta, se hallana. Nekiment a tanácstalan Bunburucznak és megjátszotta, hogy elbotlott és elesni készül. Bunburucz pcholyként emelte meg és nagy tenyerében megevezte a ruganyos női test melegségét. A lány hozzádörgölődött:

— Oh, de megijedtem! Köszönöm. Bunburucz elvtárs. Köszönöm.

Es belelehelte a meghökkent Bunburucz szájába.

— Igazán . . .

— Ne szabadkozson Bunburucz elvtárs! Maga egy igazi, erős, lovagias férfi.

Azzal tovább ment, mert az igazgatói szoba felől túlfutott férfihang hívogatta, mint fajdkakas a párját:

— Picuri! Picuri!

Bunburucz hosszasan rajta felejtette nagy szemét és úgy találta, hogy a vállalat Picuriját húsból és gumiból formázták.

Óvatosan kopogtatott a személyügyi ajtaján. Várt egy kis ideig, azután benyitott. Keserű Rezső kimért, előre megfontolt mozdulatokkal fogadta. Kezet nyújtott. Hellyel kínálta Bunburuczt. Maga is leült, majd észrevette a bizalmas iratokat az asztalon és hirtelen mozdulattal felkapta őket, s a páncélszekrénybe zárta.

— Mi járatban, Bunburucz elvtárs? — kérdezte azután.

— Azt mondta, jöjjen be.

— Valóban. De azt hittem, közölni óhajt valamit.

— Mit?

— Magának kell tudnia, hogy mit akar közölni.

— Semmit. Mire kíváncsi?

— Magának jó feje van. Egyszeri olvasásra betanulta Molotov elvtárs beszédét. Azt is tudnia kellene, hogy mire kértem én meg, amikor ide került.

Bunburucz a homlokára csapott.

— Emlékszem. Hogy jelentsek. Mindent jelentsek.

Gunárként nyújtogatta nyakát Keserű.

— No? — kis szünet után ismét — No?

— Mire kíváncsi?

Keserű felkelt székéből és öles léptekkel forgolódott a szűk szobában.

— Járnak-e gyakran értekezletre?

— Én még egyszer sem voltam.

— De az igazgató elvtársat maga viszi. Nemde?

— Ő azután gyakran jár.

— Gyakran, ugye?

— Különösen a tanácshoz hívatják sokszor.

— És ő úgy siet, hogy mindig kocsival megy.

— Bizony nagyon siet.

— És sokaig tart az ilyen értekező?

— Tegnap is déltől éjfélig. Szegény igazgató elvtárs akkor már alig állt a lábán.

— Szegény — nyújtotta a szót gúnyosan Keserű.

— Én nem bírnám annyi ideig.

A személyügyi kísérteties kacajt hallatott.

— Tudja, hogy hol tarják az értekezőt?

— Honnan tudnám? Ki se szállok a kocsiból.

— Hat, ha legközelebb a tanácshoz viszi, szegődjön a nyomába. Jól figyelje meg, hogy az igazgató civtárs hova megy be. Várjon tízpercet, nyisson be, vagy csengessen be és mondja azt, hogy az igazgató elvtársat kint várja a felesége.

— És ha nem várja?

— Akkor is mondja azt.

— És ha kijön és nincs ott a felesége?

— Mondja azt, hogy „úgy látszik, elment”. Érti?

— Nem értem.

— Ne legyen nehéz fejű. Az az értekezlet egyáltalán nem értekezlet. Most már érti?

— Nem. Most sem.

— Az az értekezlet egy nő. A vállalatunk egyik dolgozója. S ahol az értekezletet tartják, az egy intim kis hely. De erről maga ne tudjon.

— Igenis.

— Szeme-füle nyitva legyen, de a száját tartsa. Megegyeztünk?

— Meg. És ha valóban ott lesz a felesége? Szokott a kocsim körül ólálkodni.

— Annál jobb. Akkor majd telefonáljon nekem is. Szabadság!

— Szabadság!

Mielőtt Bunburucz elhagyta volna a kis szobát, Keserű cinkosan rákacsintott:

— Feigengyölítjük a vállalati prostitúciót.

Bunburucz e perctől kezdve éberén figyelt, de nem fedezett fel semmi rendkívülit. Délelőtt az igazgató szobalányát kocsizta el a Lehel-piacra, ahol két szál sárgarépát és egy petrezselyem gyökeret vásároltak. A szobalány szőkére festett, kontyos haját viselt, arcát agyonkozmetikázta, mint a színésznők és rettentően fenn hordta az orrát, mintha ő lenne a miniszterelnök felesége. Bunburuczot bántóan lekezelte, úgy bánt vele, mint a háziasszony kiskutyájával. Ha csak tehetné, megrugdosta. Bunburucz viszont átnézett rajta, mintha ott se lenne a kocsiban.

Délután az igazgató feleségeért kellett elmennie, aki a szobalánnyal ellentétben rendkívül barátságos volt, szinte parázslott és tűzbehozta a közelében ült. A modora is közvetlen és feszélytelen volt. Bunburuczot kétszer is homlokra csókolta, mint a rokont s egy-egy jólsikerült előzésnél megpaskolta a főorvó combját, mint lovagnő a paripa nyakát.

— Aranyos fiú maga, Berci — mondta és csábos mosolyt felejtett Bunburuczra. — Ha elárulná, hogy ki a Jenci nője, nem lennék hálátlan.

— Az igazgató elvtársnak nincs nője.

A Warszawa odaütközött a járdaszegélyhez és majdnem megperdült a síkos úton.

— Látja, még a kocsi sem bírja a valótlanyságot! Jencinek van nője. Egy asszony észreveszi azt.

A vállalat előtt Kovács Jenő igazgató is beült a kocsiba és felesége melléje ült a hátsó ülésre. Átölelték egymást és végig-csókolódták a Sztálin utat. Ez már valóban feltűnő volt. Bunburucz fél szemét le nem vette volna a visszapillantó tükrörről. Mint a szerelmesek. Taxi korában látott ilyen elszabadult párokat, de azokat is este és nem fényes nappal.

A Hősök terénél az igazgató pillanatra szabadbá tette száját.

— Jobbra — mondta — vissza a Rákóczi úton!

S a következő pillanatban újból magához tapasztotta felesége filigrán, vonagló testét.

Igy érkeztek a Verseny Áruházhoz. Itt szétrebbentek és megállították a kocsit. Csaknem egy órát időztek az áruházban és nagy csomagokkal tértek vissza.

— Tetszik? — kérdezte büszkén az igazgató.

Felesége belcharapott a buja férfiszájba.

— Aranyos vagy — mondta. — Ma éjjel nem hagylak aludni.

Az igazgató a torkát köszörülte.

— Sajnos, ma nem tudok haza menni — mondta szomorúan, síri hangon.

— A balatoni üdülőben ma kezdjük a leltárt. A főkönyvelő már előre utazott. Két napba is beletelik...

Az asszonyka sértetten gyúrte össze orrocskáját.

— És erről csak most szólsz?

— Reménykedtem, hogy sikerül elhalasztani. — Mélyet sóhajtott. — Nem megy. A jóistennek sem megy.

— Velem meg mi lesz?

— Elmész és megmutatod az új kabátodat a barátnőidnek.

— Igazán elvetted a kedvem.

— Hiába, a szolgálat az szolgálat — jelentette ki Kovács!

Az igazgató hazavitte előbb a feleségét. Visszafelé az úton pedig a következő kioktatást adta Bunburucznak:

— Hallotta? Estére leltár a Balatonnál.

— Igenis.

— De csak, ha a feleségem kérdezi. Egyébként délután értekezlet a tanács-házán.

Bunburucz hallgatott, mint a sír. Az igazgató szükségesnek tartotta, hogy némi magyarázatot is fűzzön a bevezetőhöz:

— Tudniillik húszéves érettségi találkozónk lesz. Igazi kanmuri. De a feleségemnek nem mertem megmondani. Tudja, milyenek az asszonyok!

Az igazgató méltóságos léptekkel felkövetkezett a széles lépcsőn a félelemletig, onnan kiáltott vissza:

— Tehát ne felejtse el. Hatkor értekezlet.

Bunburucz barátságosan visszaintett, ezzel is jelezvén, hogy mindent tud, mindent ért. A garázsban újból megtisztogatta a kocsit és azon ábrándozott, hogy milyen igazságtalan is az élet. Az igazgató kanmurizik, miközben a felesége sóhajtozik. S ő, aki mit nem adna egy önfeledt, szép éjszakáért, rághatja otthon a párna sarkát. Hiába, még sokáig zavarok lesznek a földi javak valóban igazságos elosztásában!

Később azzal szórakoztatta magát, hogy képzeletben maga elé idézte Picurit és lassan, kéjelegve lefejtett róla minden ruhát. A kocsi ablaka homályosra fagyott, de Bunburucz testét átjárta a melegség.

— Bunburucz elvtárs! Bunburucz elvtárs, itt vagy?

Luka szaki hangja töltötte be a garázst és messzi visszhangozta a kérdést. Bunburucz kinyitotta a kocsi ajtaját.

— Itt vagyok.

— Megfagysz, te hóbortos — kedveskedett Luka szaki és beült a hideg kocsiba Bunburucz mellé — Még ma kiugratjuk a nyulat a bokorból.

Bunburucz megrázkódott és összebb húzta a sofőrbundát a mellén.

— Hogyan? — kérdezte azután.

Az öreg Luka Dezső hatalmas gyémántköves arany karperecet húzott ki a zsebéből.

— Ez a csalétek.

-- Hol szedte?

— Az igazgató adta ide, hogy igazítsuk meg a követ benne, mert mozog. A feleségéé. Háromnegyedhatra készen kell lenni vele. De nálunk csak négyig tart a munkaidő. Elhíresztelek, hogy az ékszer a szekrényemben lesz, mert az igazgató csak háromnegyed hatkor ér rá átvenni. Addig elmegyek a kórházba az ágyikámat meglátogatni.

-- Mi baja szegénynek?

— Semmi. Nincs is ágyom. Csak azt fogom füllenteni. A tolvaj hadd érezze magát biztonságban.

— Felnyitja a szekrényt és nem talál semmit — nevetett Bunburucz. — Jó hecc.

— De talál. Mert az ékszert valóban otthagytam.

— És ha eltűnik?

— Nem tűnhet el. Lesben állunk. De korpusz delikti nélkül nincsen tettenérés.

— Mi az a korpusz delikti?

— Még azt sem tudod? Büntárgy. Ezesetben a karperec. A karperec belső körét berajzolom friss festékkal, amely nyomot hagy a tolvaj kezén.

— Majd lemossa.

— Azt nem. Ezzel a festékkal írjuk a számokat az óralapra. Ezt csak egyféle vegyszer mossa le, amely egyedül az én órazsebembemben található. Mit szólna a szisztémámhoz?

— Jónak látszik.

— De még mennyire jó! A te feladatod az lesz, hogy innen a garázból figyeld az udvari ajtót. Meg a tetőt. Hátha a szellőztetőn át szökik a fickó.

— Igenis.

— Sándor Sanyi az emeleti feljárót állja el, én meg a hátsó ablakoknál őrködöm. Azonnal rá kell csapni a csibészre. Addig gyere be a műhelybe. Hadd bízson a csibész abban, hogy a gyanú ismét rád fog terelődni. Mert az ékszer rejtékhelyét előttem akarom kihirdetni.

Három óra tájban Bunburucz ismét megjelent a műhelyben. Hetek óta került már a műhelyt és most félszegen és az arcokat kémelve állt meg Luka szaki asztalánál, aki jobb híján kályhaellenzőt készített. A műhelymunkások kedvesen fogadták, csepp jelét sem adták a gyanakvásnak. Inkább tisztelettudó és elismerő megjegyzéseket tettek, amiért úgy rápírtott a talpnyaló és stréberkedő Penyigeire a Molotov-beszéd folyékony elmondásával. Öreg Luka Dezső újból élvezte a súlycs aranykarkötőt és a magasba tartotta.

— Ez az ékszer — mondotta fennhangon — százezreket ér. Páncélszekrényben lenne helye, de se az igazgató, se a főkönyvelő és személyügyi nincs a helyén. Nekem a kórházba kell mennem és csak háromnegyed hatkor adhatom át az igazgató elvtársnak. Nem tehetek mást, a szekrényembe rejtem. Négykor, amikor abbahagyjátok a munkát, jól nézzetek körül a műhelyben! Idegen ne rejtőzhessen el! A lakatot is jól zárjátok rá!

Általában közömbösen fogadták a bejelentést, egyedül Penyigei csóválta rosszallóan a fejét:

— Jókor mondja.

Bunburucz fülig vörösödött. Ez a célzás kétséget kizáróan az ő személyének szólt. Luka szaki azonban szigorú nézéssel és néhány barátságos bokarúgással türelemre intette Bunburuczot. Elvonult az öltözőbe és az ékszer nélkül tért vissza.

— A fene egye meg! — Játszotta a dühös embert. — Minek adnak ide ekkora értéket.

Bunburucz a munkaasztalra ült, nagy lábait lóbázta és unatkozó tekintetet vetett az udvarra, ahol ritkásan, füstszerűen szitált a köd. Az udvar tulsó felén állt a rozoga garázs és a garázs mellett a kőfalból kis vasajtó nyílt. Ez az évszázados, vasveretes, műveszi értékű ajtó a szomszédos szerb templom tartozéka. A templom egyetlen papja a Hajtű- és Számlapkészítő Vállalat irodái fölött bérelt lakosztályt s ennek egyik szobája alkotta gyérforgalmú egyházi hivatalát is. Ő használta egyedül ezt az ajtót. A hívek a szomszédos ház bejáratán közlekedtek a műemlékké nyilvánított, gótikusan égnek törő templomhoz. Bunburucz arra gondolt, hogy meg kellene néznie egyszer a templom belsejét is, káprázatos pompájáról legendákat mesélnek.

E pillanatban feldúlt arccal, papi köpenyben zuhant be a műhely ajtaján a szerb pap.

— Sotőr úr, az istenért — tartott egyenesen Bunburuczhoz. — A húgomat Újpesten autóbaleset érte. Vigyen oda, ha istent ismer. Nem leszek hálátlan.

S a pap ledobta magáról papi köpenyét. Ott állott fekete civil ruhában. Arca könnyögött.

— Emberéletről van szó. Segítsen.

Luka szaki ugyancsak levetette munkaköpenyét. Lerántotta, az asztalról a meglepett Bunburuczot, aki olyan mulatságosan nézett maga elé, mintha csak álmodna.

— Gyere, Bunburucz elvtárs! — mondta. — Én is az újpesti kórházba igyekszem. Legalább engem is elviszel.

Egy angyalföldi kis utcában rátaláltak a karambol színhelyére, de addigra az áldozatot már kórházba vitték. A pap pénzt ígért, ha Bunburucz végigjárja vele a baleseti kórházakat. Luka Dezsőt és Bunburuczot azonban hajtotta az idő. Nekik négy órákor feltétlenül el kell foglalniuk leshelyüket, mert különben könnyen a nyomát üthetik az értékes karkötőnek. A Nyugati Pályaudvarnál taxiba ültették át a papot. Még öt percük volt négy óráig. A Kiskörúton váratlanul nagy ködgomoly nehezítette útjukat. Az orrukig is alig láttak és Bunburucz is azzal könnyített rettenetes helyzetén, hogy nyomába szegődött egy mentőkocsinak, amelynek élénkpiros stopplámpája némi támpontot nyújtott.

A szerb templom órája éppen elütötte a négy órát, amikor a Warszawa be-siklott a garázsba. Luka Dezső frissen ugrott ki és szaladt őrhelyére. A műhely főbejáratán addigra már ott fityegett a nehéz másfélkilós lakat.

A köd egyre sűrűsödött az udvaron is.

Bunburucz erőltette elég szemét, de így is elveszett lassan szeme elől az ajtó a lakattal. A sötét és az ezt megelőző szürkület is hirtelen szakadt a városra. Az utcákon és a lakásokban, irodákban kigyulladtak a lámpák. Az időjárás kétségeltelenül a rossz szándékú embereknek kedvez.

S ekkor a garázs oldalablakán át Bunburucz érdekes és szokatlan jelenetre lett figyelmes. Teljes papi díszben a szerb pap igyekezett a vaskapuhoz. Köpe-nye zsebéből nehéz kulcsot vett elő. Hosszas kinlódás után kinyitotta az ajtót, lenyomta a kilincset, de nem lépte át a küszöböt, hanem visszafordult. Óvatosan körülnézett az udvaron és amikor senkit sem látott a közelben, elindult a hajtű-és számlap műhelyhez. A sűrűsödő köd csak annyit engedett sejtetni, hogy a pap az ajtó körül tevékenykedik. Néhány pillanat múlva teljesen eltűnt homályos alakja.

A szerb pap a tolvaj — futott át a gondolat Bunburucz agyán és nyomban megértette, hogy a lopott tárggyal a nyitott vasajtón át a templomba akar menekülni. El kell állni az útját.

Óvatosan kilopakodott a garázból és kívül, közvetlenül a vasajtó közelében az árnyékos sarokba, a vasajtó mellé lapult. Közben tekintetét le nem vette a műhelyajtóról.

A műhely előtt kisvártatva újból megjelent az árnyalak. A súlyos lakat hangosan kattant és a pap gyors léptekkel sietett végig a keramitos kövezeten. Már majdnem elérte a vasajtót, amikor Bunburucz előugrott rejtekéből, elálta az utat és nagyot kiállt:

— Megvagy, csibész!

A pap azonban nem létovázott. A nehéz kulccsal váratlanul nagy ütést mért Bunburucz fejére, félrelökte a megszedült sofört és futva keresett menedéket. Bunburucz borsapkája és kemény feje kivédte a hatalmas csapást. Néhány pillanat múltán már a pap nyomába szegődött. A templomudvar sötétjéből jó kilátás nyílt a lépcsőház fényére. A szerb pap éppen ott osont ki a forgalmas belvárosi utcára.

Bunburucz futva a nyomában.

A forgatagban olykor szem elől tévesztette, de mindig akadt valaki, aki látta a papot fedetlen fővel ismeretlen célja felé sietni. A Madách téren majdnem sikerült elfognia, mert a Kamaraszínház előtt néhány autogramm-gyűjtő úttörő-lány a papot színésznek vélte és körülfogta, aláírást követelt tőle.

Végre megis sikerült egerutat nyernie és befutnia az egyik bérházba. Bunburucz nem tévesztette szem elől. Szaladt utána, felfelé a lépcsőn. Végre a harmadik emeleten eltűnt a pap az egyik lakásban. Bunburucz lihegve állt az ajtó előtt és szemét a névtáblára szegezte. A névtáblán ez állt:

KONDOROSI VERONKA
diszpozíciós osztályvezető

A pap a tolvaj és Picuri az orgazda — gondolta Bunburucz és nagyon sajnálta, hogy a ritkaság idomokkal megáldott nőtsemély ilyen csúnya bűnökkel terhes.

Lassú, mela leptekekkel ereszkedett lefelé a lépcsőkön, lelke elviselhetetlen teherként súlyosodott rá. Ha belekveredett az élet sűrűjébe és meglátta a zavaros örvényt, nagyon szerencsétlennek érezte magát. Egyszerű kategóriákban gondolkodott, amint azt edesanyjától tanulta: a jót a rosszal vetette szembe, a szépet a csúnyával, a fehérét a feketével és nem ismert árnyalati átmenetet, változásokat és ellentmondásokat életismerete alapfogalmaiban. A papi talárral az ő hite szerint összeforrott a jóság, s a hamvas tisztaság és üde női szépség sem tűri a szennyet és a lélek csúnyaságát. S íme, a talár mögött tolvaj lapul, a tiszta fényű szemek, lágy fehér idomok romlott orgazdát takarnak!

A sarki italboltban megivott egy pohárával a háromcsillagos konyakból. Megrázkódott. Úgy érezte, hogy lemosott valamennyit a kiábrándulás bacillusaiból. Telefonrémét vásárolt és felhívta Késérű Rezsőt, a személyügyist.

— Halló, itt Bunburucz beszél.

— Halló! Itt Késérű. Remeg a hangja. Csak nincs valami baj?

— Egy söntésből beszélek. Ha lehet jöjjön azonnal. A Madách téren a bérház harmadik emeleti hármasként lakásában várom.

— De hiszen ott Picuri lakik.

— Igenis.

— Értem a szituációt — kacagástól recseg a telefon. — Halló, azonnal megyek. Most fülön csípjük az illetőt.

A színház plakátjai messzire rikoltották: NEM MAGÁNÜGY. Bunburucz nem a színmű címét látta a feliraton, hanem éles célzásnak fogta fel. Van egy üzem, ahol egy nap alatt megtermelik a negyedéves tervet és három hónapon át csak vakaródnak. Ezt lepiezi az igazgató, a szakvezetők, a pénzügyi osztály és a munkások is. Es, hogy mindez napfényre ne derüljön, a legnagyobb disznóságok, bűnözések felett is eltekintenek. Könnyen lehet, hogy ebből a nyilvánvaló lopásból sem lesz rendőrségi ügy.

A harmadik emeleten találta magát. Megnyomta a csengőt: a csengő élesen, hosszan berregett. Finom, fűrgé léptek közeledtek és kinyílt az ajtó. Ott állt az arányos és telt idomú Picuri átlátszó, lehelletkönnyű túllakópenyben. A lehelletfinom hálókabát alatt parányi, fekete női nadrág és ugyanaz a fekete szatén melltartó. Raha nélkül nem lehetett ilyen izgatott és elbűvölő.

— Hol jár erre, szépfiú? — gügyörészte kedvesen.

— Magát keresem — makogta Bunburucz.

— Oh, de édes! Éreztem, hogy eljön. Fáradjon be, szépfiú!

Bűgő, vérpezsdítő hangja volt. Mosolyából és mozgásából annyi villamosság áradt hogy az a tetszhalottat is felélesztene.

Az intím kis szobáskában cifrafaragású, kétszemélyes francia-ágy töltötte be a főhelyet. Az egyik sarokban, a zongora tetejéről különleges állólámpa szórt a gyér fényt. A másik sarokban kis eszpresszó-asztalkán teríték két személyre és kibontott üvegben badacsonyi szürkebarát.

Bunburucz gyanakodva forgatta fejét és tekintete szinte áthatolt a simafestésű falon, ahonnan tapétaajtó nyílt a fürdőszobába. Picurinak határozottan tetszett a riadt aglegény.

— Egy pap jött be magához — mondta szigorúan Bunburucz. — Egy szerb pap.
— Egy pap? — és csilingelve kacagott a lány. — Hozzám egy pap. Én ateista vagyok, szépfü.

— Idaig üldöztem.

— Aranyos trükk. De semmi szükség rá! Jobban örülök, ha azt mondd, hogy a kedvemért jöttél.

— De én határozottan . . . — rebegte Bunburucz.

— Ne törődj vele! — lépett mellé a lány. — Ölelj át és csókolj meg!

— De én . . .

— Bátran, szépfü! — mondta Picuri és felpipiskedett. Átfogta Bunburucz nyakát és ajkát kis hegyes nyelvvel megnedvesítette. S hogy Bunburucz még min'lig tétozolt, rátapasztotta száját Bunburucz széles, duzzadt ajkaira. A kicsi száj szétlapult kegyetlenül odatapadt, mint egy vákuumos szívóberendezés.

Percekig tartott ez a tortúra és jobban meggyötörte Bunburuczot, mint amikor a Vöröskeresztnek vért adott.

— Huuu — fújtatott, mint egy szelelő léggömb, amikor a lány végre elvonta a száját.

— Légy vad! — szuggerálta Picuri. — Úss, verj, csak szeress!

Es újból megcsókolta Bunburuczot. Néhány tétova lépést tett hátrafelé és az erős, darabos testét magával rántotta a francia ágyra.

— A tied vagyok, szépfü. Téged várlak, amióta élek. Te vagy a végzetem

Bunburucz viszont úgy érezte, hogy az ő végzete érkezett el. Még egy titkos pillantást vetett a tapétás ajtóra, azután átadta magát a sors kezének, amely fokozatosan megfosztotta néhány ruhadarajjától.

Ebben a bűvös pillanatban felberregett a csengő.

— Ne törődj vele! — sutogta Picuri.

De a csengő roppant hangosan és türelmetlenül hasított bele a tömény csendbe.

— Oh, az istenit! — ugrott fel és rendezte szerelékét Picuri. — Ez Jenő lesz, az igazgató. Örökké a nyakamra jár. — Gyors helyszíni szemlét tartott a szobában, lerángatta az ágyrói Bunburuczot. — Bújj a zongora alá, szépfü!

Valóban Kovács Jenő, az igazgató érkezett. Ideges és lehangolt volt.

— Mi bajod, szépfü? — cirógatta meg Picuri.

— A színház előtt megíáttam a feleségem. S az a gyanúm, hogy ő is meglátott.

— Azi hiszi, hogy a fogorvoshoz jöttél. Van ebben a házban négy fogorvos is.

— Az hazudtam, hogy a Balatonra megyek.

— Közben megfájdult a fogad és csak később indultál — oktatta okos csalságra a lány.

— De a sofőröm is eitűnt.

Bunburucz fészkelődni kezdett a zongora alatt és lejjebb húzta a terítőt, miáltal a zongora tetején vandorútra kelt a hangulatlámpa. Picuri, hogy elterelje az igazgató figyelmét, hevesen, vadul szájon csókolta.

— De forró vagy ma — fejtette le magáról az igazgató. — Így tűzbe hozlak?

— Így — rebegte Picuri.

Az igazgató bort töltött és az egyik teli poharat odanyújtotta a lánynak.

— Rossz az előérzetem — mondta komoran és ivott.

És a csengő ismét megszólalt.

— Mi van itt ma? — szólta el magát Picuri. — Menj be a fürdőszobába, szépfiú!

— Inkább az ágy alá. Ha a feleségem, ott remélem, nem keres. De a fürdőszobába biztosan benéz.

— Nem engedem be.

— Az te nem tudod megakadályozni.

Már nemcsak csengettek, hanem dörömböltek is.

Kovács Jenő egy macskaugrással az ágy alatt termett, ahol meglepetve vette tudomásul, hogy nincsen egyedül. Egy pap feküdt mellette. Meglepetésében félhangosan rebegte:

— Gloria in excelsis deo!

Colya lábain Keserű Rezső, a személyügyiis tülekedett be. Heves volt, izgékony és vad.

— Most rajtakaptalak! — kiáltotta féltékenyen és ezerfelé vizslatott egyszerre.

— Már megint féltékeny vagy, szépfiú — csittította Picuri. — Jól tudod, hogy szívesen tréfaiok mindenkivel, de a szívem csak a tiéd.

— Én nem elégszem meg csupán a szíveddel.

— Az is a tiéd. Mindenem a tiéd — és egy ruganyos mozdulattal a férfi nyakában termelt és csungott ajkán szótlanul, mint gyümölcs a fán.

Keserű leseperte magáról.

— Engem a hízelges nem teveszt meg — mondta. — Ki van a fürdőszobában?

— Senki.

— Akkor hiszem, ha látom — és ment, feltépte a tapétás ajtót és bevonult a fürdőszobába.

Mázlija van, hogy ide bűjt — súgta a pap az ágy alatt az igazgatónak.

És a csengő ismét megszólalt.

— Csengetnek — mondta Picuri. — Maradj a fürdőszobában — és becsukta, sőt rá is zárta az ajtót.

Izgékony, nyugtalan nő robbant be vadonatúj teddi-ber bundában.

— Add elő a férjem, te szuka! — kiáltotta.

— De asszonyom! — tiltakozott sértődötten Picuri. — Kicsoda ön tulajdonképpen.

— Az igazgatód felesége vagyok, te kis . . . !

— Igazán kedves és közvetlen a modorod — állapította meg kedvesen Picuri. — De neked igazán semmi okod a féltékenységre. Oly csinos és olyan bájos vagy, hogy nem lehetnék versenyképes. Különbem sem eseteim a nők férfiak.

— Majd megnézem az ágy alatt — mondta Kovácsné és indult, hogy ígéretét valóra váltsa.

És akkor Bunburucz váratlanul előlépett a zongora alól. Otrombán, nevetésgesen tápáskodott.

— Szabadság! — köszönt hangosan.

— Hát inaga? — tölt ki a nevetés az igazgató feleségéből. — Hogy kerül ide?

— A lütszat ellenem szól — nagyarázkodott Bunburucz. — Pedig csak egy tolvaj leleplezése hozott ide bennünket. — Picurihoz fordult — gyujtsa meg a nagyvillanyt és hívja elő Keserű elvtársat a fürdőszobából!

A lány ijedten engedelmeskedett. Keserű ádámcsutkája le-s-fel mozgott és kilencvenfokosra hajtotta magát.

— Kezeit csókolom, asszonyom.

Ismét Bunburucz vette át a szót.

— Egy tolvajt akarunk tettenérni, csak tanúkra vártunk még.

Odament az ágyhoz. Lehajolt és egyetlen erős mozdulattal előrántotta a papot. S papi ruhában Penyigei, a műhely dolgozója állott előttük.

— Add elő a karperecet! — rivalt rá Bunburucz.

Penyigei egy szóra előadta az ékszert.

— Tehát maga az üzemi szarka? — mérte végig Keserű.

— Az én karkötőm — ismerte fel Kovácsné.

— Az igazgató elvtárs megigazíttatta benne a követ — tájékoztatta Bunburucz.

— De nekem azt mondta, hogy elveszett — sápítozott a feleség.

Bunburucz fölényes nyugalommal nyújtotta át az ékszert a jogos tulajdonosnak.

— Úgy látszik, megkerült. Az igazgató elvtárs meglepetésnek szánta.

Keserű hivatalos ábrázatot öltött.

— Bemegyünk az irodámba — mondta. — Felvesszük a jegyzőkönyvet.

Amikor kiürült a lakás, Kovács Jenő igazgató is kimászott az ágy alól. Egymásután két pohár badacsonyt is leeresztett a torkán és csak azután mondta:

— Mit szólsz a sofőrömhöz?

De Picuri nem szólt. Fájdalmas nosztalgiával gondolt a nehéz, gyémántköves karkötőre, amelyet neki ígért az igazgató.

MOCSÁR

Én most a pokol tornácán vagyok,
elég legyen, hogy idáig jutottam,
ne félj, vigyáznak szurkos angyalok.

A jó remények egéből bukottan
sem lázadok, nem kell vigasztalás
és osztozás a koldus irgalomban.

Mint beomló bolt, fojt a hallgatás,
hü-kutya kín tanít a türelemre . . .
Igy rejtezem, nehogy szívembe láss.

ha látó-álmok szállanak szemedre;
esetlen is én óvlak tégedet,
ki méltó sem vagy már a szerelemre.

Ártó szemek tüzei fénylenek
Az éjszakában. Füst lepi a holdat,
karod indái fonják térdemet,

hódító, részeg katonák dalolnak,
ővük lesz: előnt a fürtelem
s mocsár gőzöl helyén hó homlokodnak.

Láz kínoz így, de ne törődj velem,
ki most a pokol tornácára szállva
a társtalanság gömbjét görgetem

utálkozottan, magam is utálva.

ZSOLTÁR SZÜLŐVÁROSOMHOZ

Hiába ásoit árkok közenk huszonegy évem,
in újra visszatértél, Erős. Én nem mehettem.
Utcák: ünnepi-álmos arca tolul szemembe,
elhagyott falaid közt kopogtat szívverésem.
Még csak ízedet érzem, a kép halvány, homályos;
fiad megtérni készül: fogadj öledbe, Város!

Idegenkedne, félén kutatom nyolc kis évem
eldobált tükreit, hogy régi-igaznak lássam
szepőlőtlen asszony-arcod, amint a zúgó árban
erős szigetként állva óvsz a nővő veszélyben.
Legyél, mint voltál egykor, jó pásztora szívemnek:
vezess kis társaimhoz: szeretnék hinni benned!

Lásd, az idő kicsépett, surrogok vak kalászként,
bő termő humuszodba hullanom mit sem érne;
érdemellenül kérem: végy multamért cserébe,
akit eltékozoltam, legyél kegyes ajándék.

Nagy, közös titkainkat szeretném elmesélni . . .

A gyermek szól s szorongó szívvel figyel a férfi:

Cintroeumi bástyák, legendák szép világa,
szakaszd ki az időből óreid csöpp csapatját,
ne hagyd: hűlő szívükből hűtűket veszni hagyják,
hogy te vagy büszke kincsük, álmaik koronája.
A József-napi búcsún illatos lepkeszárnyak
szálltak szőke öledre: füzéres drága sátrak.

Cézár nevű ebünk volt. Jó, bernáthegyi fajta,
az apam után első személy, vad isten-állat
gyermek szememben. Arcán igátlan pusztaságok
félelme izzott némán, ha fogait mutatta.
Mondták: még csak kölyök volt, amikor megszülettem,
de óvott, kis gazdáját, bizón és rendületlen.

Barátain közül, ha'd idézzem őt először,
nevet se mondvá. Lassan áramoljon szívemhez
ködből kisejlő képe, a lányos-arcú, kedves,
akivel sorsom egy volt az idők kezdetétől,
akivel egy volt sorsom. Ki tudja hova lett rég,
a fontos, céltalan, de égből sugalt szövetség?

Ömlő-arany nyár zsongott. A Principális gátnál
néztük a lustán lépő vizet, két bronz-ftúcska.
Gaspar — ő volt a társam — szemét félig lecsukva
széttárta sovány karját, mint hívő, ki csodát vár.
Ez itt a múltam — így szólt — a jövőm meg az égbolt . . .
Nem értettem. Tán ő sem. De igaz volt, mert szép volt.

Dezső, Mihály s ti többi felnötté-törpült gyermek,
hű és telt szívetekben van-e még fürge ének
és tiszta szándék? — Engem, tört zsoldost hajcsár évek
töletek és magamtól mind-távolabb terelnek.
Messze és menthetetlen: homály és rokkadás vár
s talán közönyös tanúm sem lesz a pusztulásnál . . .

Kis városom, erődet növeld szivemben nagyra,
lásd, érkeztedre újból virágban áll az oltár
s én lágult szemmel állok — hívő az oszlopnál —.
Két-tornyú, drága fészek, add áldásod fiadra,
hogy bírjak ellenállni rontásnak és viharnek,
hogy hozzád hű maradni halálomig akarjak.

IVELJ FÖL SZIVÁRVÁNYHÍD

Lármás a világ, puffadt hang-folyam: tombol,
tajtékja korbács, reszeket vág húsemból,
mocsár böffent rám: el a gáttól!

Hínaros mélyén a halál szól.

Lármás világ. Idebenn csönd csatázik,
hogy ne szóljak, ha szívem szólni vágyik,
idebenn csönd van, megkövült, konok,
zsákként hasít föl, ha csak moccanok.

Idebenn csönd van — lármás a világ,
sodrán verődik virág meg faág

(még lombtalan és máris az enyészet
sorsa övé), s verődik mind a fészek,
pihés, meleg. S mily parttalan e láрма,
ormokig ér s megtell vele a tárna
és szennyben áztat fejját, lobogót
s eloltja, jaj, mi lobogott

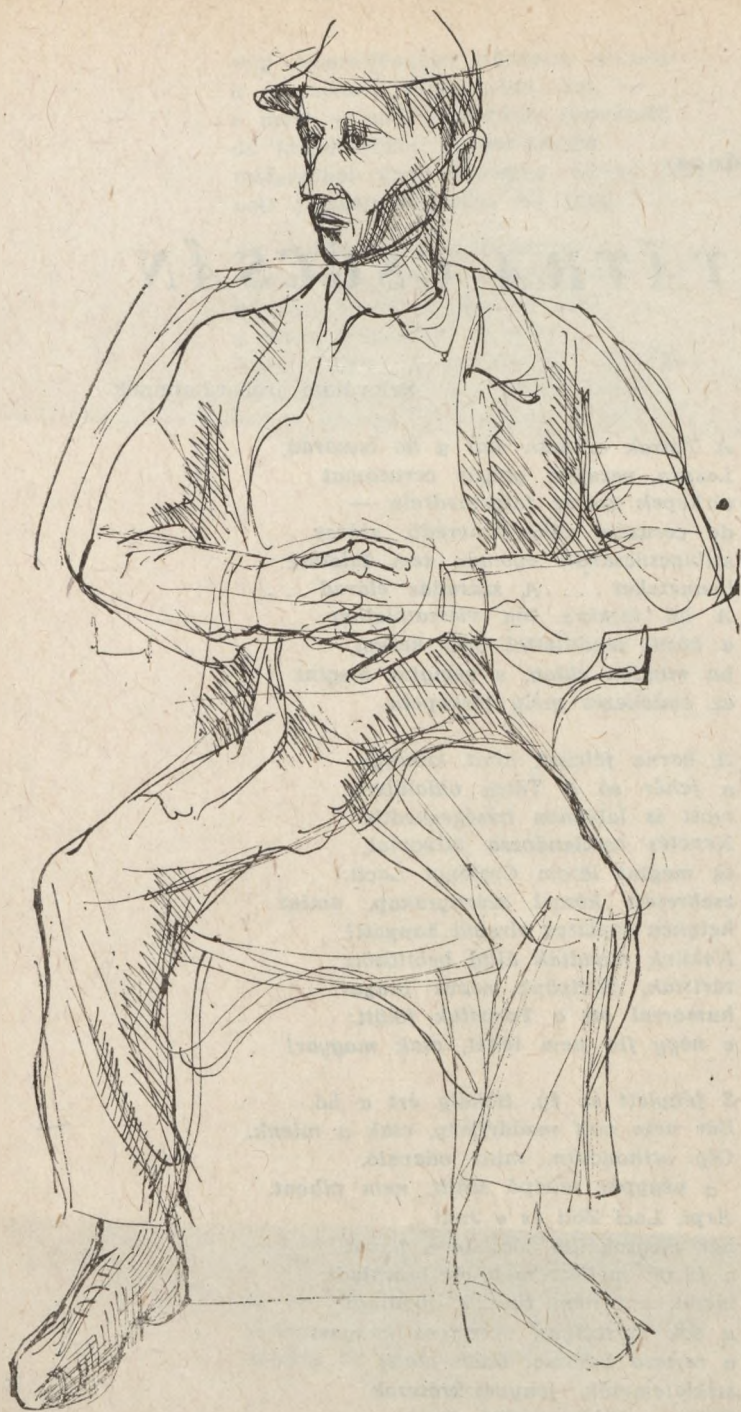
e sugártalan, sebzett éjszakában.

Ó, tenni, tenni, tenni, kéne hát,
túlbömbölni e kakofóniát,

s nem pusztát járva várni rá, amíg
az Ige fénylőn megnyilatkozik.

Hol vagy hitem, erős dajkám, varázsod
fölordja-e majd görcsbe meredt számat?

Ivelj föl szivárványhíd, biztató
fennyel fürösztő, hű, vigaszt hozó,
hogy jelére a boldog látomásnak
egetrázó erővel felkiáltssak!

JÁNOSSY
FERENC:
Ülő férfi

Csanády János

A TÁTRA CSÚCSÁN

Szlovákiai íróbarátaimnak

A Tatrák csúcsán már a hó leszárad,
Lussan vezetem golyós ceruzámat
térképek száraz folyómedrein —
de ceruzám földnekmeredő, száraz
sziklacsúcsának nyomán sem talállak
benneteket . . . A száradás elárad . . .
A hű tájakra tán visszatalálhat
a közös lenűletől még kezem,
ha minden eldob, s végigfut megint
az emlékezés mély térképeim.

A barna félcipő, amit kihányt
a fehér só a Tatra oldalában,
most is lábamon hűségeskedik.
Nevetés csiklandozza talpamat,
es megint látom Cselényi Lacit:
zsebretett kézzel szárnyrakap, amint
hetykén caplatva elrepül hanyatt!
Nekünk mondták állig beöltözött
túristák, félcipőnk nézve fanyar
humorral ott a Tarpatak fölött:
e négy fiú nem lehet, csak magyar!

S fénylett az ég. Bokáig ért a hó.
Bár nem volt madárfütyty, csak a mienk.
Oly otthonosan, mint odavaló,
a négy pár félcipő szállt, nem pihent.
Árpi, Laci Zoli és e Jani
bár megsokallta jócskán a havat,
a fűzők mellett mely be-beszaladt:
madárként nem tudták sokallani
a sok szeszélyes, veszélyes kanyart
a rejtőző Lomnici csúcs alatt;
sziklatemetők, fenyves-kráterek
fölött a lékbe-szédítő teret,

míg kvarc-fényben fürdette arcukat
a hó-sziklára felkönyöklő nap, —
s mert az idő is nekünk kedvezett,
ős fenyvesekkel hangos-tónusú
melységből vagy harminc város, falu
volt fecskélkedésiünkre hű tanú.

Az emlékezet mély térképein
megjelentek, amint a csúcs alatt
pihenni megtámasztjuk a falat;
a végső kötelpalya állomást,
mely csendes most, mert épp javítanak
két szezon közt, két állomás között,
a föld s felhőkbe lengő űr között,
talán az élet és halál között,
hisz a csúcs előtt néha elszakad
a hideg acélból csavart anyag
mi felfelé-vont s emberkéz kötött;
s kik ilyenkor zúzódnak, hullanak
már nem gondolnak többé arra, hogy
világűr liftünk, e vén felvonó
meddig jár még a gravitáció
liftkötélén, a spirálba kötött
ter törhetetlen bordái között
mint levegőt, hasítva az időt,
mely rosszkedvében néha lesodor
egy nem eléggé emberhez kötött
életművet, kultúrát, egy tömör
aranyba burkolt fáraót, aki
piramist emelt holt feje fölé,
hadd karcolják, ameddig ég az ég
a földből kiütő beton-csúcsok
egy zsarnok-körbe elhaló nevét.

Es hallottuk az időt zúgani!
A sziszegésben Csontváry fehér
világító színeit szólani!
Mint roppant üvegvágó, mely kiáll
a föld markából a kék űr felé,
gyémánt hegyével karcolván eget
forgott velünk a csúcs a föld körül!
Ugy izgultunk, mint aki fél, örül
egyszerre, nem hisz mégis vár csodát:
a szót vártuk, hogy kiszakad fölül,
es valami új csengéssel jelenti:
sorsunk burkát a föld körül kivágtuk!
Szabad az út a csillagok felé!

Előre hat mind aki halként tárog,
s a szíve-harca az ismeretlené!
„Mert ki viselné a kor gúny-csapását,
zsarnok bosszúját, gögös ember dölyfét,
utált szerelme kinját, pör-halasztást,
a hivatalnak packázásait,
s mind a rúgást, mellyel méltatlanok
bántalmazták a tűrő érdemet:
(ha nyugalonba küldhetné magát
egy puszta törrel?) — Ki hordaná e terheket
izzadra, nyögve élte fáradalmain, —
ha hátatfordíthat dült életének
a makrokozmoszba fordítja arcát,
s módja van ismeretlenek felé sietni?!
Korok mélyéről felzúgó zsivaly:
a semmi hogy csak látszatra semmi,
s a levegőből lesz holnapra vaj!
Ami van: nincs már! Szertefoszlasz, (szerte,
mint rakétaláng), ha beléragadsz!

Es lentről újra a fölzúgó harsant,
s a mélység felé vonzotta arcunk.
Katonák fáradt csapata haladt
teljes szereléssel, borjúval
felénk a néma kötelek alatt.
Felrezzentünk. Gondoltuk, már kitartunk
míg ideérnek, kiket önmagukkal
állított szembe (géppisztolyt szögezve)
valami özönvíz előtti érdek,
amely, akár baktérium-tenyészet
korunkig élt és elszaporodott.
Mondják okosok: ötletni, születni
másithatatlan törvény, ős dolog.
Nem mondanak újat e bölcs-merészek!
A legsötétebb vadság a természet,
példának jók a vérengző vadak,
és él köztünk, hajh, hány ősi vad! —
de aki csillagokhoz vág utat,
hatalmasabb abban a gondolat:
hatalmasabb abban a gondolat:
(közben én mindig erre gondolok)
a vadat szelídítők fékezzék meg,
az ötletést az ember-pártosok,
a születést tudósok, orvosok,
hogy természete ellen is szabad
lehessen az, ki tömegében rab még,
önön burkának rabja, hatalmas nép!
S nevében többé ne szaporíttassék
a vér-kultusz a csillagok alatt!

Alkonyodott. Azaz, hogy magas volt,
fejünkkel volt egy-szinten még a nap.

A katonák söröztek, megpihentek,
kigombolták a zubbony-nyakukat.

A csúcson áthatolt egy könnyű felhő,
a homlokunkon néhány gondolat:
mire nem adja a fejét, ha megnő
a lakatos, a szerelőinas?!

Hegy-méreteken gondolkodik, isten-
szerepet vállal nagymerészen itten;
vagy legalábbis, mint egy felelős
vezető, ki élet-halál magas
gondját hordozni jó erős, inas —
akinek a tudomány, a nép-élet
egy-gond, s kibe nem hálni jár a lélek,
hanem dolgozni; ott áll helyesebben
állandóan a padnál, álmában sem
rest mozditani agysejtjei rendjén!

Ha költő, akkor pláne tudja, hogy kell
évezredet sűríteni pillanatba,
és száguldani van neki hatalma
bármikor a szocializmus csúcsán.

— E csúcsra itt föl nem juthatott bár,
mert javították s éppen állt a lift;
megnyugszik ő is. Így van ez a rendjén.
S így mondja most a nap s jókedve nyugtán:
mégsem hiába báméskodtam itt!

Turchányi Sándor:

A kuffsteini fogoly

A fogoly maga elé tartotta vékony fehér kezeit, aztán lesöpörte a várorvos fioláit, a tarka kapszulákat és nevetett. Zelenik káplár a tolóabiak mögül nézte a bilincseitől megszabadított Szentjóni Szabót és a pillangók jutottak eszébe, melyeket süvegével fogott gyerekkorában, valahol egy Moldvamenti faluban. Azok is mozdulatlanul kuksoltak, amikor hosszú idő után levette felőlük a szörmés főveget és csak percek múlva kezdtek mozgatni szárnyukat, felszállni azonban nem tudtak többé.

Zelenik évek óta őrizte már Kuffstein rabjait és csak a csapszékek bádoglámpái alatt, a savanyú tirolai borok mámorában tudott szabadulni a gondolattól, hogy maga is fogoly. Csak ott, és a bilincseikből frissen megváltott foglyok kémlelőréseinél érezte a szabadságot, melytől ugyanazok a falak zárnak el rabot és őrt egyképpen. Ismerte a béklyóba szorított kezek első indulatos csapásait, amint lesújtanak a durva pokrócra, a korsót tartó faládára, vannak akik őrzöngve vagdalkoznak a szabadságnak ebben a csalóka, első percében, aztán ez is elmúlik. A fogoly, akiről betegsége, vagy csendes magaviselete miatt levették a láncot, maga elé mered és mozdulatlan, mint az elfogott pillangók.

Szentjóni nem hallotta a tolóablak halk csikorgását, — már régen nem hallott és nem látott semmit . . . A visszhangos folyosókon kongó léptek és kiáltások, a cella falára írt trágár rajzok, a távoli német, magyar, olasz kedvesek nevei a vacok deszkáin, nem jutottak el hozzá, és a kivitt bilincsek sem jelentettek számára anynyit, amennyit a leskelődő foglár gondolt. Mindszent hava volt, a Burg platánjairól. Budán a Dunapart jegenyéiről levelek hulltak, sokan lehajoltak a hajnali közös sétán és keblükbe rejtettek egyet a tömlöcudvar őszi leveleiből — de ő már nem megy sétálni, nem vár sem pecsétet, sem ágrólszakadt levelet, ahol Ő van, oda nem érnek el Czrevenka várkapitány láncai, sem a cellák nyirkot virágzó boltívei.

Hol is van a 363-as kuffsteini fogoly, Szentjóni Szabó László, a kurafiai kórjában sorvadó magyar rebellis. — hogy lehet megszökni innen úgy, hogy a test itt maradjon a deszkafekhelyen, de az e m b e r mégis túl legyen az öles falakon? — Zelenik káplár ismer itt föld alatt és föld felett minden zugot, minden fordulót az őrség magasjáratain, tudja, hogy csak a kancelláris pecséttel jelzett kegyelmi levél, vagy az Úr kegyelme szabadíthat ki innét. — Szentjóni messze van az elsőtl, talán még alkonyat előtt megkapja másodikat, de már rég szabados innen, túl az Úr 1795-ös esztendején, Bacsányiék rousseaui álmain, nagyon messze az időben, de mégis otthon, csak a láz tud odáig vinni.

Szentjóni Szabó a jövendőben van, ott jár fel s alá láza hullámain már e hó eleje óta. Vinnhauser tömlőcorvos dühös lesz az összezúzott üvegcsékért, hiúságában fölös árat számol a kiöntött medicináért, de mindegy az, — oda, ahol Ő van, az sem jöhet utána, a legmerészebb frankhoni filozófus sem — senki sem.

Százötven — kétszáz évvel jár túl a börtönnapló „annó” — in és otthon van az ipolyparti Petőn, Budán, vagy a kecskeméti piacon, mindegy, hogy hol az országban és nézi a jövendő boldog embereit, akik masinákkal törik a határt, sose látott nagy házakat emelnek, közösen, — papok, kancelláriai tintanyalók, bécsi engedélyek nélkül. A beteg felnevet, bőrét timsóként rántja össze az undok betegség láza, de ez is jó, — ezt még otthon szerezte csélcsap, hazai széplányoktól, ez is a szabadságra emlékezteti.

Valami versféle ködülk fel benne, talán azok közül, melyeket még Pesten égetett el, szépenéjű latin levelekkel, töredékekkel együtt. De lehet, hogy sose láttak pennát ezek a sorok és a dübörgő masináknak, az okos, országgyarapító dédunokák unokáinak szülte őket a láz, a magány, a halál . . .

És hogy a jövő eme boldogjai talán kikacagják ügyetlen rímeit, megsejtik félelmét, melyet a dühödtt vérbírák előtt érzett, az önmentő vallomásokat, melyekkel tovább remélt élni, ennél a huszonnyolc rövidke évnél, — ó hát mit tesz az, — velük nevet, kazalba bujik jószagú lányakkal, vagy mesét mond arról, ami most olyan fájón igaz és keserű.

Zelenik káplár pedig fejét csóválja a tolóablak mögött, kiköpi a keserű bagólevet és Herrlung káplánért szalaszt egy bóbiskoló sztrázsát. — Ilyenek a magyarok, elmélkedik a lassan sötétedő folyosón, — kikacagják a kaszást, vagy duhaj dalokat énekelnek, amikor más a páternostert szepegi.

Herrlung atya nagy sietve fejezi be egy kilenc esztendeje raboskodó talján kereskedő előkészítését az örök hazába és amennyire öreg lábai bírják, igyekszik is a legény után, hiszen nagy szó az, ha eretnek akar meghalni deáknyelvű istenhozzádál. De a tömlőcrakók aligha számoltak az eltévelyedett lelkek megmentésével — annyi lépcsőt, pántos ajtót raktak szerteszét, hogy Herrlung atya késve érkezett a haldokló magyar fekhelyéhez. Szentjóni Szabóban már szárnyát emelte a lélek, amikor még Zelenik káplár a retesszel viaskodott, és ki tudja merre járt már, amikor fejtárukt az ajtó a három látogató előtt. Csak egy huncut, fiatalos mosoly árulkodott arról, hogy az imént még itt volt valaki, — itthagytá, mint a városba tért asszonyok az ételt a hazatérő embernek.

Herrlung páter a pokolra gondolt, a legény hiányos három forintjára, melyet még ma este le kell számolnia egy kártyában, szerelemben áldott ulánus katonának, — Zelenik pedig egy tavaszi délutánra, meg egy ritka pillangóra, mely nem maradt a süveg alatt, hanem frissen, ragyogva felszállt a magasba és eltűnt az aranyos levegőgben, ahol még a napfény sem tudta utólni.

Tóth Elemér versei:

Miként esőcsepp

*Az emberek a fény-villanásos sikátorokon,
a torló-dó forgalom csikordulása a kockaköveken,
a piros villamosok gályái, ahogy
békésen himbálóznak a téren,
a nevetés, ahogy fehérlik
az üdítőital-árus lányok porcelán-fogain,
a vásárlók a tíz emeletes áruházban
naponként ötvenezren,
a sunyi tanácsok, ahogy szivárognak
az óvatosság és alattomoság hajszálcsövein:
— most énekeled a harcot, amikor éppen
abba kellene hagynunk, hogy boldogok legyünk végre?
de en nem békülhetek — kiáltom,
ahogy megyek a Szent Vencel téren,
mert küzdelem a mi életünk,
hisz valamennyien boldogságra születünk,
ami nem száll vállainkra madárként,
és gyávák, akik ma elégedetten lubickolnak az időtlenség
és kiszámított bölcselkedéseik langyos hullámaiban,
holott hányszor össze kell csapnunk még napra-nap
az ostobasággal, a megalkuvással,
szavakkal, amelyek metszenek,
ellenséges táborokkal, egymással és önmagunkkal is
igazunkért a teljes győzelemig,
miként esőcsepp vágódik az üveghez
könnyörtelenül,
könnyezve —
és dühösen!*

(Prága, 1962.)

Az idő múlása

Teijesen sötét van, lámpa-bolyákat himbaló igazi sötétség.

*Csak egy kicsit tömörebb lett a parketten a táncolók topogása,
s mintha közelebből hallatszanék a gitár-húrok
dobok monoton kopogásával kevert ideges pendülése,
egyébként semmi sem jelzi az idő múlását itt a kerthelyiségben.*

Kint koromarcú városban árad a színtelen szél.

*Végigcsalingázik az utcákon, házak tetején, villamossínek
elárvult ezüst csikján, az üres strandon fejest ugrik a vízbe,
meg se csobban a mélység, a parkban szeretők után szimatolva
szórakozottan beletúr egy magányos padon az öreg nyugdíjas
delelőttről ottfelejtett újságlapjaiba, s már hemperedik is tovább,
nyomában újra bóbiskolni kezd a csend.*

*Ó, bonyolult-boldog éjszaka! Mint kiömlött sör az asztalon,
végigfolyik a holdon egy felhő.*

Őrzik a messzeségeket

Őrzik a messzeségeket az utak.

Szerelvény-kígyók kúsznak

*a vasúti hidak alatt. Az állomásokon
megdöndül utánuk az üresség.*

Társaim gyárak remegését hordják szívükben.

Az erdő nyiladécai is őrzik

az iramló szarvasok dobogását.

Perc. A legmélyebb csend máglyái lobognak.

RÉTI ZOLTÁN : Zenélő lányok

Csikász István versei:

Február

*Domb — mögötte fák:
barnák meg lilák —
durván koppanó
jégre vált a hó.*

*Pengő párizsi-lék
a visszhangos ég
sima mint selyem
felhője oly kemény
mint ringó jéghegyek
a tükrös tengeren.
Vakít a hó
fehér a nap
sápadt az arcunk
fejünk lehajtjuk
szemünk lecsukjuk fáj
pupillánknak a
gyöngyház-fényű táj.*

*Pihegve állok
nem vagyok más
csak szürke árny.*

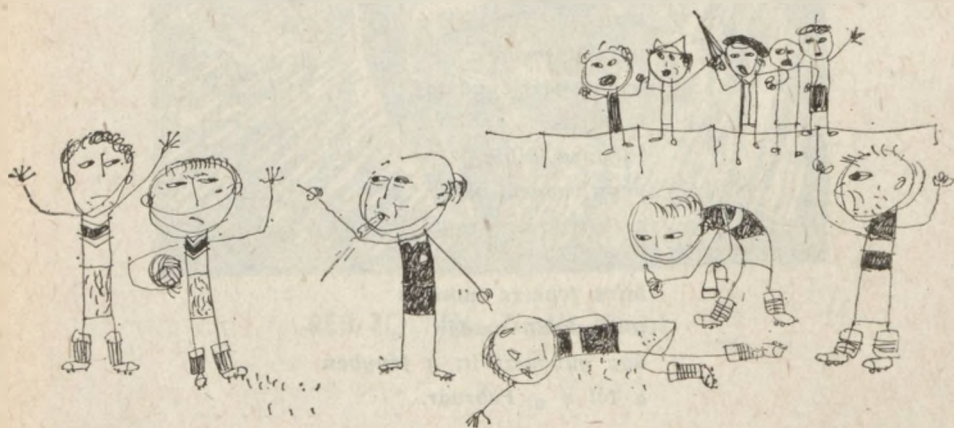
*Mint fehérre mosdott
tollászkodó madár
úgy gubbaszt itt a fényben
a tél s a Február.*

KAMASZ

Vörös-sárga-szín zsíros vágyak pattannak ajkamon
robogó rohanás a menésem s durva szikla a mozdulatom,
mély hangom tapintatlanul dübörögve visszhangzik
s csupa föcsögő röhögés dülled a pofacsontomon.

Részeg izzadás puhítja konok koponyámat mint a lagzik
csatakos zabáiban lötyyedten görnyedő parasztokét
Macskaköveket s tiltakozó pici füveket letaposva
végigdöngöm ezt az imbolygó utcát miként a zsokék
kényesfarú dögök hátán sietve a kincsek odva
felé korbácsolják dühöngő paripáikat bőszen megvadulva.

Aztán majd csendesen sirok
s megfogom anyám a kezét
kötényedbe törülöm szemem
mert minden órá egy-egy ütközet.

SZATHMÁRI BÉLA rajza

Várszegi György :

NAPSÜTÉS BEN

Hogyan is kérdezte a múltkor? Hogy nem mondanám-e el az életem történetét . . . Azt, hogy tulajdonképpen miért is lettem bányász? Hát ne higgye, hogy valami különös történetet fog hallani tőlem . . . Tucatjával élnek itt hozzám hasonló emberek. De ha akarja, elmondom. Nem baj, hogy ide ültünk a napra? Én nagyon szeretem a napfényt. Akár perzselő forróságban is elsütkérezgetek. Különösen mióta bányász vagyok.

Itt a munkásszálló előtt, a szép virágos helyen különösen szívesen üldögélek. Nézze csak azokat a rózsákat! Nem dicsekvésből mondom, de azokat én ültettem. Meg a dáliaikat is . . . Ugye szépek? Nem mondom, eleinte sokat ugrattak engem itt a környéken a virágok miatt. Mimózának, meg effélének nevezgettek. Mert látta volna, mi volt itt azelőtt . . . Fejünk is alig látszott ki évekig a téglatörmelékéből. Hanem azért lassan megszokták a virágot. Az idén már velem együtt csinálták a parkosítást a szálló körül, persze csak az öregebbje . . . A gondnok is annyira rámkapott már, hogy ha valami kertészkedésről, csinosítgatásról van szó, mindig engem ránt elő: „No csak, Szekeres! Magának úgyszintez ez volt a mestersége . . .” Pedig ha tudnák . . . volt is nekem kedvem meg időm valamikor a virágokhoz! Életemet hajnaltól naplementéig a kubikgödörben töltöttem . . .

— Merthogy régi kubikus családból származom, — hogy a legelején kezdjem. A becsületes nevem Szekeres Mátyás, de a szállóban, no meg a bányában is csak „kis Szökeres”-nek neveznek, egyrészt a termetem, másrészt a beszédem miatt. Mert Szeged környéki vagyok én, nehezen váltott át a nyelvem az itteni beszédre. De hát hat esztendő hosszú idő . . . Azért néha még most is szögediesen beszélek, ha megtevédek. Nem vette észre rajtam?

— Szekeres Antalnak hívták az apámat. Hajlotthátú, ösztövére kis ember volt. Menése még vasárnap is olyan, mintha talicskát tolt volna. Dehát tolt is szegény még vasárnap is, mert kilencen voltunk testvérek és már az is nagy újság volt, ha néhanapján kenyérrel jóllakhattunk. Én, mint a legidősebb fiúgyerek, mióta az eszemet tudom, dolgozom. Alig látszottam ki a földből, amikor már az uradalom libáit őriztem. Ezt nem panaszképpen mondom, mert igen szerettem a libapásztorságot. A

kukoricamorzsolás télvíz idején az uradalmi magtárban már nem volt annyi a kedvemre való. Télen jobban szerettem iskolába járni, s ha csak tehettem, el is jártam. Így végeztem el három osztályt, de a negyedikre már nem kerülhetett sor. Édesapám egy szép napon — tíz éves körül voltam akkor — így szólt anyámhoz: „Reggel a fiút is magammal viszem. El van intézve a munkavezetővel.” Így aztán másnap már két személy részére tarisznyált az anyám. Abban az esztendőben, úgy emlékszem, vasútépítésnél dolgoztunk. Nekem eleinte arany sorom volt, mert kutya forró nyár volt és naphosszat csak a vizet kellett, hogy hordjam a kubikosoknak. Pedig ha visszaemlékszem, jó három kilométeres távolságból húztam a kannákat egy ócska kordén, dehát tetszett a mesterség, mert az artézi kútnál, ahonnan a vizet hordtam, várakozás közben mindig el lehetett tere-ferélni a falusiakkal. Később amint jobban izmosodni kezdtem, befellegzett számomra a jó világnak. Én magam is földmunkás lettem. Még tizenegyedik évemet sem töltöttem be, amikor egy reggel a szállásunkon heves szóváltásra ébredtem: „A gyerek is elvégez annyit, mint akár-melyikünk, hát miért nem fizeti azzal a bérrel?” — pattogta apám. „Mert a gyerek mégis csak gyerek” — hallottam a munkavezető hangját — „Különben is örüljön, hogy felvették, akkor amikor naponta tízen is ajánlkoznak!”

Később azért csak megegyeztek olyanformán, hogy egyiküknek se lett igaza, de én mégis többet kaptam valamicskével. Ekkor döbrentem rá először, hogy a munkának, amit addig játékosan, szinte félvállról vettem, súlya és értéke van. S attól kezdve nem vettem játéknak a munkát. Apám is megneszelhetett valamit a bennem végbemenő változásról, mert egy este, lefekvés előtt, sűrű fejszóválások közepette így szólt hozzám: „A munka bizony nem tréfadolog, fiam. Ez az egy nem tréfadolog a világon. Hát úgy intézd, hogy dolgaidd szénája mindig rendben legyen. Ha egy reggel nem nyitod ki többé a szemed, akkor se kelljen semmit keresni utánnad! Akkor leszel ember, fiam . . .” Meg is szívleltem apámnak ezt a tanítását. Én sohasem kezdek addig másba, míg az előzőt rendesen be nem fejeztem. Apám is rendet és becsületet hagyott rám. Akkor, amikor a fagyott márciusi föld ráomlott, s csak félórás erőfeszítéssel tudtuk napvilágra hozni, már alig volt benne élet. Elerőtlenedő kezével a deszkabódé felé intett, ahová a földmunkások szerszámaikat rakták s csak ennyit susogott: „A holmijaim . . .”

— Meg is találtam a szerszámaikat a legnagyobb rendben. Az ásójáról meg a lapátjáról még a földet is lekapargatta előző este, pedig csúf, szívós sárga agyag volt, amiben dolgoztunk akkor. Apámat is abba temettük, szegényt. Hazavinni? Honnan lett volna arra pénzünk? Vagy százötven kilométernyire voltunk akkor távol, haza csak havonként látogattunk. A kis ládikájában — emlékszem — még egy kis szeletke papírra az is fel volt jegyezve, hogy azon a héten mit költöttünk élelemre. Tizenöt éves voltam akkor, 1943. márciusát írtuk. De keserves idők következtek ezután rám! Ha négy kezem temett volna a munkára, az is kevés lett volna, hogy anyámat meg a testvéreimet eltartsam. Keveset láttam én akkor az élet szebbik feléből, elvtárs! Építettem én repülőteret, autótutat, hidat, vasúti töltést, meg ki győzné felsorolni, mit s mit nem. Ha az a föld egy kupacba lenne hordva, amit én megmozgattam már.

A felszabadulás után anyám munkához jutott, a testvéreim is nőni kezdtek: könnyebb lett az életünk. Az ötvenes évek elején az egyik jóbarátom rábeszélte, hogy próbáljunk Pesten elhelyezkedni. Nehezen hajlottam a szóra, mert idegenkedtem a nekem szokatlan városi élettől. De amennyire idegenkedtem, annyira bele szoktam. Egy építőipari vállalatnál kaptunk munkát, mint fogatosok. Jó dolgunk volt, pénz is szépen keresgettük. Csak hát az ember mindig olyankor követ el ostobaságot, amikor jól megy a sora . . . A pesti élet engem is megszedített. Rákaptam az italra, kártyára, éjszakázásra. Ami azelőtt soha sem fordult elő velem: több ízben ittasan állítottam be a munkahelyemre is. Vezetőim eleinte túrték a viselkedésemet, mert hiszen a munkám ellen soha sem volt még senkinek kifogása . . . Foglalkoztak velem, lelkemre beszéltek. A munkásszálláson is kértek, változtassak magatartásomon. De hát lehetett beszélni velem? Csakhamar tudomásomra hozták, hogy ajánlatos lenne magamtól megválni az üzemtől, még mielőtt fegyelmi úton elbocsájtanának. Az ügyet vállrándítással intéztem el. Munkáshiány volt: az építőipar állandóan felvételt hirdetett. S azontúl is nagyon bíztam két kezem munkájában, mely ezidáig még sohasem hagyott cserben. Csakhogy akkor már annyira beleszoktam a csavargásba, hogy a világ is szűk lett volna számomra. Az új helyemen is csak hónapokig húztam meg magam. Sorra jártam a vidéki városokat: dolgoztam Debrecenben, Szolnokon, Tiszapalkonyán s még Dunapentelén is.

— 1957. év őszén egy régi pajtásommal találkoztam, aki elmondta, hogy a nőgárádi szénmedencéhez került, már másfél éve ott dolgozik és igen elégedett a munkájával. Nem lenne-e kedvem vele tartani? Akkoriban úgyis könnyen gondolkodtam, egyből belecsaptam a barátom tenyerébe. Bánya? Ha már ennyi helyen dolgoztam, miért ne próbálnék ott is szerencsét? Így kerültem aztán erre a helyre, így lett belőlem bányász. Hanem az, hogy hogyan is maradt belőlem bányász, az már furább história.

X

— A bányához — számításaimmal ellentétben — nem is olyan könnyű dolog volt bejutnom. Az igazgató sokáig forgatta a munkakönyvemet Szemmel láthatólag nem nyerte meg a tetszését.

— Barátom, — mondta — más ember a sétányon nem járkál annyit, mint maga egyik vállalatától a másikig. Miféle fiatalember maga, hogy ennyire félvállról veszi a munkát? Azt hiszi, szívesen dolgozik valaki olyan emberrel, aki csak meggondolgo és odébb áll?

Ezek a szavak szíven ütöttek. Ezek az apám szavai voltak. Megigérttem, hogy becsülettel fogok dolgozni, csak vegyenek fel. Hát elküldtek orvosi vizsgálatra, felvettek és beosztottak földalatti munkára, csillásnek.

A nehezebb napok most következtek. Amikor első műszakra repített a kas a föld mélye felé, úgy éreztem, jóvátehetetlenül elhibáztam az életemet, amikor bányásznak szegődtem. Amint a kasból kiszálltam, fejem szédült, rosszullét környé-

kezett. Szemeim sehogyan sem akartak hozzáigazodni a lámpák reszkető fényéhez. Fejemet is minduntalan bevertem hol ide, hol oda, pedig nem is vagyok nagytermetű. Hát még amikor a sűrített levegővel működő szállítóvitlák süvítő, jajveszékélő hangját meghallottam! A lábam önkéntelenül is menekülésre rándult minduntalan.

— No mi az, szögedi gyerek? — nevetett rám az aknász. — Talán nem tetszik a bánya?

Tetszik a fenének, gondoltam s csak az volt minden vágyam, hogy még az egyszer élve kijussak onnan, aztán be sem teszem a lábam többé. Pedig a csatlósok, akik mellé tanulni beosztottak, nagyon barátságosak voltak hozzám. Sorra megmutattak mindent: elmagyarázták, hogyan kell közlekedni ereszkében, siklóban. Megtanítottak a jelzésekre, a szállítás szabályaira. Nem messzire tőlünk volt egy fejtési munkahely. Annak a munkahelynek a csapatvezetője — kis, hajlotthátú, sovány öreg, szinte apámra emlékeztetett — különösen nagy türelemmel volt irántam. Amikor egy-egy teli csillével kijöttek a munkahelyről, mindig volt bátorító, jó szava hozzám.

— No, Szőkeres — hunyorított rám tréfálkozva. — Két hét múlva olyan bányász leszel, mint a pinty!

Dehát volt is akkor nekem kedvem tréfálkozni . . . A csillék fordítását, a szállítókötéltre való fel- és lekapcsolását könnyűszerrel megtanultam. Hiszen a kezem bármilyen munkára ráállt világéletemben. Hanem a furcsa, szokatlan környezet . . . Lehet, hogy ki fog nevetni, mint ahogy én is sokszor mosolygok most már rajta, de én kimondhatatlanul féltem. Mert dolgoztam én már sok mindenfélét azidáig, nem volt az a gyökeres, köves föld, ami ne engedelmeskedett volna az én csákánynomnak. Csakhát más a földmunka kívül, barátságos napfény mellett, meg belül, a föld gyomrában is más. Elég az hozzá, alig vártam, hogy az első műszakom leteljen. Mondtam is délután a cimborámnak a munkásszálláson, hogy nekem ebből elég volt, azt már látom, hogy belőlem nem lesz bányász. Azt hiszi, pártomat fogta? Kinevetett és elmondta, hogy első napokban ő is ugyanúgy volt, mint én. A végén még gyávának és élehetetlennek is nevezett, majdhogyan össze nem marakodtunk.

Másnap reggel azért pontosan jelentkeztem a munkahelyemen. Gondoltam, egye meg a fene, még megpróbálkozom, szemrehányás ne érjen. Így aztán letöltöttem a második műszakot is. Ahogy a napok teltek-múltak fölöttem, valóban kezdtem megszokni a bánya belsejét. A munkatársaimnak is kezére dolgoztam: megszerettek és szívesen dolgoztok velem. Úgy hitték, beleszoktam teljesen a bányászkodásba, hogy gyökeret eresztett a talpam. Hej, pedig magamban csak azon elmélkedtem, hogy az első adandó alkalmat megragadom és meglépek innen!

X

— Látja ezt a forradást a bal karomon? Nohát ennek köszönhetem én, hogy végtére mégiscsak bányász maradtam. Úgy történt a dolog, hogy az öreg Gordosnak, annak a kis sovány csapatvezetőnek az egyik csillése beteget jelentett. Gyülekezéskor odajön hozzám az öreg és azt mondja:

— No, te szögedi gyerek, elkértelek az aknásztól. Van kedved szenet lapátolni?

Hogyne lett volna kedvem szenet lapátolni. Hiszen gyermekkorom óta jóbarát-ságban éltem én a lapáttal. Gordos munkahelyére meg különösen szívesen mentem, mert kezdettől fogva kedveltem tréfálkozni, mókás természetét.

Kis alacsony kamrafejtés volt a munkahelyünk, szinte a csille is alig fért el benne. No, de rajtam aztán nem fogott ki az alacsonyság. Palival, egy vidéki fiúval, aki szintén csillés volt, letérdeltünk a csille mellé, s úgy rakodtunk, hogy az öreg a szénfalból alig győzte túrni a szenet. „Lassabban, ördögök!” — kiáltotta néha felénk. — „Nem akarlak a sikta végén a hátamon cipelni kifelé benneteket!” — De persze ő is rákapcsolt a munkára. Azzal a hitvány, csontos karjaival úgy tud dolgozni még most is, hogy csillés legyen a talpán, aki ezt a kis vénembert meggyőzi üres csillével.

Nem is volt még dél, amikor elszállítottuk a szénkészletet a munkahelyről. Az öreggel nekiláttunk befurkálni a lyukakat, hogy újra meglőjjük a szénfalat. Gordos közben elmagyarázta a fúrás csínját-bínját, hogy hogyan kell telepíteni a fúrólyukakat, hogy a robbantás a leghatásosabb legyen. De arra is kitanított, hogy a bányamunkánál nem a gyorsaság, hanem az óvatosság és a biztonság az első. Tőle tanultam meg, hogy az erőmmel mindig olyan beosztással éljek, hogy másnapra is maradjon belőle.

Amikor végeztünk a fúrással, a csapatvezető a másik csillést elszalasztotta a lőmesterért, mi pedig a fojtás készítéséhez láttunk. Kimentünk a szerszamosládához, hogy az agyagfojtást meggyúrjuk, amikor visszamentem egy szerszáomért a fejtésbe. Akkor történt a baj. Még a fejtés közepéig sem értem, akkorát durrant fölöttem a tető, hogy majd összeestem ijedtemben. Abban a pillanatban omlani, szakadni kezdett minden. — Hé! — ordította kintről Gordos. — Ugorj ki onnan! — Csakhogy én ijedtemben megzavarodtam és nem kifelé, hanem befelé ugrottam a fejtés belsejébe, a szénfal felé. Magam sem tudom már pontosan, mi történt azután. Recsegés, ropogás, aztán éreztem, hogy valami óriási erő félrelök, rámnehezedik, hogy moccanni, lélegezni sem tudok. Elvesztettem az eszméletemet.

X

— Teljes három óra hosszat feküdtem az omlás alatt. Amikor visszanyertem az eszméletemet, emberi hangokat hallottam felém szűrődni. Az első emberi hang, melyet értelmem felfogott, a bányamester hangja volt: — „Attól tartok, hogy befellegzett neki. Ha élne, legalább kopogtatna.” — „De a hét irgalmát!,” — hallottam Gordos hangját — „Úgy láttam, hogy a kalitkaácsolatok alá ugrott. Akkor pedig kikaparjuk a tiz körmünkkel is!”

Hat esztendő múltán nehéz számon adni azoknak a perceknek, pillanatoknak a történetéről. De sem azelőtt, sem azután nem találkoztam össze annyira a félelemmel, mint akkor. Kiáltani akartam, de csak valami elfuló, vinnyogó hang jött ki a számon.

— Tarts ki! — kiáltotta Gordos, mennydörgő hangján. — Ne félj, kikaparunk onnan!

— Élek, ne hagyjanak itt pusztulni!

Azt, hogy milyen erőfeszítéseket tettek értem, magam is csak elbeszélésekből ismerem, mert közben újra elvesztettem az eszméletemet. A szüntelenül omló homokban, a megnyílt, halálos veszélyt rejtő tetőzet alatt több mázsás követet mozgattak meg, hogy kimentsenek. Amikor végre valamennyire kibontottak, a bal kezemet sehogyan sem tudták kiszabadítani. A pillanatok drágák voltak, bármikor újabb omlás következhetett be, nem lehetett kockáztani: úgy határoztak, hogy levágják a bal karomat, megmentésem érdekében. Akkor ugrott be az öreg Gordos mellém és élete kockáztatásával megmentette a karomat.

— Hát így volt . . . Nézze csak: ezzel a forradással megúsztam a kartörést. Ugyanúgy tudok dolgozni vele, mint azelőtt. Persze, most hitetlenkedni fog, ha azt mondom, hogy ezek után gyökeresedett meg bennem az a szándék, hogy bányász maradjak. Pedig így volt . . . Láttá volna, a kórházban mennyien látogattak! A telefon állandóan csengett, a szállóból is folyton érdeklődtek irántam.

Itt tapasztaltam legelőször azt, amit azóta már számtalanszor, hogy bajában is, örömében is, mint kézen az öt ujj, összetart a bányász. Mikor aztán a kórházból kikerültem és Gordos félig mókásan, félig komolyan megkérdezte:

— No, szögedi, most aztán végleg elment a kedved a bányától, mi? — már én is jókedvvel és igaz szívvel felelhettem:

— El a fenét. A maga csapatában szeretnék dolgozni ezután.

Igy kerültem aztán az öreg Gordos csapatába. Jó kis csapat, ezt nem dicsekvésből mondom. Egy évvel ezelőtt nyertük el a szocialista brigád oklevelet. A brigád minden tagja tele van már aggatva érmeikkel, plecsnikkel, kitüntetésekkel. Én magam is vájár vagyok már, majdnem három esztendeje.

— Az idén harminckét esztendőös leszek. Elég sokat macerálnak innen is, onnan is: „Ideje lenne már, hogy meghősülj!” Hát lehet, hogy erre is sor kerül hamarosan! Sokszor elgondolom, hogy bizony, jó is lenne egy szépen berendezett kis otthon, egy ügyes asszonykával. Persze, anyámat is elhoznám, hogy ne éledgéljen egymagában.

Dehát egyelőre jól érzem magam itt a munkásszállóban. Ha nem restelli, egyszer nézzen körül a szobákban. A minap festették őket. Nem mintha piszkosak lettek volna, de mivel az új bútorokhoz új festés is jár. Ha a társalgóban körülnéz, megláthatja a szőnyegeinket. Hát álmodhatott volna valaha az ember arról, hogy parkettás, szőnyeges szobában pihenhet munka után?

Én a társalgóban leginkább a televíziót kedvelem. Mióta televíziónk van, alig járok el a szállóból. Néha azért kiruccanunk, táncolgatunk és iszogatunk is módjával. Hiába, ez hozzátartozik a fiatalsághoz. De legtöbbször lefoglálnak a könyvek, mert — már szégyen ide, szégyen oda — az általános iskola hatodik osztályát végzem. Igaz nem magamtól iratkoztam be az iskolába. A párttitkár vett rá: a'

csapat majd minden tagját rászedte a tanulásra. Még Gordost is macerálta, de ő nem állt kötélnek. „Vén zsákba már semmi se fér!” — mondogatta. Jövőre már nyugdíjba készül . . .

Hát látja, így éldegélek. Ezelőtt hat évvel, amikor ide kerültem, még a ruhámat sem hoztam magammal, annyira nem hittem benne, hogy meg fogok honosodni. Anyám küldte utánam a cók-mókomat. Ez a város itt körülöttünk szinte velünk együtt nőtt, velünk együtt alakult. Soha se felejttem el, hogy amikor idejöttem kukoricás volt a kultúrház helyén . . . Ezért, ha erre a városra nézek, egy kicsit magamat is látom benne. Nálam sem ment minden símán, küzdelem nélkül. Javítani, alakítani kellett ezen is, azon is.

De végül is azzá lettem, amé vagyok: bányásszá. Megszerettem a foglalkozásomat és érzem, hogy szoros hűség köt ehhez a helyhez.

Idáig szólna az én életem története. Nem nagy történet, hiszen az elején megmondtam, hogy nem fog különös dolgokat hallani tőlem. Meg aztán mit is mesélhet egy harminckét éves ember?

— No, jól átsütött bennünket a nap. Talán meg se érte, hogy itt pörkölődött velem, ezen a padon. És mondja csak valóban szándékában van megírni, amit elmondtam magának? Csak aztán nehogy valami nagy históriát kanyarítson belőle. Mert azt nem szeretném . . .

CZINKE FERENC : Memento

Kemény Erzsébet

Varázslónak születél

Te, aki tudod, hogy az életben
a legnagyobb dolog a játék,
ki jól megtanultad a szabályt
és, ha a partnered csal feldöntöd az asztalt
két az értelem gögyössé magasztalt,
mert ismered a törvényt,
hogy le kell hajolnod, ha a patak
tükrös vizéből inni akarsz
és mindenhez, amit birni érdemes
alázattal közelíthetsz csak,
ki merész lábbal lépsz az ösvényre,
mely a mélybe visz
kibogozni egy lélek veszélyes titkait,
kinek irányítúje a kétely mocsara fölött
virágot bontó hit,
a szégyen, amelybe embervoltod taszít
és az ujjongó öröm, hogy ember vagy,
újjaid érzékenysége s a vad bizonyosság,
hogy nem veszíthetsz, mert varázslónak születél . . .

. . . Te, akit a tárgyak sem felejtenek el,
ha egyszer láttak:
vigyázz!
nehogy magányom szétfeszített
rácsai a Te húsdobba vájjanak
soha be nem gyógyuló sebet.

Tamás István versei:

B a r k á k

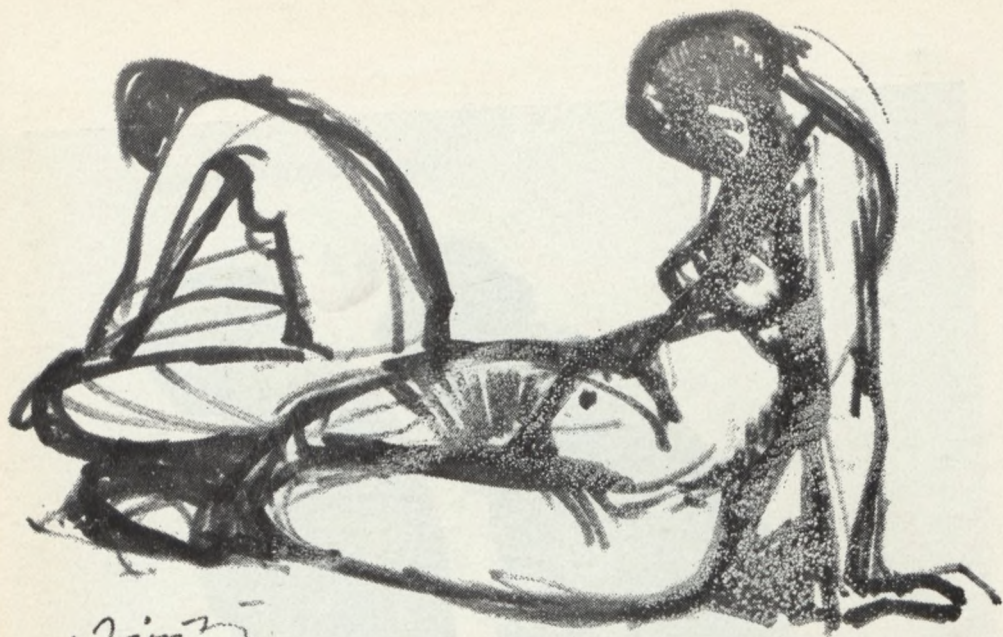
bundájába
bújtatom kedvem
úgy viszem hozzád
És elvezetlek habzó utcák mellett
a liget fáihoz
hol nem lehet
csizmában menetelni
Egy szirmot kapsz
mit hajadba kell majd tűznöd
És megtaláljuk mire
vigyáznunk kellett volna akkor
Vard meg a hajnalt
hogy frissen indulhassunk

A jégvirágról

daloltam neked,
hóprémbe bújt, meleg városokról,
forró teáról,
ha, majd korán kell kelniünk.
S jóízű nyárról
daloltam neked,
míg elvágott Vasszer logikából
— mert tetszett neki szemed —
s míg Tomidat senki sem szerette
az akadémián.
S most
Dalolok neked
modern bútorokról,
mit részletre is adnak.
Dalolok neked gondtalan napokról . . .
Dalolok neked,
dalolok, dalolok.
S a havi ezerből csak
néhány mázsa diószénre telik
S szombatonként
moziba is megyünk.

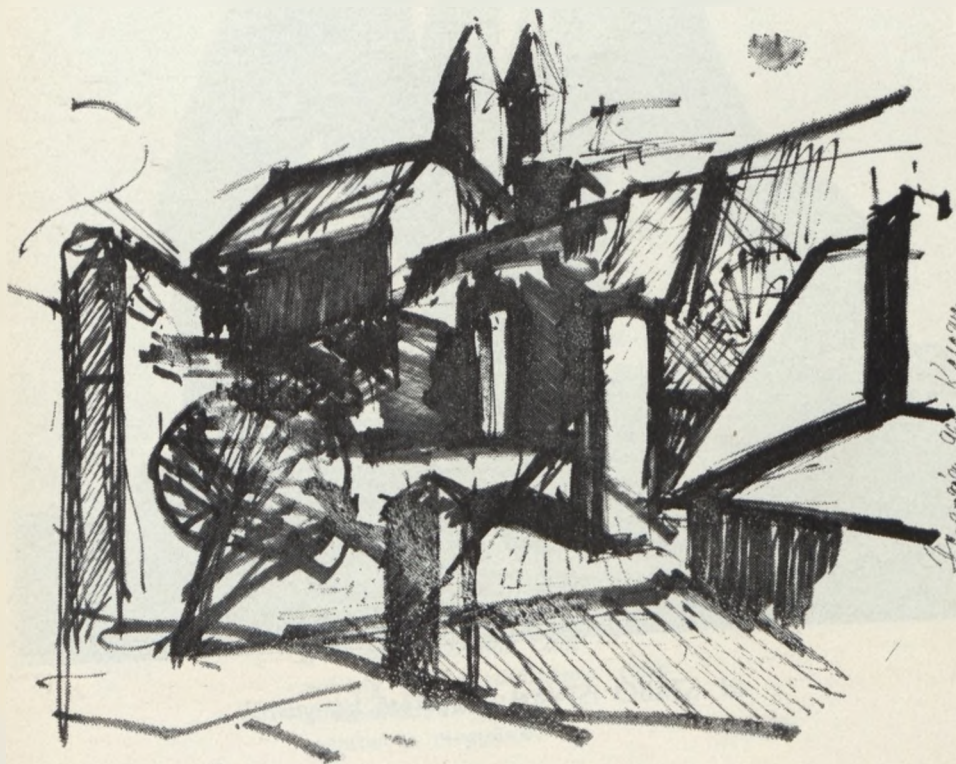

id SZABÓ ISTVÁN: Hazatérő bányászok

Ödön Iványi

IVÁNYI ÖDÖN: Aktok

István Kelemen

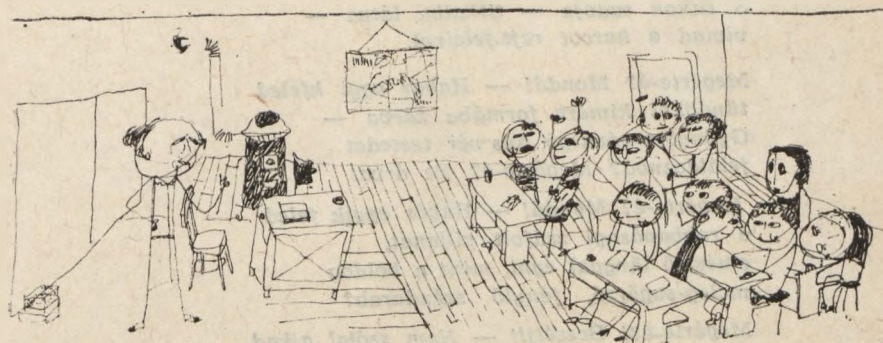
KELEMEN ISTVÁN: Veszprém

CZINKE FERENC: Leányfej

FARKAS ANDRÁS: Emlékezés a céltalanul meghalt magyar katonára

SZATHMÁRI BÉLA rajzai

Paróczai Gergely

Szabó Lőrinchez

Hát eljött érted az iszonyú reggel.
A különbélke im, megérkezett.
Dermeitlen fekszel, üveges szemekkel.
Kihűlve már rim-műves két kezéd.

Oly hihetetlen tudomásul venni,
— kételkedve jár köztünk a döbbenet —
hogy nem örülsz, hogy nem fáj soha semmi.
S egy más világ törvénye véd, vezet.

Csak fekszel. — Kinemjátszott, elszakadt hűr.
Megnémulva, mint annyi más halott.
Es viszed magaddal elmondhatatlanul
a szavakat, s hány meg nem írt dalod!

Látod, csak ennyi: rövid volt az élet.
Egy röpke, ocsúdás az ég alatt.
Kopott szíved milyen hamar kiegészült
a tettek lángján! Örök szomjádát
a szellem által faggatott világnak
ezer csodája sem olthatta el.
S titkok tudója — titkaiba látva —
vívta a harcot rejt-jeleivel.

Megérte-é? Mondd! — Habár egyi kfeled
tündökölt kimért formába zárva —
Gyönyört sóvárgó hús-vér testedet
feláldoznod? Megérte-é? Te árva!

Megérte-é? Mondd! — Habár egyik feled
e robbanásnyi zsúfolt pillanat,
emésztő lánggal égni, mint a boldog
mcleg-sugárzó, fénylő széndarab?

Megérte-é?! Beszélj! — Nem szólal ajkad . . .
Szigorúbb lettél — s így legtöbb! — halott! —
De faggató koroknak hátrahagyta
a Művedet. — Legméltóbb válaszod.

Látod: csak ennyi, ennyi volt e lét.
S kitagadt — játékos fiat.
És most — a mindenség szerelmesét —
a nyitnikék, s a pannon ősz sirat.

VITA

Válasz néhány kérdésre

ÍRTA: BELITZKY JÁNOS

A „Palócföld”-ben megjelent beszámolómmal kapcsolatban több vélemény hangzott el és több kérdést intéztek hozzám. A vélemények és kérdések közül a kutatás gyakorlati módozataira vonatkozókat tartom a legfontosabbaknak és ezért igyekszem azokra válaszolni.

— 2 — ☆ —

Kutatásaimban, időbelileg, a honfoglalás korától haladtam visszafelé. Azt, hogy a NSU (neosuomi), az ASU (anticosuomi) és a PSU (paleosuomi) nyelvi és helynévadási változatokat felismertem, elsősorban az illírek és kelták nyelvének köszönöm. A dunántúli római kori feliratos anyag jelenlétüket a húnok megjelenéséig igazolja. Az ottani helynévbokrok vizsgálata során kiderült, hogy nyelvükből eredő elnevezések Európa különböző részein is előfordulnak és sok esetben NSU hn-ekkel keverten. A mai albán nyelv egyenesági folytatója a magyarországi illírek és kelták nyelvének. Ez a nyelv azonban balti-finn és magyar lexikális elemeket is tartalmaz, tehát az alapjaiban illír adottságú nyelvbe kelta, balti-finn és magyar együttélés eredményei is lecsapódtak. — Ezt a szókincset — gyakorlati szempontból — illír-kelta (IK) nyelvnek nevezem, bár a paleoalbán elnevezés ugyanilyen jogosult lehet.

Az IK szókincs segítségével derült ki hogy a hún-avarkori településrenden belül igen sok a fordításos hn, vagyis hogy a NSU hn-ek IK alakban is előfordulnak, továbbá hogy az IK hn-ek nagyszerűen tükrözik az egész Kárpátmedence területén a népvándorláskori állapotokat. Ennek igazolására néhányat — mellőzve a tudományos értekezésemben közlendő mai albán szavakat — bemutatok:

Térformákat, térbeli viszonyokat jelölők: Perbál, Pörböly, „valamivel szemben fekvő, szemközti hely” — Hont, Hantos, „szakadék, vízmosásos völgy” — Tihany, „a szakadéknál” — Majtény, „bal, baloldali, balági, balog” — Bár, „legelő” — Tök, „szántóföld, telek” (területével Keletről Telki határos) — Tököl, „föld, száraz föld, sziget, talaj” — Cák, „határ, vég, vége valaminek” — Mekényes, „nedves vizenyős hely.” — Nyugati kelta eredetűek, tehát valószínűleg régebbiek: Arda, Ardó, Árdán,

Ardanóc „magasabban fekvő hely” (ezeknél azonban figyelembe kell venni a magyar „erdő” szó feltételezett **ardó** változatát is) — a Ben- kezdetűek közül is jónéhány: Bene, Bénge, Benic, Benk, Benkóc, Benta, Bénye, Bények stb. „hegy” — Enese, „sziget” — a Mag- kezdetűek közül is több: Mág, Maga, Mágócs stb. „sík területen fekvő” a szuómi és magyar **mag** éppen ellenkezőt, „hegy”-et jelent) — Sztracena, Sztracin, Sztrecsén, „völgy, hosszú völgy, széles völgy” — Dolány (Benczúrfalva régi neve), „lapos, kis fennsík, asztal” stb.

Milyenséget jelölő, leginkább kultikus vonatkozásúak: Aszár, „hideg” — Kéty, Ketye, „rossz, gonosz” — Ar, „arany” — Gyimót, „féleszű” — Gyerő, „fonott” — Gyerk, „parlag” — Gyorra, Győrő, Gyorok, „szerencsétlen” — Ajta, Ajtony, „átkozott” — Nemti, Német, Némedi nemcsak német nyelvű népesség jelenlétére vonatkozhatik, hanem lehet IK „átkozott”, is. — Attila, „erős” és valószínűleg ez az oka, hogy a NSU Atila névhasználat mellett él az Attila kiejtés is. — Pomáz, „csöpp, nem nagy; ostoba”. (Ez a fosztóképzős szerkezet a mai francia nyelvben is megvan. Ha azt vesszük alapul, hogy a francia „pas mal” nemcsak azt jelenti, hogy „nem rossz”, hanem kifejezetten a felsőfok megjelölésére is szolgál, akkor a Pomáz hn „kiváló”, tehát nem kultikus-, hanem méltóságnévi jelentéssel bír.) — Dob, Dobi „hasznos”. — Nyugati-kelta eredetűek: Mór, Mórác, „nagy” és szemben az illír „vizes hely” jelentéssel a Mekényes, „kicsiny” is lehet.

Nemzetségi, családi vonatkozásúak: Sóly, „nemzetség, család” — Rea, Récske, Recsk, „fiatal asszony, meny” — Csököly, „leány” — Cún, Csúny, „fiú” — Csöpöny, Csöpinc, „leány” — Csupor, „lányok” — Csömör, második feleség” stb.

Méltóságnevek: Záh, Zánka, „híres bátor” — Sopron és a karolingkori Ciperon, „a főnök, a felsőbbség” — Győr, Györök, Györe, „tekintélyes, bő, elnéző, türelmes” stb.

Hadrendi vonatkozásúak: Csetény, „had, csapat” — Bér, Bere, Berény, Berente, „nyíl, nyilas, ijjász” — Semjén, Sömjén, „testőr, nyögér” — Senye, „őr, jelzést adó” — Zsarapó, „védőbástya, földvár” — Veperd, „mű, alkotás”, valószínűleg, ha nem mesterséget jelöl: „sánc” — Cseh, Csehi, Cső szintén nemcsak a cseh népből való telepésekre utalhat, hanem lehet „rejtekek vár” is.

Földműveléssel, mesterséggel, szolganépekkel kapcsolatosak: Csát, Csatta, Csátka, „falu” — Csatár, „paraszt, földművelő” — Zsember, „közös művelt föld” — Csitár, „átadott föld” — Zics „szolga; inséges” — Zellő, „szorgalmas” — Zejk, „mesterség” — Zanat, „mesterség”, vagyis mesteremberek települése.

Vannak olyan hn-ek is, amelyek alakjukat tekintve lehetnek szuómi, de lehetnek IK eredetűek is. Ilyenek pl: Súr, NSU „vezér, főnök”, IK „homok” — Surd, NSU ua. IK „süket” — Zala IK „kavics, homok”, így z kezdőhanggal, de Szala alakja is lehet az, és még sok más is, a szuómi „erdő”-n kívül, különösen Itáliában. — Szalka, IK „had, csapat” — Velem, NSU „a testvér földje”, IK „megcsömörlött”, tehát kultikus- vagy népifelfogású méltóságnév. — Vár, IK „sír, sírhalom, sírdomb, kurgán” — Battyán, a vótok nevének változata mellett, IK „otthon, szállás” is. — Ezek és az ezekhez hasonlókat jelentését csak a térbeli és településrendi viszonyok tüzetes vizsgálatával lehet eldönteni.

Még nehezebb eldönteni az IK vagy NSU eredetű, azoknál a hn-eknél, amelyek a mai albán nyelvben előforduló balti-finn és magyar szavakkal azonos jelentésűek.

— Ilyenek pl. az Eger „vad, durva, csiszolatlan, goromba, kemény”, a Város „kül-város, város, kereskedő negyed”, a Cseke, Céke, Csekely „gázló, sekélyvizű hely a folyóban vagy állóvízben”, a Cinke „kék cinke” stb.

A nyugati keltáknak köszönhetjük a **tót** szavunkat, ami „szabad ember”-t jelen-gol „hegy szó, hanem a kelta „nagy” méltóságnév rejlik.

birtokát jelölő szót kell sejtenünk. Az Ol- kezdetű hn-ekben is nem mindig a mon-gol „hegy szó, hanem a kelta „nagy” méltóságnév rejlik.

Egy kétségtelen: az IK nyelv segítségével az egykori településrend számos vonat-kozását tisztázhatjuk. Pl. Kernenesalja tájnevünkben a **kemenes** szó „a mi birtokunk” jelentésű. Vagy pl. a bolgárok magyar nevének tekintett **nándor** szavunk IK jelentése „a micnik között, a miékben lévő, a mi közöttünk lévő”, tehát vonatkozhatik az illírek és kelták közé települt nemcsak bolgár népelemekre, hanem magyarokra is, mint Magyarnándor esetében, ahová a tőle északra fekvő Mohorát is benépesítő honfoglalás előtti magyar lakosság települt. — Tiszta véletlen, hogy a középkorban csak **Nándor**-nak nevezett községünk a századfordulón a **magyar** előnevet kapta. Vagy talán volt itt valami helyi hagyomány? — Nem lehetetlen, mert a közeli Tol-mácsról azt írja a „Mindenféle izé” című verszet, amit Nagy Iván az 1846 és 1847 folyamán leírt népköltési gyűjteményben is megtalálunk a Palócmúzeumban, hogy: „Tolmácsiak a bagolyt Istenek imádják”, ami valami egészen ősi totemisztikus ős-kultusznak a halvány reminiscenciája.

A **nádor** méltóságnevünk is illír-kelta eredetű. Jelentése: „a mi jobbkezünk” vagyis az, aki az ügyeket intézi. Ennek igazolására csatolom Malta és Gozo szigetek térkép-vázlatát. A nagyobb kiterjedésű Malta szigete a valószínűleg bizánci császárok által idetelepített hun-avar településbokor főnökének „a kisebbik Gozo pedig a helyettesének a vezetése alatt állt. Ennek az emléket őrizi ott a Nadur hn.

A szuómiak illírekkel és keltákkal való érintkezése nagyon régi keletű és viszszanyúl a cölöépítmények korába. A latin nyelv lexikális adatainak vizsgálata során kiderült, hogy a latin **pagus** 'falú' szó eredeti jelentése 'az, amit bever', vagyis 'a cölöp'. A **pons** 'híd' szó eredetileg 'út-at' jelentett „a ház kapuja, a **porta** pedig eredetileg **portus**, azaz 'kikötő' volt. Az ősi szókinccsnek ez a logikája megnyilvánul a szuómi és a magyar hn-i adatokban is. A **val** **7** **bal** **7** **pal** **7** **fal** sorozat utolsó tagja a magyar **falú** szóban jelenik meg. Közvetlen leszármazottja az összuomi cölöépítményt vagy terramárén lévő települést jelentő **bal** szónak.

Ezt a nyelvrologikát figyelembe véve kiderül, hogy a kelta **linn** „tó” jelentése eredetileg víz által védett cölöpfalura, vagy terramáréra vonatkozott, mert a finn **linna** „vár” jelentése nem más, mint ennek a kelta szónak ASU-kori átvétele és védelmezett településekre való vonatkoztatása. A kelták ugyanis a „vár”-at **dun**-nak, a védelmi művekkel körülkerített falut **llan**-nak, a várost pedig **cathir**-nak, vagy — itt most ők is átvévők — összuómi eredetű szóval, **bally**-nak, **baile**-nek nevezték.

A „védett hely”-et jelentő **dun**-nak pontos megfelelője a PSU **tisa**. A Duna és a Tisza folyóneveink közül az egyik a kelták, a másik a szuómiak nyelvén jelenti ugyanazt. Vizenyős területek, folyóágak által védett szigeteken lévő települések területe. Ugyanezt jelenti az ugyancsak PSU eredetű Ister folyónév is, a Duna alsószakaszának ókori neve. A PSU **ister** 'védett hely'-et jelent és ma a finn **este** 'gát' és az észt **iste**, **istme** 'ülőhely' szavakban jelenik meg. Az **ister** 'védett településhely' jelentésére lehet következtetni a románoknak tekintett, de NSU eredetű Balta hn-ekből is. Ez az Alduna mocsaras árterületeinek a neve. A PSU **balsa** 'falú, tó' paleoszamójéd (PSA), paleojapán (PJA) vagy paleomagyar (PMA) változata a **balta** és ugyanazt (PJA) 'falukapu' v. ő. latin **pons**) jelenti.

Fontos az IK szókinccs ismerete a római kori Magyarország településtörténetének megismerése szempontjából is. A Vannius országának keleti határául említett Duria folyó neve valószínűleg IK eredetű. Az IK **tur** 'sebes' jelentésének ASU megfelelője a Vág 'sebes' folyónév. (Vö. Rábasebessel Vág falu határos). A Tur folyónevek azonban nem mindenütt IK eredetűek. Van közöttük szuómi eredetű 'köves' is (vö. **Tur-Keve**, **Tur-Tas** az Uralban). A szatmári Tur folyó nyilván "sebest,- jelent, mer közelében sok az IK hn, pl. a gázlót jelentő Tiván is megtalálható.

Azt, hogy az IK nyelvet a koraközépkori magvarság is ismerte, igazolja, hogy nem egy személynevünk IK változatban is előfordul. Pl. Miskolc nemzetség NSU eredetű kultikus neve a „milyen csúf, milyen szörnyű” felkiáltással azonos. Ez a nemzetségnév 1219-ben a Mizidaczij IK fordításban „ijesztő családtag, elrémitő családtag” változatban jelenik meg. Miskolctól Délre fekvő Csaba NSU nyelven „fark”-at jelölés nyilván vonatkozásban áll a nemzetség kimondani tilos totemének nevével. Hogy ez a totemállat mi volt, kiderül a Csaba határában fekvő Dudoika pusztá IK eredetű nevéből, ami IK nyelven „a mi félelmetes farkasunk” jelentéssel bír. Ez egyúttal azt is igazolja, hogy az itt élt illírekre és keltákra nem volt kötelező a Csabát birtokló szuómi nemzetség totemének tisztelete.

A fent elmondottak újszerűsége annyira meglepnet sokakat, hogy ezt is, mint a Palócföld előző számában közöltek, fantazmagóriának, dilettantizmusnak, minden eddigi komoly kutatással ellenkezőnek vélhetik. Szeretném meggyőzni őket ennek az ellenkezőjéről.

A közös töről fakadó emberi nyelvek két főcsoportra bomlottak. Középen, magyszerűen, az Indiai Óceánt és a Perzsa Öblöt, Ázsia és Afrika felől körülölelve a flexáló nyelvek, a mai indoeurópai nyelvek ősei helyezkedtek el. Ezt a centrális nyelvcsoporthoz vette félkörben körül az agglutináló nyelvek (ural-altái stb.) csoportja. Az eredetileg közös szótagnyelv tehát két alaprétegre bomlott. Az uráli nyelvek a mai Tíbeszti hegyvidék táján, akkor emberi életfeltételeknek teljesen megfelelő környezetben alakultak ki. Hn adataim szerint innen sugároztak ki Abbeszínia, a Kongó vidék, Nyugat Afrika, Kisázsia és a Gibraltári szoros felé. Európát legalább három-négy periódusban szállták meg és Ny-ról K felé vándorolva jutottak el Amerikába, Japánba és Eurázia többi részeibe. Az tehát, hogy Itáliában, a Balkánon és a Pireneusi-félszigeten PSU hn-eket találunk nem véletlen, hanem a vándorlás egyik szakaszának emlékei, ugyanúgy, mint az ott található PSA és PJA hn-ek az ezt megelőző szakaszoknak.

Azt, hogy ez így történt, fényesen igazolja az etruszk nyelv. — Az etruszkok nyelvének megfejtésére számos kísérlet történt. Ezek azonban nem voltak kielégítőek. Legtöbb igazuk azoknak volt, akik abban magyar és balti-finn nyomokat sejtettek. A PSU, a PMA, és a PJA hn-ek térképezése során kiderült, hogy Etruria területén főleg PSA és PJA hn-ek fordulnak elő, és hogy ezek foltokban a szamojéd földig, Japánig és a Tíbeszti hegyvidékig követhetők. Térbeli alapon joggal tételezhettem föl, hogy a fenti hn-bokrok szavait az etruszk feliratokban is meg lehet találni, és hogy a szamojéd, a japán, a magyar, valamint a balti-finn nyelvekből meg lehet fejteni és rekonstruálni lehet az etruszk nyelvet. — Ez sikerült is. — Íme a kultikus szöveget tartalmazó, szertartáskönyv jellegű, Maglianói Korong, eredeti hangzókihagyással leírt felirata kezdő sorainak fordítása, a szórend megtartásával:

Kavthas tuth iu. — Előkészíteni (kapni) a tűz jelet. — Avils LXXX ez. — Letenni (adni) 80 pénzt. — Khi mthm: kas thialth, lakth. — A ti bizonyásgtok (misztériumotok): Parassat felszítani, megrakni. — Hev n avil ne sl. — A kígyót rá dobja a nő pap. — Man murinas ie. — Mind eltávolítani a részeket. — Felzath i. — Felemelni (felszedni) a beleket. — Ais eras in eks me ne. — A szeretett nagyság (az istenség) jóakarató igéjét a kígyójelben nézni (vizsgálni). — Mlath ke. — Megítélni a jelt. — Mar ni tuth i tiu. — Mindezt kihirdeti a tűz lángja fölött. — És így tovább, a szertartások végrehajtásának a leírása, rövid, szinte szaggatott szavakkal és mondatokkal.

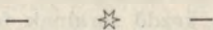
A japán nyelv rendkívül nagy, pogány szertartási kifejezéseket megőrző szókincse, a szamojéd nyenyec nyelv nyelvtana és szavai, és a magyar szavak változatai fényt derítettek erre az eddig ismeretlen, vagy félremagyarázott szövegre. Az etruszk feliratok megfejtését elősegítik a latinba átkerült etruszk, és a görögbe — most már állíthatjuk — átkerült pelazg szavak, az etruszk közeli rokonai. — Ez a magyarázata annak, hogy a délibábos nyelvészkedés korában sokan igyekeztek a magyar és az ógörög nyelv rokonságát bebizonyítani.

Az etruszk szövegek egyre fokozódó megismerése következtében sikerült megállapítanom, hogy a magyar nyelv szókincsileg a japán és a szamojéd nyelvekhez viszonylag közelebb áll, mint a balti-finn nyelvekhez. Az is kiderült, hogy a japán

nem elszigetelt nyelv, hanem uráli. — A balti-finn jellegű szavak az etruszkban is fordításos névhasználat alakjában fordulnak elő. Pl. Larth Velkha az egyik etruszk nemzetség neve. A **lar** etruszk szó, mint hn erdei tisztást, mint név, fehéret, ragyogót jelent. Ez a latin **Lux** szónak is az etimológiája. Az is előbb erdei tisztást jelentett és csak átvitt értelemben lett a „fény” jelölőjévé. A PSU **velkha** „fehér, fényes” jelenéssel bír, tehát pontos fordítása az etruszk nemzetségnévnek, — A nyenyecéknél ma is van egy Lar nevű nemzetség. — Az etruszk nyelv ismeretében úgy látom, hogy a baszkok nyelve ugyancsak ehhez a csoportozhoz tartozik.

Tekintettel arra, hogy az etruszk nyelv hangtanát, szótanát és mondatát egyre több szöveg ismeretében, egyre részletesebben tudom összeállítani és remélem, hogy rövidesen több száz szó teljes etimológiáját is tudom adni a helynevek segítségével, ezeknek a hn-eknek preindoeurópai voltában sem kétkelkedhetem. — Fontos ez meggyénk hn-ei szempontjából is. Pl. Pásztót a nép Pásztóhának nevezi. Ez a **pasz toha PJA** szóösszetétel. Jelentése: „a mi területünk, a törzs területe”. Van azonban hasonlót jelentő értelme a **pasz tó** összetételnek is: „a mi részünk”. Bárna neve PSA eredetű, de nem etruszk, hanem pelazg jellegű, ha etruszk jellegű volna, akkor **barma** vagy **parma** lenne. A szó égetéssel létrehozott erdei tisztást jelent. Ezzel függ össze a magyar, szint jelentő. **barma** szavunk is. A pelazg **parna** és az etruszk **parma** változat azonban még füstöt és ködöt is jelent. Ezen jelentés emléket az ógörög, ködös Parnassos hegy neve őrzi. Maconka neve PJA eredetű és „fenyves mellett” a Mácsa neve viszont PSA és „hegyhátat”-at jelent.

Folytathatnám még tovább is, de részletekbe menően egy teljesen tudományos jellegű nagyobb munkában kívánom ezt, a véleményem szerint igen nagyjelentőségű és nemcsak az egész ókor, de még a népvándorlás korának történetét is nagyban módosító felismerésem a nyilvánosságra hozni.

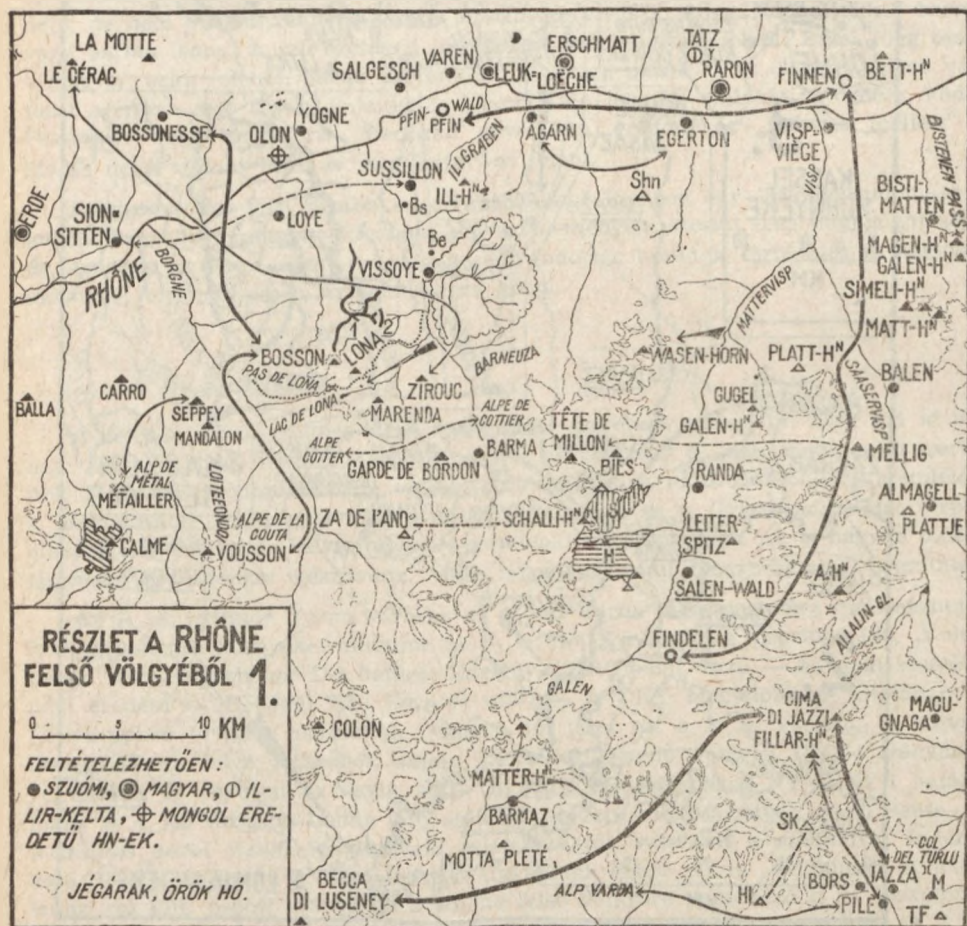
A fentiek előrebocsátása után azoknak is szeretnék válaszolni akik azt kívánják megtudni, hogy miként állapítom meg a hn-bokrokat és hogy módszerem szerint mik a kutatás módozatai. Úgy vélem, hogy mindenk előtt a térbeliség szemlélete a legfontosabb, tehát gyakorlat a térképolvasásban és a térkép adatainak térbeli elképzelése. Ezt kevés helyszíneléssel mindenki megszerezheti. Az is nagyon fontos, hogy térképvázlatokat készítsünk. Most néhányat, némi magyarázattal, bemutatok.

Az 1. sz. vázlaton Torna városka és a régi Torna megye, szuómi méltóságnevet őrző területének környékét mutatom be. A terület K-i határa a bifurkáló Ida, „Kelet” patak. A településbokor D-i határát Edelény, „Dél” jelöli. Erre — ha nem személynévi eredetű — Dobódél falu neve is utal. — A DNY megjelölésére általában a Lónya-típusú hn-eket használták. Nagyon jól látni ezt a 2. sz. vázlaton a horvátországi Lonja folyó futásából, amely az összes rányíló völgyek DNY-i irányának végvonalát és egyúttal az egyik ASU és AMA településbokor NY—DNY-i határát jelöli. A 4. sz. vázlaton Lohne falu az ASU eredetű méltóságnevet viselő Beese és fordításos nevet viselő Fürstenwald településektől, valamint a székhelyet is jelölhető Hooftól egyaránt DNY-ra fekszik. Ugyancsak ebből a finn „délnyugat”-ot jelölő louna szó PSU ősebből származik a Rhone felső völgyére vonatkozó 1. sz. térképvázlaton látható Lona hegy, hágó és tó neve egy DNY-i irányú völgy végén. A 2. sz.

[illegible]

Szlávok által lakott területeken nagyon nehéz megkülönböztetni a PSU északot jelölő **poja** szót, mert az analógiával a mezőt és tisztást jelentő **polje** és **pol'ana** szavakká alakult. Latin nyelvterületen azonban kimutathatók. A Simpion környékét bemutató vázlaton a Deveróba ömlő Agaro völgyében fekvő Alpe Pojala és Lago di Pojala északi hegyi legelőt és északi fekvésű tavat jelent. A kazári Pólyos patak és völgy neve is 'északi'-t jelent.

Hun-avarkori eredetűek a folyótól nyugatra levő területeket jelölő és a mongol kasin szóból levezethető Kasina, Kassa, Kassel és Kászón hn-ek zöme. A mongolok jelenlétét a Torna vidékén a Kány méltóságnév, a Lonja vidéken az IK és mongol szóösszetételből alkotott, tipikusan „avar” Zet-Kan = fényes + kán méltóságnév, a rabszolgát jelentő Bolc és a „kerek tábor”-t sejtető Korenevo hn-ek igazolják. Kassel környékén a Kör-Becke hn szintén tipikus avar szó. Az „egyetemes”-t jelentő mongol **gür** és vagy az „erős”-t jelentő — de a vadásztörzseknél törzsfő-tálost is jelölő — mongol **beki**, vagy a török **bég** összetétele. Ugyanitt a mongol **gür** szuomi **-le** hn-képzővel összetett eredménye a Körle avar szóból alakult hn.

A Szírák-típusú hn-ek lehetnek PSU, PJA és PMA eredetűek. A vázlataimon felsoroltak PSU vagy PMA eredetűek és 'szélről' valót, valaminek a szélén fekvőt jelentenek. Ilyenek az alpesi Lona közelében fekvő Pointe de Zirouc, a hegylánc végének a legmagasabb pontja, vagy a Siontól É-ra emelkedő Le Cérac egy másik hegylánc ÉK-i szélén.

A valaminek szélét jelentő szuómi szavak sorába tartoznak az Ohát-típusú hn-ek is. Ezek a mai finn **ohi** 'mellék, oldal, széle valaminek' és az **ohaus** 'halánték' szavakban élnek tovább. A Meuse völgyében az Oha, a Bas-Hoa és az Ohau-mont képviselik. Idetartoznak a finn **laita** 'oldal, valaminek a széle' értelemmel bíró Lajta-típusú hn-ek, amik különösen német nyelvterületen mentek át igen jelentős, analógián alapuló változásokon. Ilyent látunk a Rhone völgyében fekvő Randa fölött emelkedő és ugyanazt jelentő Leiter-Spitz hn-ben is.

A PMA hn-ek sorába, a Szele-típusúak közé tartoznak a valaminek szélét jelentő Rhone völgyi Saillon és Saille. Az egyik a Rhone É-i a másik a La Salenze patak K-i partján. A két hn 'széle' jelentését igazolják a közelükben fekvő Leytron és a germán eredetű Randonne ugyanazt jelentése, valamint az 'oldal, oldali' Verseny-típusú hn-ek — vö. Berzsény-Börzsöny — körébe tartozó Tete, Versan és Berze hn-ekkel egy csoportba való szereplésük. Hasonlót tapasztalunk a Meuse völgyében is, ahol Seilles a „magas part”-ot jelentő Haut Rivage és a „szélső erdő”-t jelentő Bois Bordia hn-ek között fekszik.

A 'bal, baloldali'-t jelentő Vázsony-Vezseny típusú hn-ek alakilag is teljesen finn megfelelőjét találjuk meg a Mattervisp balpartján emelkedő, utolsóként elhelyezkedő jégáras csúcs, a Wasen-Horn nevében. A Simplon-hágóhoz vezető ősi erdei út — aminek a nevét a Saltine, „erdei út” patak őrzi — baloldalán, ha a Rhone völgyéből a hágó felé haladunk, fekszik a Wesen-Alp és melekedik a Wasen-Horn.

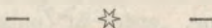
Nagyon fontos ezeknek az oldalt, valaminek a szélén fekvő fekvést jelölő hn-eknek a feltérképezése. Pl. a Verseny-típusú hn-ek finnjellegű tövének mélyhangú Varsi változata és a „tisztást” jelentő paleoszamojéd jellegű olasz Varzi hn-ek hasonlósága és mindkettőnek Barsi alakjában való megjelenése rendkívül sok bonyodalmat okoz. Ezek tisztázására való törekvésem vezetett oda, hogy az etúriai Appenínók vidékén sikerült felismernem azt, hogy a PSA típusú hn-ek — amit az egyik Varzi közelében lévő, ugyancsak „tisztás”-t jelentő Varsaja, a nyenyec **varcjava** igazolt — etruszk eredetűek, tehát az etruszk nyelv rokona kell, hogy legyen a szamojédnak.

Annak, hogy a PSU hn-ek sorában olyan sok a térbeli formákat jelölő, azzal magyarázható, hogy a régi emberek sokkal inkább benne éltek a tájban mint mi, és alaposan megfigyelték a természeti adottságokat. Az az egyedülálló időszakos gejzír sem kerülte el figyelmüket, amely az Eperjes-Tokaji hegylánc posztvulkanikus jelenségeinek egyik legszebb példája. Ránk neve abból a szuómi szóból származik, amit ma a finn **rankka** 'erős, heves, szakadó, zuhogó' szó képvisel — Azt, hogy Malta szigetén valóban hun-avarkori településrendbe tartozó hn-ek is találhatóak a PSU és PSA mellett, nemcsak a NSU eredetű Hamrun hn, hanem a szláv eredetű Sliema is igazolja. Hamrun, a félsziget nyakán „fok”-ot, Sliema a tenger partján „kagylós”-t vagy „csigás”-t jelent.

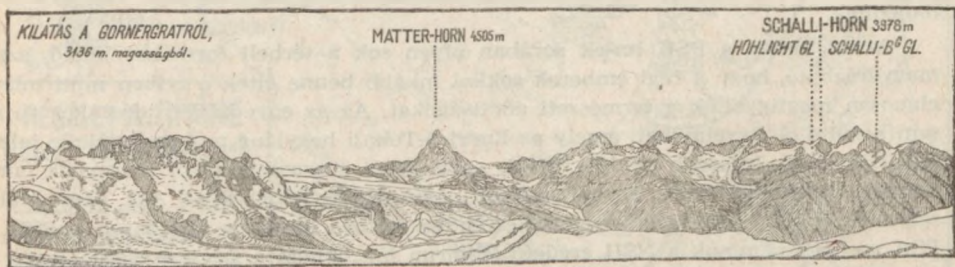
Külön, önálló tanulmányt kívánnak a PJA, PSA, PMA és PSU „hegy”-et jelentő hn-ek és a hegyek különböző részeinek megjelölésére szolgáló elnevezések. Pl. a PJA eredetű olasz Ovaro és Ovari hn-ek — mai japán **owaru** 'vég, vége valaminek; be-

végezni' **owari** 'a vég, a befejezés' — igen világosan fedik a térformákat, de a PSA eredetű **Varchi** hn-ek — nyenyec **varchi** — csak ebben a formában jelentenek kétségtelenül „part”-ot vagy „oldal”-t, mert a Varco hn-eknél már fennáll a „medvés”-t — nyenyec **vark** 'medve' — jelentés valószínűsége is. — Az Alpeselekben igen gyakori a „sziklás”-t, vagy „sziklás hegyoldal”-t jelentő **Kalanda** és **Kalen** hegynév, ami az **Ipoly** mellett **Kalonda** község nevében már „part”-ot, vagy „hegyoldal”-t jelent. — A **PMA mag** 'hegy szavunk **ma** töve minden uráli nyelvben kimutatható. Itt csak arra mutatok rá, hogy a mi magyar népnevünk népünk saját neve, és csakis a mi nyelvünkben magyarázható meg. Így értelme „hegyi ember” vagy „földi ember”, azaz „földi”, amely szavunk az egy területről származókra nézve még ma is él. Népnevünkben tehát a kőkorszak emléke, a hegyekben, a barlangokban való élés emléke kísért. — A hegyet jelentő **mag** szavunk az alpesi **Magen** hegynevekben jelenik meg. A **Rhone** völgyi egyik vázlaton **Magen-Horn** képviseli a sziklás **Galen-Horn** közelében.

PSU eredetűek zömmel a **Vari**, **Var**, **Vor**, **Bar**, **Bor** alapszavú hegynevek. Ezek — ha nem függenek össze a **PSA** tisztással — **Bars** és **Bors** képzős alakokban jelennek meg. Például **Rhone** völgyében és **Borset** alakjában, **Warnant**-tól **É-ra** a **Meuse** völgyében. — Vagyis a magyar **Borsod** és **Bars** hn-ek sem személynévi eredetűek, hanem hegyet, hegyes területet, hegyoldalt jelentenek. Épp így nem személynévi eredetű **Hont** községünk neve sem, hanem illír-kelta nyelven jelöli azt a térformát, amit a híres **Honti** szakadék a falu közvetlen közelében képvisel. — Vagyis a koraközépkori krónikáirásunk személynéveket készített a birtonevekből.

Nagyon nagy a vízzel kapcsolatos **PJA**, **PSA**, **PMA** és **PSU** hn-ek száma. **Siciliá-ban**, de méginkább egész **Itáliában** gyakoriak pl. a **PMA Veze** és **Vize** kezdetű vízfolyásnevek. Az **etrúriai Merse** **PSA** eredetű elnevezés és „sebes” a jelentése. — Mellékelt térkép-vázlataimon is bemutatok néhányat.

A Mátraszelétől É-ra folyó Kajra, azaz „kutya” patak alpesi testvére a Cairasca patak, bár ez lehet „hím” patak is (finn kairas 'hím'). Az Eger patak nevének változatát mutatja a „sebes” jelentésű Agaro. A közeli Vava „szabad” vagy „kicsi” jelentéssel bír és ez utóbbi értelmezés ellentéte az „öreg”-et, „nagy”-ot jelentő Vannio patak nevében tűnik fel. A Satta patak neve „száz”, ha PSU, de „zajos, csobogó” ha PJA. A Varzo neve „hegyi”-t jelent. És nemcsak a Simplon környéke van tele ilyen uráli nyelvekből megmagyarázható víznevekkel.

A patakok neve rendszerint azonos itt a völgyek neveivel. Egy-egy alpesi völgy egy-egy emberi közösség, egy falunépe használatában volt. Így maradtak meg a különböző törzs és népnevek ezekben az alpesi völgyecskékből. A kis balti-finn izzó néptörzsnévét őrzi az Isoro folyócska neve a Simplon vidékén és a magyarok nevét, nyilván egy avar-hun településcsoport emlékét, a Kis- és Nagy Hongrin, a Genfi tótól K-re.

PMA és PSU elnevezéseket őriztek meg a Bies, Bis, Wis, és Wit kezdetű vagy összetételű víznevek. Ilyen a Rhone völgyében a Vieze és a Vεδre. Az első PMA, a második PSU szóalak. Az sem véletlen, hogy a Rhone-ba ömlő kis Ill az Ilgrabenben és hogy a Vieze a Vald' d' Illiez-ben folyik és hogy az Ill-Horn tövében források és tavacska vannak, mert a PSA i 'víz'-et, az il pedig „vizes”-t, azaz patakot, folyót stb. jelent.

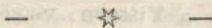
A mai finn nyelvben élő **vuο** és **vuoto** szavak PSU ősből alakultak a vízfolyást, forrást és vizenyős, vagy vízmenti helyet jelölő Buda- és Pozsony-típusú hn-ek. Az egyik Rhone völgyi vázlatomon ez utóbbi Vousson, Bosson és Bossones változatokban tűnik fel. A Vousson ÉK-i oldalán elterülő Alpe de la Couta PMA eredetű és „kút”-at, emberi beavatkozással körülkerített vagy védett „forrás”-t jelent. — A Vizsoly-típusú Vissoul „vízvölgy”-et jelent. Ez magyar és finn szó összetétele, tehát „avar” eredetű, aminek IK és NSU testvére a Mesue-be ömlő Mehaigné völgyében Wanzoul alakban jelenik meg. — Azt, hogy a Vissoye „vízvölgy”-et jelent, szépen látható a Val d' Anniviers=Eivischthal jobbpartján elterülő körfülke patakbojkornál. — Az IK eredetű Van, „víz” településnév a Witenberg, „vizes hegy” lábánál, patak partján található. A Wistätt-Horn tövében pedig az IK „sebes Tur-bach ered, amelynek partján egy „vizes”, nevű település, Bissen van. A vízzel kapcsolatos hn-ek sorába tartoznak az olyanok, mint a Weser, a Visp = Viede, a Vezin stb., amik közül ezek vázlataimon is láthatók.

Nagyon bonyolult a PSU eredetére visszavezethető és vizest, vagy vizit jelentő **sam-sam-sim-som-sum** tövű hn-ek a hasonló kezdetű, de mást jelentő hn-ektől való elkülönítése. Ez az igen ősi névadás, ami nálunk a Szamos = Lápos nevében jelentkezik talán a legkifejezőbben (vö. Ecsedi láp közelsége és az egyik mellékágának Lápos neve.) Bonyolítja a kérdést az, hogy a mezopotámiai sumérek neve, ha azt PSU szó-kész'etem alapján értelmezem „vízi, mocsári, lápi ember”-t jelent és ugyanennek a szó-készletnek alapján a finnek saját suomi neve pedig „víziek, lápiak, taviak, mocsáriak” jelentéssel bír. Az, hogy a suméroknak volt valami közük az alföldi őslakos-sághoz azt régészeti leletek igazolják, de az is tudott tény, hogy az árpád-házi királyok jelvényei között is sokan sumér ékírásra visszavezethető részleteket vélnek felfedezni, és egyre többen vannak a sumér-magyar szóegyezések kimutatására törekvők. — A kérdés bonyolultságát fokozza, hogy a japán **sumi** 'rendben lévő' mellett 'letelepült'-et is jelent, tehát ha a cölöpépítkezésre és a terramárékra gondolunk egy ősi PJA szó értelmileg fedheti az ősi PSU jelentését. — Nem akarok elébe vágni

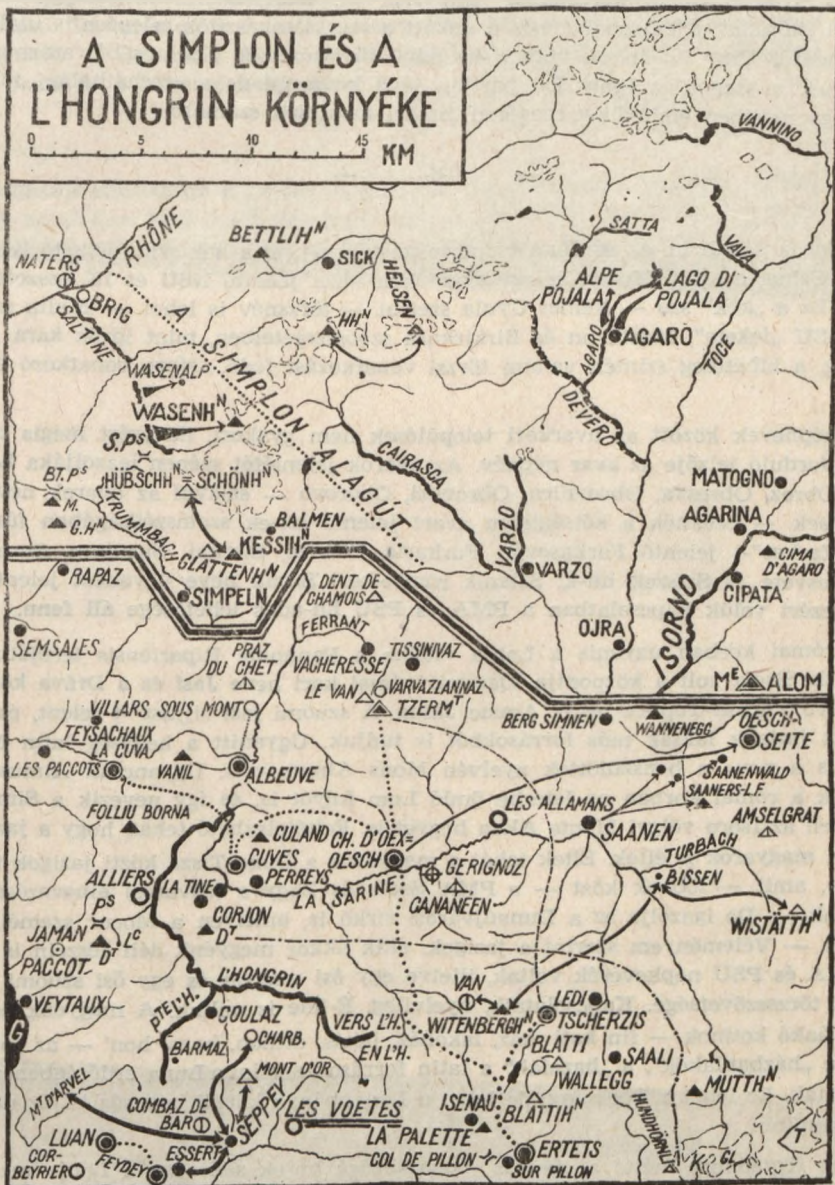
saját kutatásaimnak, de a rendelkezésemre álló sumér vonatkozású irodalom alapján — amit Frank Veress New-Yorkban élő kutató, ennek a nyelvnek kiváló ismerője, volt szíves számomra a Palócföldben megjelent beszámolómlatására elküldeni, amiért neki ezúton köszönetet mondok — úgy látom hogy a sumér eredetileg szótagnyelv és épp úgy, mint ahogy a kínai, szótagnyelvből ragozó nyelvvé vált. Az ékírások korában ennek az átalakulásnak az állapotában volt. — Ami pedig a hn kutatásokat illeti, különös figyelmet kell szentelni ennek a sam-sem-sim-som-sum kezdetű hn sorozatnak, mert nem lehetetlen, hogy segítségével a sumérok vándorlására és a sumér nyelvnek az uráli nyelvek közé sorolására értékes útbaigazításokat kaphatunk, bár egyetlen hn típus sem viseli magán annyira az analógiás alapon történt módosításokat, mint éppen ez, és amire jó példák a magyar Somla, Somló, Somlyó stb. hn-eink egész serege.

Vázlataimon, ott ahol francia hn adás is előfordul a **chamois** 'zerge' szóra visszavezethető hn-ek sorában is sejtek PSU hn-adást. Az Arve, a PSU „kincses” partján fekvő Chamonix francia neve szerint „zergés”, de a Giffre völgyében ettől nem messze fekvő Samoens, a Leytron és Ardon közt fekvő Chamoson, a népnevek csoportjában fekvő Sembrancher és Chamoille — különösen ha figyelembe vesszük Pfin és Pfinwald jelenlétét — nagyon gyanúsak.

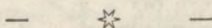
A vízzel kapcsolatos elnevezések gyakran váltak kultikus nevekké. Pl. a Wed, Vete, Vis, Vitér és az IK eredetű Vanta = Banta, és talán nem egy Vid személynévünk a koraközépkorban a szuómi **vít** 'víz' változatai lehetnek. A Buda és Pozsony „víznevek” kultikus névvé válását megmagyarázza az Álmos születésével kapcsolatos Emese monda. Emese álmában hatalmas, ágyékából eredő folyót látott, ami az utódok sokaságát jelképezte. A termékenységnak a vízzel, a forrással és a folyóvízzel kapcsolatbáhozása eredményezte a vízzel összefüggő személynévek adását.

A szuómiak által lakott egykori területek felderítése szempontjából szinte nélkülözhetetlenek a Szepes-típusú hn-ek. Ezek közé tartozik a Torna vidéki Szepsi is. Ez a hn-típus „mesterember, kovács, fémműves” jelentéssel bír és mindenütt megtalálható, ahol a fémművesség számára valami természetadta lehetőség nyílt. A szuómi kovácsok egyúttal vasolvasztók is voltak, amit a Szepes-típusú hn-ek közelében található, szénégetésre vonatkozó hn-ek gyakorisága is igazol. Az Ida mellett ezt jelenti Hilye hn, az Alpeselekben pedig a szénégetők telepe fölött emelkedő Tete de Millon és a Mellig csúcs. A szénégetőkkel függnek össze a magyar Milér és Melér hn-ek is. — A szénégetők és kovácsok közötti kapcsolatot térbelileg szépen igazolják a Zeppel mellett Mille és az ezek fölött emelkedő Tete de Payanáz, ami a kovácsok mesteremberek észt típusú elnevezését őrzi. A hegy tövében a Les Arpailles nevű település vagy a „kincs” bányászainak vagy olvasztóinak a szállása volt. — Hasonló csoportosulás észlelhető a Mont d' Or, az „Aranyhegy” déli lejtőjén, az Ormont dessus-n fekvő Seppey, Charbonier és Essert esetében. Ez nyilván hunavarkori telepítés a kovácsok a szénégetők és szerszámkészítők számára, ahol a Mont d' Arvel jelzi a bányák helyét. — Azt, hogy ezen a vidéken szépszámmal éltek szuómi fémművesek, igazolja a Mont Seppey és patak Ny-i partján található Métallier csúcs, és az Alpe de Metal. — Érdekes kapcsolatot sejtek a „vasas” Ferrant patak forrásához közelfekvő Vacheresse és a PMA vas szó között, ami itt furcsa analógián

esett át. — A német nyelvterületi Essen, Eschen stb. hn-ekben szintén szuómi eredetet sejtek. — Nagyon bonyolult analógiával alakultak át az ilyen hn-ek és csak a kísérő hn-ek segítségével lehet megközelíteni az ősi valóságot. A London környéki hun-avar testőrtelepítés körzetében lévő Ash pl. hiánytalanul megmagyarázható az angol „kőrisfa” jelentésből mégis a szó itt a szerszámkészítők telepére is utalhat. — A nógrádi Iliny hn-ünk a vótban meglévő ili 'szén' szó NSU őseiből származik. Itt égették a szenet az Ipoly É-i partján lévő kovácsi-i és a cserháthalápi fölötti Pályahegy nevében emléküket megőrző, halápi kovácsok számára.

A Torna körüli hn-ek sorában csoportosan tűnnek fel a kék szint jelentő Kéked, Szin és Szina, a szláv Modra és az „avar” kék vizet jelentő NSU és IK összetételű Szinva. Ez a „kék” szó — Német Gyula szerint — törzsnév is lehet. — Malta szigetén a NSU „fekete”, Musta hn és Birkirkara szóösszetételben, mint török kara jelelik meg, a hihetőleg szintén valami törzsi vonatkozást fedő, színre vonatkozó elnevezés.

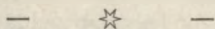
A népnevek között az avarkori települések nem gyakori, de azért mégis többször előforduló jelzője az avar népnév. Az avarok jelenlétét szépen igazoljára Lonja vidéki Obrez, Obreska, Obrovnica, Obrovski, Oborovo — szlávul az avarok neve — települések. — Ezeknek a kétségtelen avart jelentő hn-ek szomszédságában tűnnek fel a „farkas”-t jelentő Farkasevac, Farkasiq, Sisinec, Siscani, Susnjara, Susnjari, Susa, Sesevete és Sziszek hn-k. Sziszek római-kori Siscia neve ugyanezt jelenti, és éppen ezért velük kapcsolatban a PMA és PSU hn-adás lehetősége áll fenn.

A római korban ugyanis a Lonja vidéke a Pannonia Ripariensis területnevet viselte és Siscia volt a központja. Daruvár római kori neve Jasi és a Dráva közelében fekvő Varasd-Toplicé pedig Aquae Jasae. A szuómi jasi „ijjász”-t jelent, és azt, hogy itt jazigok laktak más forrásokból is tudjuk. Ugyanitt a hegység latin Mons Claudius a neve a benszülöttek nyelvén Mons Almus volt. Ugyancsak Almus-nak nevezték a római korban az Isterbe ömlő Lom folyót is, és így nevezik a Simplon közelében az Isoro völgyi Monte Alom hegyet is. Feltételezhető tehát, hogy a jazigok körében magyarok is éltek. Éltek tehát a magyarok a Duna-Tisza közti jazigok területén is, amit — többek közt — a PMA Szele és Zagyva (zavaros) elnevezések is igazolnak. — De igazolja az a Dunaújvárosi sírkő is, amelyen a Mocur személynév szerepel. — Véleményem szerint a jazigok, akik akkor megyénk déli részein is laktak PMA és PSU népkeverék voltak, illetve egy ősi magyar és egy ősi szuómi népcsoport törzsszövetsége. Kapcsolataik, nyelvileg, É-felé is voltak. A megyénk északi részein lakó kotinok — fin **koli** 'ház, lakóház, lakás, otthon, haza, hon' — az „otthoniak”, a „házbanlakók”, a „hazaiak” a latin források szerint a Luna erdőségben vasat bányásztak. Ez lehet a Börzsöny, de lehet a Lónyabánya körüli hegység is. Ez utóbbi a valószínűbb.

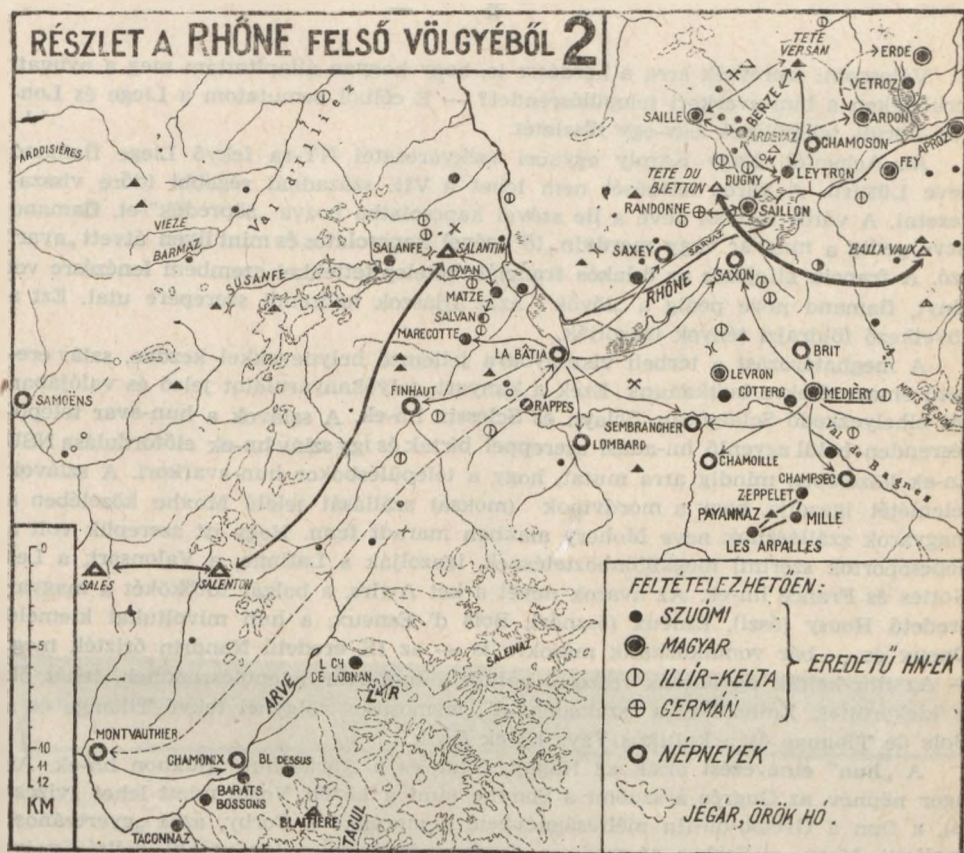
Igen figyelemre méltó a „farkas” vonatkozású hn-ek sokasága a Lonja melletti jazig területen. A farkas nyilván a totemek körébe tartozott és tiszteletreméltónak tartották azók a nemzetségek is, amelyeknek nem ez volt a totemjük, mert hn-ek alakjában megnevezték, sőt — úgy vélem — törzsi névül is használták. Tisztelete

az etruszkok körében is megvolt és így PMA kapcsolatai is kétségtelenek. Az etruszk szobrászat egyik remekműve a Capitoliumi Farkas ennek a tiszteletnek egyik művészi kifejezője.

Az íjjászok külön települése az Alpesek és az Appeninók vidékén is kimutatható. Vázlatomon a Bors közelében lévő Pile „vár” — amihez az Alp Varda tartozhatott — íjjászai a Jazza nevű településeken laktak. Az ő emléküket őrzi a Cima Jazzi és a Lusenei hegycsúcs.

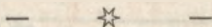

Többször említettem a fordításos hn-eket. Egyik legszebb példájuk az zalai Tófej község határában lévő Szompács pusztá neve, ami NSU változatban szintén „tőfej”. — Vázlataimon az alpesi Schalli-Horn melletti Schalli-berg Gletscher és a csak egy gleccserpatak völgye által elválasztott Hoclicht-Gletscher neve őrzi a szuómi sal 'fényes' szó fordításos alakját. Ugyanitt az erdő szó fordítását is megkapjuk Salen-Wald település nevében. A „fényes, csillogó” szó IK változatát őrzi a Za de l' Ano „fényes hegyoldal” elnevezés.

A falut jelentő PSU, PMA stb. **val-bal** az Alpeseekben leginkább a „falu földje” jelentésben, Balma alakban maradt fenn. Megtaláljuk azonban a **koti** névalakot is. Ez vázlataimon az Alpe Cotter és Alpe Cottier hn alakokban tűnik fel. A településeket gyakran jelölték a közelükben lévő térformák neveivel is (vö. Hont). Pl. „út”, La Tine — vö. Tinnye, Tenyő — „köves” Cuves, „cseres”, Tscherzis, „erdős”, Ertets, Erde és talán Ardon, „patak”, Yogne, „hegy”, mongol eredetű hun-avar szóval: Olon stb. — Ebből az **ola**, **olu** mongol szóból származónak vélem a magyar **olasz** és **oláh** népneveket, amik eszerint „hegyiek”-et jelent. — A térformák nevének lakott hely jelölésére való alkalmazásának egyik legszebb példája a Tihany név. Ez az IK elnevezés (**te**, **ti** = nál, nél; **hon**, **han** = szakadék) a „szakadéknál” jelentéssel bír és aki ismeri Tihany meredek szakadék peremén való fekvését, nem vonhatja kétségbe annak jellemző voltát.

Már csak a Balaton névvel kapcsolatban is érdemes megfigyelni a szuómi **-ton** fosztóképző helynévadásban való szerepét. Ez a képző IK hatásra **-tin-né** alakult (vö. Balaton = Balatin). Szépen igazolja ezt a pointe de Sales, „erdős”, hegy és az Aiguille de Salenton, „erdőtlen” hegy elnevezések mellett az IK hatásnak jobban kitett Dent du Salantin, „erdőtlen” hegy elnevezés.

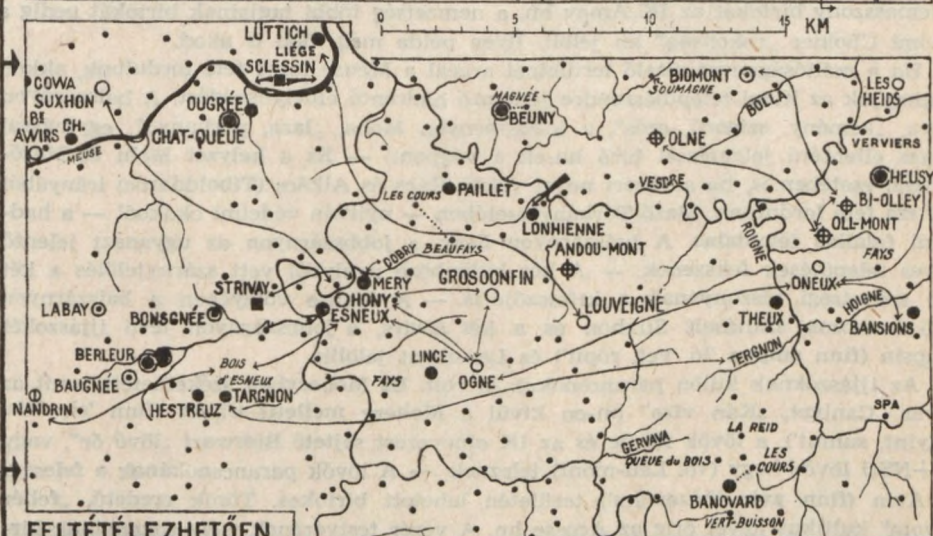
Válaszolni szeretnék arra a kérdésre is, hogy hogyan állapítottam meg a nyugati területeken a hun-avarkori településrendet? — E célból bemutatom a Liege és London körüli települések egy-egy részletét.

Az Achantól, Nagy Károly egykori székvárosától NY-ra fekvő Liege flamand neve Lüttich. A város létezését nem lehet a VII. századnál régebbi időre visszavezetni. A város francia neve a **lie** szóval kapcsolatba hozva „söpredék”-et, flamand neve pedig a magyar **vagy mordvin**, „lő” igével kapcsolatos és mint ilyen átvett „avar” szó. A francia kifejezés az őslakos franciák betelepítettekkel szembeni lenézésre vet fényt, flamand neve pedig a „lövők”, azaz ijjászok hadrendi szerepére utal. Ezt a következő földrajzi tények igazolják.

A meghatározást a térbeli viszonyokra jellemző helynevekkel kezdve, szláv eredetű elnevezésekre bukkanunk. Ezek a kanyart, folyókanyarulatot jelző és valójában ott elhelyezkedő Sclaigneau, Sclayn és Sclessin hn-ek. A szlávok a hun-avar településrenden belül egyenlő hn-adási szereppel bírtak és így szláv hn-ek előfordulása NSU hn-ek közelében mindig arra mutat, hogy a településbokor hun-avarkori. A szlávok jelenlétét igazolja, hogy a mordvinok (moksa) szállását jelölő Moxhe közelében a magyarok szállásának neve Moherý alakban maradt fenn. Hogy itt szerepük volt a népcsoportok szerinti megkülönböztetésnek, igazolják a Latinne, a Valonsart, a Les Gottes és France hn-ek. Az avarok nevét a két Awirs, a bolgár törökökét a magyar eredetű Heusy (ősz), Esneux (ősznöz), Bois d' Esneux, a hun mivoltukat kiemelő Oneux és — bár vonatkozhatik másokra is — az IK eredetű Nandrin őrizték meg. — Az illír-kelták ugyancsak részesei voltak a hun-avar településrendnek, tehát ők is idekerültek. Emléküket a „szakadéknál”, vízmosásos völgnél fekvő Tihange és a Bois de Tihange és a kultikus Fays hn-ek őrzik.

A „hun” elnevezést őrzik az Hogny, Ogne és a „farkashun” Suxhon hn-ek. Az ugor népnév az Ougrée a szuómi a Somme (ami a közeli Vézin miatt lehet „vizes” is), a finn a Grosso-on-fin méltóságnevében, a morváké a Corby, azaz „gyertyános” melletti Mery, a Farkas törzsnév a Suxhon és Bansios (ez utóbbi méltóságnév)

RÉSZLET A MEUSE VÖLGYÉBŐL ÉS LIÉGE KÖRNYÉKÉRŐL

FELTÉTELEZHETŐEN

● SZUÓMI, ◎ MAGYAR, ⊕ TÖRÖK, ⊕ MONGOL, ■ SZLÁV EREDETŰ HELYNEVEK, ○ ○ NÉPNEVEK,
VIZONY A JOBB- ÉS BALOLDAL ↔ KÖZÖTT, EGYÉB ⇔ → KAPCSOLAT, TÉRBELI ➡ ÉS MÁΣ
VONATKOZÁSOK.

hn-ekben maradt fenn. Az egész népcsoport „pogány” mivoltát a Les Heids elnevezés őrzi. A mongolok jelenlétét bizonyítja a hegyet jelentő Oll-mont fordításos név és az Olne hegynév. Szövetségi kapcsolataikra — mongol **anda** = esküvel fogadott barát — utal az Andou-mont elnevezés. Avar-török-mongol összetétel a Bi-Olley „nagy hegy”, vagy a „bő hegye” hn.

Nagyon érdekes és nógrádi vonatkozásai is vannak a mongol és szuómi méltóságnévből összetett „avar” Cacqhus méltóságnévnek, ami nálunk a Kacsics = Katyuz nemzetségnévben bukkan fel és viselői a koraközépkori Nógrád életének egyik legfőbb irányítói voltak. Ez az „avar” szó a mongol **ka** 'kán' és a szuómi (ész-tellegű) **töz** 'komoly, bölcs' (vö. mongol **szecsen** 'okos' és **bilge** 'bölcs' méltóságnevek összetétele. A szuómi méltóságnév Theux alakban a tarna = torna méltóságnevet viselő Tergnon patak közelében fekszik. Azt, hogy ez a Tergnon a tarna = terna = terény méltóságnév változata igazolja, hogy az a Roigne, „királyi” folyócskába ömlik, aminek a partján volt a töz szállása.

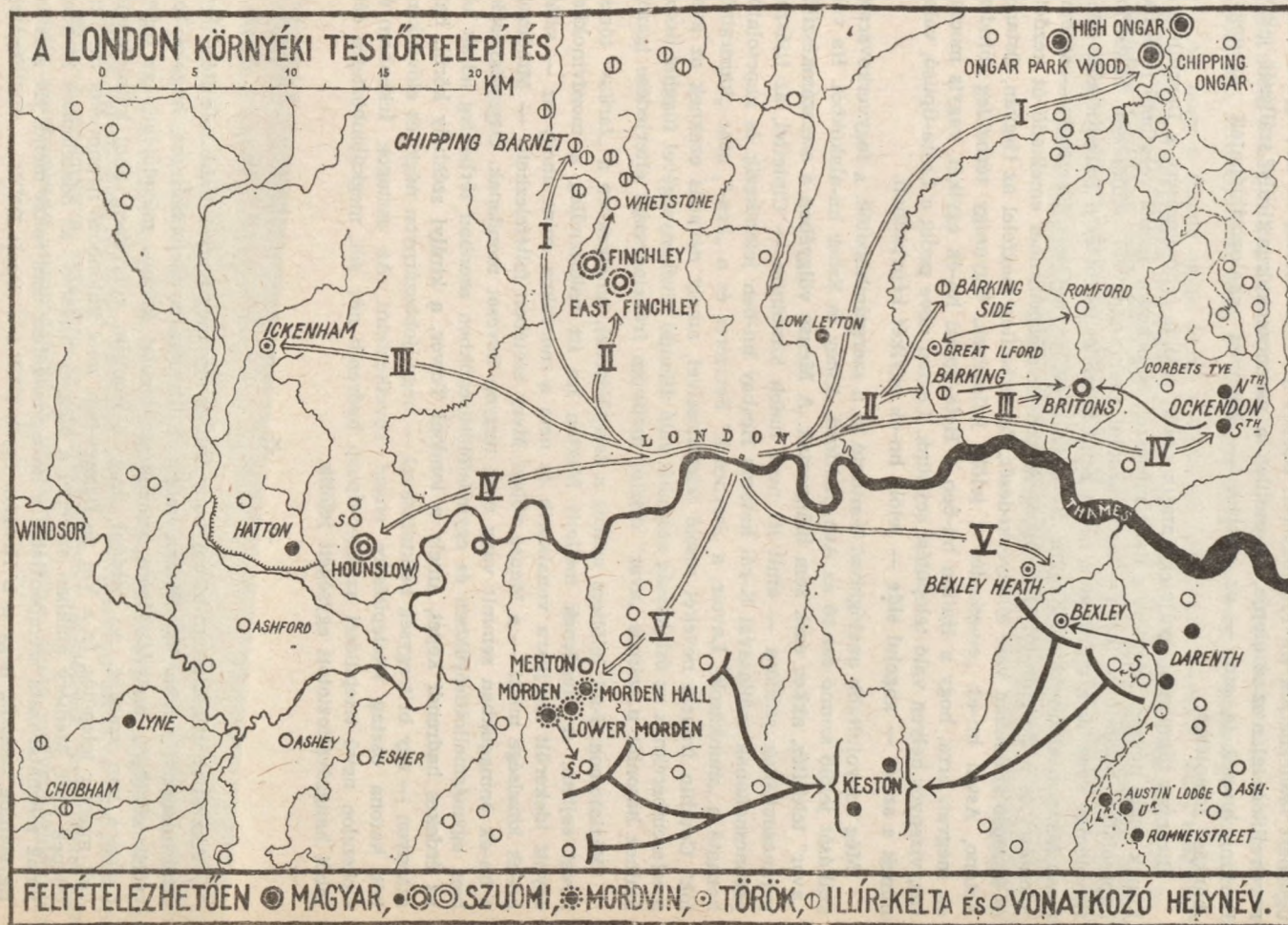
A bolgár-török jelenlétét igazolják még a Biomont, a Labay, Baugnée és Bonsgnée hn-ek, amelyek mindegyikében — erősen analogizált formában — a baj = bej méltóságnév rejlik. A fegyveres szabadok települését a két Bodogné, azaz Bodony jelzi. A bolgár-török (vagy avar-török) bő szállása a **bu-il** (török **il** 'föld'), a mai Bouillet volt. Ezt egy mongol **ka**, egy török **be** és egy szuómi **ten** szóból összetett „avar” elnevezésű terület, a „nagy kán útja”, a mai Cabendes kötötte össze a bő folyóhoz közelebbi szállásaival. Az itteni lakosság és a vezéri nemzetség körében az „avar” nyelv kialakulási szakasza volt a jellemző. Igazolja, hogy az anya, a fejedelemasszony birtokát az IK Amay hn, a nemzetség többi tagjainak birtokát pedig a szuómi Chokier „rokonság” hn jelöli. Ilyen példa még több is akad.

Ha a méltóságnevet viselő területnél arccal a Meuse folyó felé fordulunk, akkor megkapjuk az itteni településrendre jellemző hadrendi elhelyezkedést. A balszárnyon Cowa, „kemény, szigorú, erős”, a jobbszárnyon Moha, „laza, porhanyó”, egymással szöges ellentétű jelentéssel bíró hn-ek a végpont. — Ez a helyzet Mohi és Mező-Kövesd esetében is, ha a vezéri nevet viselő Kács és Alkács (Tibolddaróc) irányából a Tisza felé fordulunk. Mező-Tárkány esetében — nyilván védelmi okokból — a hadrendi felállás féloldalas. A balszárnyon Eger, a jobbszárnyon az ugyanazt jelentő Heves települések fekszenek. — A két különböző nyelvből vett szárnyjelölés a két nép szövetségi viszonyának a kifejezője is. — A Meuse völgyében a balszárnyon levő harcosok szállásait Suxhon és a két Awirs, a jobbszárnyon lévő ijjászokét Ampsin (finn **ampua** 'lő, vet, röpít') és Leu-mont jelölik.

Az ijjászoknak külön parancsnokuk is volt. Ez Moheryben székelhetett, amit az „avar” Canivet, „Kán vize” hn-en kívül a Mohery melletti Ciplet (finn **'sipaista'** 'legyint, suhint'), a lövők földje és az IK elnevezést sejtető Bierwart „lövő őr”, vagy IK ÷ NSU lövő + hegy (vö. Leu-mont) jeleznek. — A lövők parancsnokának a felesége az Avin (finn **avio** 'házastárs') területén lehetett birtokos. Török eredetű, „fehér söllyom” kultikus nevet őríz az Acosse hn. A vezér testvérének vagy rokonainak birtokát jelöli a Velain nevű település. — A méltóságról leköszönt vezér, vagy az após birtokát az „avar” Huc-corgne, „az ük köralakú tábora” hn-ben kereshetjük. — Így elemezve Teux körzetében is hasonló elrendezést találhatunk.

Hasonló viszonyokat találunk London környékén, ahová a hódító angol-szász királyok valamelyike telepített testőrei gyanánt avarokat. — Itt a magyar töredék települését a Chipping-Ongar, a High-Ongar és az Ongar Park Wood, a mordvínokét a Morden hn-csoportok őrzik. — Hounslow neve a hun elnevezést sejteti és

A LONDON KÖRNYÉKI TESTŐRTELEPÍTÉS

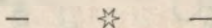

ugyanazt tételezhetjük föl Finchley-ről. Barnet nevében esetleg az illír ijjászok **ber** neve rejlik és talán ez az alapja, ez esetben a parancsnokuk „a király” szállását jelölő Barking hn-nek is, ami — ez esetben — könnyen analogizálódhatott az angol „bárkás” jelentésre.

Bizonyos támpontot nyújt egy másik vezéri szállás feltételezésére a Darenth hn. Ennek angol névszói jelentése a **dare** 'merészel, bátorodik' igéből vezethető le és így kapcsolatba hozható a tarna = teren szuómi méltóságnévvel. Különösen akkor, ha figyelembe vesszük a mordvinok nevét rejtő településbokrót és a Darenth közt pontosan középen elhelyezkedő Keston „középső, közti” — vö. Geszt, Keszthely — szuómi jelentését és a Darenth-től D-re fekvő Austin-ek szerpentinnel emelkedő út kezdeti és középső szakaszán való elhelyezkedését. Ez térbelileg megfelel az Osgyán, Ostano, Astano, Asten hn-ek „emelkedés”-t jelölő jellegének. Ugyanígy térbelileg minden ok megvan arra, hogy a Hatton hn-ben a Hete-típusú hn-ek egyikét, vagyis mocsaras, vizenyős helyen való települést sejtünk. Leyton neve pedig a Lajta-típusú, valaminek a szélét — angolul **side** — jelölő hn-ek egyikét képviselheti.

Még bonyolultabb analógiával bontható ki a szerszámkészítők, a fegyverkovácsok szállását jelölő szumó **ese** tő az Ash, Ashford, Ashy és Esher hn-alakokból. Ha volt „avar” telepítés, akkor ezek sem hiányoztak. A Meuse völgyében a szerszámkészítők parancsnokának szállása — amit itt nem tudok kimutatni — Ciplettel, az ijjászok parancsnokának szállásával K-ről határos Hesbay hn-ben jelentkezik és kapcsolatba hozható a „munkások” Lavoir, a „kovácsok” Ferrières és a „kés-”, azaz „kardcsinálók” Couthin francia neveket viselő településeivel, amely névadás ezeknek az avar mesterembereknek az őslakosság számára való állandó tevékenységével függhet össze, amihez hasonlólt a számos „avar” díszítő motívum franciaországi elterjedése igazol.

Vázlatomon **S**-sel jelöltem azokat a településeket, amelyekben a „farkas” törzsnevet sejttem. A Mordenek melletti Merton hn itt valószínűleg a mordvinokkal együtt idekerült merjákra vonatkozik és nem a morvákra, mint ahogy az — szláv hn-ek közelsége miatt — a Meuse völgyi Mery esetében feltételezhető. — Mindezek a hn-ek önmagukban semmit vagy csak nagyon keveset mondanak. Összefüggésükben, egymásmellettiiségükben és egymásfölöttiségükben azonban térbelileg adják azt az érdekes hadrendi képet, amely a londoni Tower, a királyi székhely körül, bal-szárnyon — egy brit egység beiktatásával — négy, jobbszárnyon négy, és elővédként két katona osztag letelepítésére enged következtetni. Az osztagok Ickenham és Ockendon nevű települései az Eger-típusú hadrendi név két, megkülönböztetés céljából hangzóváltoztatott egységeit jelölik.

Akarattal választottam ki egy bonyolult és egy még bonyolultabb telepítési területet mondani valóm igazolására, mert ez illusztrálja legjobban azt, hogy a felvetett kérdések megvilágítására számos szakterület számos művelőjének az összefogására van szükség. Az például, hogy L' Hongrin völgyében, ahol kétségtelenül volt magyar település, és a Val de Bagnes-ban, ahol különböző népneveket meg-
rző telepek közt, Mediery alakban szerepel a Megyer törzsnev, az odatelepítés időpontjának meghatározása szempontjából a hn egymagában nem sokat mond. Ha azonban figyelembe vesszük, hogy a L' Hongrin egyik DNY-i — ismét DNY! — mellékpata-
k-

jának völgytorkolatában a „szövetségesek”, Allers nevű szállása fekszik, a völgy végén pedig a Lac, a Dent és a Col de Jaman, azaz a sámánok tava, szirtje és hágója található, feltételezhető, hogy ez a magyar település még a pogánykorban történt.

— Az, hogy a Rhone egyik ártéri mellékágát Sarvaz-nak nevezik. lehet magyar és lehet szuómi névadásra is visszavezethető. Július Caesar leírásból tudjuk, hogy az ő idejében Galliában még rénszarvasok is voltak. Lehet, hogy ezek emléke bukkan föl ebben a folyónévben, de lehet, hogy csak a „kiágazás” miatt kapta ezt a nevet.

— Földrajzosok, történészek, nyelvészek és néprajzkutatók összefogása tudná véglegesen tisztázni az általam felvetett problémákat.

Még inkább áll ez az etruszk kérdésre és az általam felvetett afrikai problémára. — Cikkem kéziratának befejeztekor került most kezembe az a tudósítás (Magyar Nemzet, 1965. november 16. Zzigovits Edit: Történész Maliban.), amely Borsányi Károly afrikai útjáról és tudományos eredményeiről számol be. Úgy látom, hogy nem tévedtem az afrikai hn-ek uráliakkal való kapcsolatba hozásával mert Borsányi ugyancsak a Szahara vidékét teszi a jégkori emberi művelődés centrumává, ahonnan kiindulva NY-ról K-felé vették birtokukba Euráziát a népek. Számomra azonban az a leglényegesebb, hogy a bambara nyelv és a magyar nyelv rokonságának lehetőségét felismerte és állítja, hogy számos afrikai nyelvben indoeurópai, török, és finnugor szavak következethetők ki. — A nyugatról keletre vándorlás gondolatának antropológiai megalapozását Thoma Andor nagybecsű és úttörő művében (A homo sapiens kialakulása, Budapest, 1962.) találtam meg. Véleményét kiegészíti az a tény, hogy az utóbbi időben fehér embereket ábrázoló szaharai sziklarajzokat is találtak.

Jelen válaszból is kiderül, hogy a helynevek ma egy-egy csoportjukban is keverten fordulnak elő és a sűrűség meghatározása adja csak vázlatosan elénk az egyes csoportok nagyobb szállásainak területeit. A települések egymásutániségének meghatározására az indoeurópai és az azt megelőző preindoeurópai korszak megjelenés igen tág fogalom. Meg kell kísérelnünk a preindoeurópai időszak felosztását is. Ennek első szakasza azoknak az amerikai indiánoknak az áthúzódása, akik elsőnek jutottak Eurázia földjére. Második szakasza nyilván a paleojapán, paleojukagir, paleoszamojéd és paleomagyar vándorlás időszaka. Ennek maradványai Európa területén az etruszkok, a pelazgok és a velük együtt többi rokon, indoeurópaiakba beolvadt töredékek. Élő maradványaik hihetőleg a baszkok, és minden kétséget kizárólag a magyarok. Ezt a csoportot követték a palószuomiak, az utolsó nagy afrikai átkelés végrehajtói. — Ez a feltételezés Dél- és Közép-Európára érvényes. Bonyolítani fogja a sumér kérdés és az altáji népek vonulási irányának meghatározása. Ez utóbbi valószínűleg Kisázsian keresztül történt. — Akárhogy áll is az ügy, részleteit tekintve, érdemes a kutatásra. — Az etruszk nyelv részletekbe menő felderítése pedig anyanyelvünk szempontjából is rendkívül fontos, szinte nyelvemlékkutatási feladat.

Gondolatok az ideológiai irányelvek olvasása közben

A párt kultúrpolitikájának jelentős vívmánya az irodalmi élet fellendítése. szépirodalmi és tudományos művek kiadásának többszöröződése. Azok az alkotások, amelyek segítik a társadalom fejlődését, védik a múlt kulturális értékeit és segítik a szocialista gazdasági rend adekvát tudat kifejezését, napvilágot látnak, sőt széleskörű terjesztésükről is intézményesen gondoskodik az állam. Minden értékes és tanító gondolat eljuthat az olvasókhöz, megismerhetik és vitakozhatnak velük.

Ez a nagyarányú fejlődés szükséges is, mert a kultúrforradalom feladatainak megoldása a szocialista irodalom és művészet nélkül nem lehetséges. Szükség van olyan alkotásokra, amelyek az olvasók világnézetének szocialistává válását elősegítik, sőt meggyorsítják.

A kultúra terjesztésének már sokféle eszközét kialakította a szükséglet. A könyvtár, mozi, színház, a rádió és a televízió mind ezt szolgálja. Nem közömbös számunkra tehát az, hogy ezeken keresztül milyen aspektusból ismerik meg a valóságot, a dolgoknak megfelelően-e, vagy torzan, a polgári és kispolgári fel fogás alapján.

A haladó magyar kultúra hosszú múltra tekint vissza, szinte egyidős nemzeti történelmünkkel, minél erről a fennmaradt irodalmi és művészeti alkotások is tanúskodnak. Igazi nagy eredményt azonban csak a felszabadulás után érhetett el, amikor nem akadályozta semmi sem gyorsírásmű kibontakozását és terjedését.¹

Az azonban tény, hogy a kultúra, a gazdasági élet mögött általában elmarad, megkésképe tükrözi a társadalom fejlődését, ezért a káros ideológiai irányzatoknak, eszmearánalatoknak lehetőségük van a szocialista törekvések elködösítésére. Sajnos ezektől az írók és művészek sem mentesek, világnézetükben megtalálhatók és természetesen alkotásaikban is tükröződnek.²

FÁRTOSSÁG ÉS OBJEKTIVITÁS

Sokat vitatott és rendkívül károsan hat az objektivitás és pártosság, az alkotói szabadság és párthoz való tartozás szembeállítás. Gyakran elhangzik a kérdés, hogy lehet-e jó író vagy művész az, aki tagja a pártnak és elkötelezi magát valamilyen szocialis csoport világnézete és politikai felfogása mellett? Lehet-e objektiv az, aki már eleve elkötelezte magát? Összegyeztethető-e a párthoz való tartozás az írói hivatással? Ezekre igennel válaszol Aragon, Solohov, Brecht, Guttuso, Siqueros és még sokan mások, akik írói és művészi alkotásaikkal határozottan a szocialista tudat kialakulását segítik elő. Ugyanezt elmondhatjuk Illyés Gyula, Larvas József, Sánta Ferenc, Somogyi József, Domanovszky Endre műveire, akik szintén a szocialista építés, a szocialista társadalom fejlődését, az emberek társadalomhoz való viszonyát igyekeznek művészileg megeleveníteni.

Ezeknél a kérdéseknél elengedhetetlen a határozott világnézeti állásfoglalás, nem lehet eikerkülni. Így vagy úgy válaszolni kell arra, ilyen vagy olyan formában kifejezésre is jut. Nem lehet letagadni, hogy a „Részeg eső”, a „Húsz óra”, az „Anya gyermekével” nem valamely osztály, nem valamely párt világnézetét juttatja kifejezésre. Ezek a művek és még sok más is, a mi szocialista életünk nehézségeit és pozitív vonásait, hibáit és eredményeit, konzervatív és haladó eszméit ismertetik meg népünkkel.

Ugyanakkor a pártos szellemben alkotó művészek nem egyszer mellőzik, vagy egyenesen tagadják, hogy ők pártosan ítélik meg az eseményeket.

Az 1950-es években valóban lejáraták a szó értelmét, mert a pártosságot helytelenül értelmezték és ez alatt a párhatározatok illusztrálását kérték számon, ami az esztétikailag értéktelen művek születéséhez vezetett.

Mi nem ezt értjük ez alatt, hanem azt, amit Fábri Zoltán fogalmazott meg: A művésznek nem határozatokat kell illusztrálnia, hanem pártos indulattal kell feltárnia a valóságot. Eppen ebben áll a művészet, és a politika, a művészet és a közélet dialektikus összefüggése.”³

A polgári írók és művészek gyakran előszeretettel hangoztatják, hogy a valóságot, az eseményeket csak akkor lehet objektíven szemlélni és megítélni, ha nem kötelezi el magát egyetlen párt mellett sem, tehát nem lehet objektív az, aki párttag, mert a párthoz való tartozása bizonyos szubjektív elfogultsághoz vezet és azt, ami a párt érdekével ellentétes, csak elítélni lehet, és ami az érdekeivel egybeesik, csak dicsérni.

Ez csendü ki Rolf Hochhut nyugatnémet író leveléből is, amit Ladislav Mnockonak írt a „Helytartó” kiadása körüli vitában: „Párttagnak lenni — ezt csak nagyon nehezen tudom elképzelni. Nem tudom ugyanis, miként lehet írni, sőt, menjünk tovább, miként lehet ebben a létező világ legjobbjában bírálni, s ugyanakkor konformistának lenni az uralkodó, sőt mi több, korlátlanul uralkodó hatalommal és véleménynel.”⁴

Ugyanakkor Hochhut jól ismeri Mnocko „Elkésett riportok” című munkáját, amelyben a személyi kultusz törvénytelenégeit bírálja.

Ugyanezt elmondhatjuk Sánta Ferenc „Húsz óra”-jára is, aki a társadalom fejlődésének elemzése közben nem kerülte el azokat a hibákat sem, amelyek megtörténtek, hanem bátran merte bírálni.

Hochhut kijelentéséhez még hozzá kell tennünk a hűség kedvéért, hogy amikor a kommunista párthoz tartozást elképzelhetetlennek tartja, a burzsoá pártnak az elvei mellett foglal állást, — kimondva vagy kimondatlanul. Lehet ugyan, hogy tagsági díjat nem fizet és a szervezeti szabályzat sem vonatkozik rá, de eszmeileg, állásfoglalásában, írásaiban ezeknek a pártoknak a törekvései jutnak kifejezésre.

Igazságtalanság lenne, ha nem vennénk figyelembe Mnocko válaszát. Ezt mondja: „... Ezért vagyok kommunista Hochhut úr. Vérmérsékletem, érzésem, felismerésem, életem tett azzá. S mivel kommunista vagyok, Hochhut úr, író lettem. Tulajdonképpen az nem is fontos, hogy író, propagandista vagyok Hochhut úr, pártom propagandistája, s ez érdekel engem. Tudom, hogy ennek a fogalomnak kísé gúnyos mellékszöngéje van. Nos, lehetséges, hogy visszaadjuk neki igazi tartalmát, mint ahogy ezt sok más szóval és fogalommal meg kell tenni.”⁵

A pártosság és objektivitás nem zárják ki abszolút módon egymást. Attól függ, hogy melyik pártról van szó. Az valóban igaz, hogy a burzsoá pártok képtelenek a jelenségek objektív megítélésére, mert osztályérdekeik ezt nem engedik meg. Ha ezt tenné, saját osztályának bukását gyorsítaná meg, ezért ezt nem is várhatjuk tőle. Más a helyzet azonban a munkásosztály pártjánál, amely a haladáshoz nem nélkülözheti az igazságot, ezért a dolgokat csak úgy szemlélheti, ahogy azok vannak, mert helyes következtetésekhez csak ezek alapján juthat el. Márpedig célja az, hogy az objektív körülmények figyelembevételével a fejlődést optimális mértékben biztosítsa céljaink eléréséhez. Ez pedig csak az események helyes megítélésével lehetséges.

Nem ritka az olyan alkotói kijelentés sem, hogy ő független minden párttól, mert a haladást képviseli. Ez rendkívül megtévesztő lehet és legtöbbször nem jelent mást, mint a burzsoá nézetek képviseletét és azok kifejezésre juttatását. Társadalmunkban a párt az, amely tudományos megalapozottsággal viszi előre a társadalmi haladást, tehát ebben az esetben a haladás nem jelenthet valami külön elveket, a párttól való függetlenséget, vagy azzal való szembeállást. Ha ezt meg is hangsúlyozzák egyesek, az nem jelent mást, mint a burzsoá világnézet képviseletét.

Volt időszak hazánkban is — a felszabadulás előtt — amikor a párthoz való tartozást nem lehetett nyíltan kifejezni, mert a Kommunista Pártnak nem volt legális működési lehetősége. Viszont a haladás képviselője akkor pártosságot jelentett. Azok között a viszonyok között a haladás melletti állásfoglalás a kommuniszták elveinek, harcának támogatást jelentette.

A történelmi hűség kedvéért meg kell jegyeznünk, hogy a haladást nem akarjuk csupán a kommunista pártokhoz kötni, mert azok létrejötte előtt is voltak társadalmi osztályok, amelyek bizonyos ideig — általában hatalmuk teljes megőrzéséig — képviselték a haladást. Nem akarjuk a társadalmak fejlődését nyomon kísérni, elegendő, ha csak a polgárság feudalizmussal szembeni törekvéseire utalunk. A haladás következetes képviselője azonban ő sem tudott maradni, mert egy bizonyos ponton az érdekei mást kívántak. A munkásosztály pártja az egyedüli, amely soha sem jut olyan pontra, hogy a haladás zászlaját eldobja és konzervatívva váljon. Érdekei mindig a haladásért folyó következetes harcot diktálják, arról soha nem mondott le és nem is fog lemondani.

Miért tartjuk fontosnak a nyílt, őszinte pártosságot? Nem a terminológia miatt, hanem azért, mert minden más megjelölés konzervatív, káros nézeteket takar, amelyek viszont kifejezésére jutnak az alkotásban. Előfordul azonban az is, hogy a művészi tartalom adekvát kifejezője az alkotói gondolkodásnak. Az erőszakoltságot azonban ez esetben nem lehet kendőzni.⁶

KARRIER VAGY AKTIVITÁS?

A fentiekhez hasonlóan káros nézet az, hogy a "közéleti szereplés, a közügyekben való részvétel karrierizmus. Nem általánosan elterjedt nézet ez, de elég gyakran és sokszor elhamarkodottan vélekednek így azokról az emberekről, akiknek mindig van véleményük az eseményekről, akik bátran „hozzászólnak” az elhangzottakhoz. Pedig ezt nem lehet annak minősíteni. Előfordulhat és elő is fordul, hogy egyesek valóban csak egoista céljaik megvalósításáért teszik ezt. Ez azon-

ban a ritkább, mert társadalmunkra nem ez jellemző elsősorban, hanem az őszinte véleményalkotás, a gyorsabb és zökkenőmentesebb előrehaladás érdekében. Azok, akik másoktól várnak megoldást, tartózkodnak, visszahúzódnak az eseményektől, távoltartják magukat a nagy átalakulási folyamattól, úgy viselkednek, mintha ők nem volnának résztvevői annak a gazdasági és ideológiai harcnak, amely hazánkban folyik. De kitől várják ezek a megoldást? Talán mások fogják helyettük is megoldani a feladatokat? Lchét, hogy társadalmunk ereje a passzivitást képviselő többség lendülethiányát ellensúlyozni tudja, de még többre haladnánk akkor, ha valamennyien aktív, alkotó résztvevői volnának a szocialista építésnek. És ez esetben az építés alatt az aktivitást, a bátor kiállást és őszinte vélemény nyilvánítást értjük. Ez pedig nem karrierista törekvés, mert ez a társadalmi érdeket is szolgálja az egyéni célok megvalósítására való törekvés mellett.

Ma az egyik legkárosabban ható nézet tehát az, amely az emberekben az apolitikus magatartást erősíti. Sajnos ezt az álláspontot egyes irodalmi alkotásaink témája, mondanivalója is sugallja és erősíti, amikor a hatalom és erkölcs szembenállását, „ellentmondását” juttatja kifejezésre. Elsősorban Németh László „Gandhi halála” című drámájára utalnék. Témája a muzulmánok és hinduk ellenségeskedése, vallási konfliktusa, amely már olyan mértékűvé vált, hogy csak hatalmi intézkedéssel, fegyveres közbelépéssel lehetne megoldani. Ahelyett, hogy valóban azt tenné, így nyilatkozik Gandhi: „Az államhatalom. Az a végnek is vége, ha mi is abba kapaszkodunk. Az a bot, ha nem is a fejeknek szánták, az erőszak kihívása volt.”⁷

Nem is lép közbe, hanem helyette éhezik. „... mindaddig, míg a testvér-harc utolsó nyoma is kialszik Bengáliában.”⁸

De miért nem csináltat rendet, ha kell erőszakka lis? Azért, mert a hatalmi intézkedést erkölcstelen lépésnek tartaná.

Németh László ellentmondás mentesnek látszó logikával vezeti le a hatalom és erkölcs összeegyeztethetlenségét. Ha ezt az osztálytársadalmak hatalmára vonatkoztatnánk, akkor rendjén is volna. A baj az, hogy általában beszél a hatalomról és az erkölcstről. Márpedig a szocialista társadalom esetében ez nem állja meg a helyét. Nem igaz az, hogy a hatalmi pozícióban levő egyén cselekedete erkölcstelen, hogy a hatalom és erkölcs össze nem egyeztethető. Az tény, hogy a munkásosztály hatalma és cselekedete a burzsoázia szemében erkölcstelen. Ez természetesen is, hiszen osztályérdekeivel összeegyeztethetetlen. A hatalom jellege azonban már a proletárdiktatúra megteremtése után közvetlenül változik, mert a hatalom a többség számára nem kényszert, hanem demokráciát jelent.

Az erkölcs, mint a társadalmi tudat egyik formája osztályjellegű, nincs örök érvényű erkölcs, minden osztály sajátos eszmékkel rendelkező normatívákat fogad el, illetve alakít ki. Hazánkban természetesen a munkásosztály erkölce az elfogadott, ez fejezi ki a mi érdekeinket és az ennek alapján történő hatalmi döntéseket mi nem tartjuk erkölcstelennek, mert a munkásosztály, helyesebben — mivel kizsákmányoló osztály már nincs — fokozatosan az egész nép érdekeit fejezi ki. Kinek erkölcstelen hát a mi államhatalmunk intézkedése? Nyilván annak, akinek az érdekeivel, céljaival nem esik egybe az az intézkedés, aki mást szeretne. Az viszont a mi szemünkben erkölcstelen. A szocialista államiság fejlő-

désével azonban egyre kevesebb olyan ember lesz, akinek az érdekeit még sértik. Bár — mint Lenin mondja — már a proletárdiktatúráról sem lehet úgy beszélni, mint a burzsoá államról.

Meg kell említenünk természetesen, hogy nemcsak Németh László foglal így állást, hanem Sánta Ferenc az „Ötödik pecsét”-ben, Mészöly Miklós az „Ablakmosó”-ban, Illyés a „Külföld”-ben és a „Kegyenc”-ben szintén hasonló kérdésekkel foglalkozik. Ezeket igen sokan olvassák, ezért hatásuk rendkívül nagy és káros. Káros, mert ezekből azt a következtetést vonja le az olvasó, hogy csak akkor lehet erkölcsös, ha távolmarad minden közügytől, azokkal nem foglalkozik. Ki akar erkölcsös lenni? Az emberek törekvése az, hogy cselekedeteik saját és a közösség javát szolgálják, ez pedig csak akkor lehet, ha az erkölcsi normákat betartják. Ha viszont vezető nem lehet erkölcsös, akkor nem vállal ő sem részt a közügyekből — vonják le a következtetést. Ez viszont a — ma még társadalmunkban rendkívül károsan ható — kispolgári magatartást erősíti.

Gordos János

IRODALOM:

1 Pártdokumentumok az ideológiai és kultúrmunkáról. (Kossuth, 1962. 11. oldal)

2 U. o. 5. oldal

3 Filmvilág, 1964./16. 7. oldal

4 Rolf Hochhuth levele Ladislav Mnoconak, MTI cikkgyűjtemény

5 U. o. Mnocko válasza Hochhuth levelére

6 Művészet, 1965/10. 40. oldal

7 Gandhi halála, Kortárs, 1963/7. 1009 oldal

8 U. o.

A népművelés gondjai és feladatai

A népművelés elméleti és gyakorlati szakemberei az elmúlt évben széleskörű eszmecserét folytattak. A folyóiratokban mejelent írásokat, a rádióban elhangzott adásokat a debreceni konferencia összefoglalta és hasznos tanácsokat adott a jövőre vonatkozóan. Az alapvető kérdések tisztázása nem jelentheti e téma hátterbe szorítását, feledésbe merülését, hiszen a termelés a technika gyors fejlődése, a gazdaság törvényszerűen előálló szerkezeti változásai, a munka és elosztási viszonyok alakulása, valamint az említett körülmények hatására beálló tudati tükröződés nap mint nap újabb feladatok elé állítják a népművelést. A szocializmus építése tényezőinek sokoldalú egymásrahatása időről időre meghatározza a népművelés konkrét célját, feladatát, tartalmát és eszközeit. Mindezek megkövetelik a munkánkat befolyásoló körülmények szüntelen vizsgálatát, indokoltá teszik a népművelés rendszeres értékelését, örömeink és gondjaink boncolgatását. A népművelésben széleskörben elterjedt formális, rutin munka elleni védekezés elengedhetlenné teszi az élettel való szüntelen szembesítést.

Megyénk helyzetét vizsgálva nyugodan megállapíthatjuk, hogy a társadalom a termelés, az ideológia pozitív tendenciáinak érvényesülése az elmúlt években nagy lendítő erővel hatott a népművelésre. A spontán hatást fokozta az újat szenvedélyesen kutató, a fejlődés elemeit biztosan felismerő népművelési munkások céltudatos tevékenysége. Az eredmény legszembetűnőbben a lehetőségeket igénybevevők körének bővülésében mutatkozik. A hatókör bővülés igazolásául felsorakoztatok néhány adatot, 1960. és 1964. összehasonlításában:

Felnőttoktatásban résztvevők	2.689 fő	5.730 fő
Könyvolvasók	32.213 „	52.175 „
Mozilátogatók	2.197.227 „	2.313.525 „
Ismertetterjesztő előadást hallgatók	79.377 „	121.516 „
Ismertetterjesztő szakköri tagok	2.324 „	3.452 „
Kiállítás látogatók	28.417 „	92.255 „

Folytathatnám az összehasonlítást, hiszen — a színház látogatók csekély csökkenésén kívül — valamennyi mennyiségi mutató kedvezően alakult.

Az eredményeket csak szépíti a lakosság saját jóvedelméből megszerzett önművelődési eszközök nagyobb mértékű bekapcsolódása. Csak a legfontosabbakat említve, szintén az 1960. és 1964. évi összehasonlításban:

Rádió	41.524 db	49.138 db
Televízió	1.008 db	12.101 db
Könyvvásárlás	5.054.557 Ft	7.539.969 Ft

A népművelés hatókörének bővülését nem lehet önmagában mindennek felettinek tekinteni. A mennyiség és minőség kölcsönhatása szempontjából mégis érdemes

figyelembe venni. Ugyanis ma már az emberek jelentős része csak azokon a népművelési formákon hajlandó résztvenni, melyek számára vonzó, vagyis felkeltik az érdeklődést. Éppen ezért nyugodtan feltételezhetjük, hogy az említett számok bizonyos ízlésen, nézeteken, előzetesen nyújtott ismereteken alapulnak, így a hatékonyságának is mutatói. Elvértve ugyan találhatunk olyan helyzeteket, amikor a részvétel indítéka nem a tartalmi, hanem formai vonzóerő, ilyenkor a nevelés hatásfoka ugyan kisebb értékű, mégsem lehet eredménytelenségről beszélni, hiszen már a pusztán megjelenés is lehetőséget jelenthet az egyes alanyok későbbi tudatos formálásához. Ezért a mennyiség és minőség a népművelésben éppen úgy, mint más területen, egy adott kérdés két, egymással kölcsönhatásban lévő oldalaként fogható fel.

A minőség, a cselekvésben megnyilvánuló hatások szempontjából természetesen nem mindegy milyen nézet, megelőző ismeret, ízlés talaján bontakozik ki a részvétel gondolata. Egyáltalán nem közömbös milyen témájú és eszmei tartalmú könyveket olvas, vagy filmelőadásokat néz lakosságunk. Ha az eltelt pár évre visszatekintünk, ezen a területen is álljuk a próbát. A könyvtárak olvasóinál fokozott előlódás figyelhető meg a kortárs irodalom és a magasabb olvasói igényre valló versirodalom olvasásának irányában. Egyre többen keresik a szakirodalmat is. Az ismeretterjesztő előadásokat az értelmiség emelkedő számának eredményeként gondosabban előkészített, magasabb szakképzettséggel bíró előadók tartják. Emelkedett az országosan és megyeileg elismert szakemberek által tartott ismeretterjesztő előadások száma. Az akadémiai formák meghonosodásával a meghatározott rendszerben nyújtott ismeretek közvetlenül kapcsolódnak az érdeklődéshez, műveltséghez, társadalmi és egyéni igényekhez.

Az előzőekben már említett kölcsönös viszonyban lévő, több tényező hatása végsősoron az állásfoglalásban, magatartásban, tevékenységben nyilvánul meg. A megváltozott gondolkodásra megemlítem példaként a szocialista brigádmozgalmak nagyszerű eredményeit és a családi, társadalmi események alakulásait. Megyénk ipari üzemében a szocialista brigádoknak 1960-ban 1304 tagja volt, 1964-ben ez a szám 5028-ra emelkedett, jelenleg pedig 11.775 fő küzd a szocialista brigádtag megtisztelő címért. A mezőgazdaságban 1691 dolgozó tette magáévá a szocialista módon dolgozni, élni, tanulni jelszót. A társadalmilag tartott névadók száma másfélszeresére, a házasságkötéseké pedig az 1960. évinek kétszeresére emelkedett.

Az áttekintett években elért eredményeink nyilvánvalósága szükségtelenné teszi a fejlődés valamennyi részleteinek felsorolását. Sokkal fontosabbnak tartom a társadalom és a műveltségi állapot összhangjának megteremtéséből fakadó tennivalóink boncolgatását, illetve annak a kérdésnek a vizsgálatát, hogy a népművelés a rendelkezésre álló lehetőségekkel és eszközökkel kellően segíti-e a szocializmus építésének más vonatkozásban már jól ismert feladatait. A szocialista gazdaság fejlesztése, a reá épülő ideológia tömegméretű érvényesülése, a két tényező közötti kölcsönhatás megszabja a népművelés fő célkitűzését, amelyet összefoglalóan a lakosság szocialista tudatának kialakításában lehetne megjelölni. Ez a célkitűzés, bármilyen egyszerűnek és magától értetődőnek tűnik, számtalan probléma megoldását feltételezi.

A múltból örökölt kulturális elmaradottság végleges felszámolása szükségessé teszi, hogy a népművelés még hosszabb ideig különös figyelmet fordítson a lakosság műveltségbeli hiányosságának pótlására.

Ezen a téren a legnagyobb tehertétel az írástudatlanság felszámolása. A mi körülményeink között nem lehet hosszabb ideig eltérni az az állapotot, hogy a lakosság egy része nem rendelkezik a legelemibb ismeretekkel, nem tud írni, olvasni. Igaz, az írástudatlanok száma csekély, megyénk lakosságának elenyésző %-a, és többségében a magasabb korosztályhoz tartozik. (Összehasonlítául érdemes megjegyezni, hogy az UNESCO felmérése szerint Földünk 15 éven felüli lakosságának több mint 50 %-a analfabéta.) Jelentős gondot okoz mégis ez a helyzet, hiszen ezeknek az embereknek már lehetőséget adtunk a művelődésre, illetve a fiataloknak törvényesen kötelességükké tettük a tanulást. Ők a lehetőségeket és kötelességeiket elmulasztva az írás, olvasás szükségessége felismerésének a cselekvésre ösztönző szintjéig sem jutottak el. Mindez megnehezíti a velük való foglalkozást is, hiszen nem csupán a betűvetés, az olvasás alapelemeit kell elsajátíttatni velük, hanem a tanulás indítékait megadva, állandó ráhatással gondolkodásuk egészét szükséges formálni. Ilyen átfogó tudatátalakítást csak társadalmi összefogással lehet megoldani. A közös tevékenység is csak abban az esetben hozhat eredményt, ha túljutunk az agitációs szinten, ha részletesen kidolgozott, differenciált munkát végzünk. Az 50 éven felüliekkel — figyelembevéve elfoglalt helye a felszabadulás után rendeletileg előírták a tanulást — érdemes lenne valamilyen formában kötelezővé tenni az alapismereti tanfolyamok elvégzését. A munkákat — szinte alig kell foglalkozni, ugyanakkor a 25 éven aluliaknak — akiknek helyeken helyes lenne megszabni valamilyen időpontot, amikor a dolgozó, a munkaadók, az üzemi oktatás felelősök segítségével sikeres alapismereti vizsgát tesz.

A falvak közül célszerű évenként kiválasztani azt a néhányat, ahol intenzíven dolgozva viszonylag rövid idő alatt lényeges változást lehet elérni. Így jól lehetne koncentrálni az erőket, ugyanakkor jelentős pszichikai hatást váltana ki. A probléma megoldásánál a legdöntőbb az ismeretek elsajátítása, mégsem üdvözölhetők az olyan eljárások, amikor a községi tanács vezetői az analfabétákat írásban szólítják fel, csak azért, hogy buzgalmukat adott esetben dokumentálják. Itt már nem öngazolásokra, szervezeti erőfeszítések felsorolására, hanem hasznosítható, tudásban lemérhető eredményekre van szükség.

Az általános iskola VIII. osztályának elvégzése egyre inkább 'közüggé' válik. A vezető beosztású dolgozó, aki kiváló munkájáért, társadalmi aktivitásáért megbecsülésből került beosztásába, ha nem hajlandó a munkaköréhez szükséges ismereteket elsajátítani, előbb-utóbb gátolni fogja a közösség előrehaladását. Képtelen lesz hosszabb ideig megoldani a rá háruló feladatokat és az ennek következtében előálló kellemetlen légkörben hibát, hibára halmoz. Közben a körülötte élő, magasabb felkészültségűek elfordulnak tőle. Ilyenkor többen hivatkozni szoktak rendkívüli képességeikre, nagy élettapasztalatukra, s ezekkel mintegy felmentik magukat az elemi követelmények alól. Az említett tulajdonságok valóban nélkülözhetetlenek a jó vezető számára, de éppen ezért feltételezhetjük, ha valaki rendelkezik fontos tulajdonságokkal, amelyekhez még szorgalom is párosul, viszonylag könnyen megszerezheti a munkakör betöltéséhez szükséges iskolai végzettséget.

Amenyiben ez nem valósul meg, az említett tényezők közül hosszabb ideig hiányzik valamelyik, következképpen az adott személy — nem az iskolai végzettség, hanem a rátermettség hiánya miatt — beosztását nem lesz képes tartósan ellátni.

Nem kisebb a gondunk a nők körében sem. Közülük, a régi szemlélet miatt, sokan kényszerültek idő előtt abbahagyni a tanulást. Azóta a férfiak, a férfiek közül igen sokan pótolták az elmaradást, néha éppen feleségeik támogatásával. Így a műveltségbeli különbség — amely legtöbbször nézetbeli, magatartásbeli, izlésbeli változást is eredményez — még jobban megnövekedett. A nézetbeli eltérések nagyon könnyen válhatnak a házastársi viszony megromlásának okaivá.

A nők egy részének iskolázatlansága a gyermeknevelésnél is érezteti hatását. Igen sok anya képtelen felsőtagozatos gyermekének tanulását, nevelését jól elősegíteni. Ebből különböző konfliktusok származhatnak. A gyermekek egy része elmarad a tanulásban. Bizonyos tananyag meg nem értése kihat a gyermek tantárgyhoz való viszonyára; „Utalja a számtant”, halljuk ilyenkor és máris nehezen pótolható kiesés fültanúi vagyunk.

A tehetésesebb gyerekek képesek szülői segítség nélkül feldolgozni a tanulmányanyagot, meg is értik a jelenségek összefüggéseit, okait és vitába szállnak az esetenként maradi nézeteket valló édesanyjával „tiszteletlen a gyerek”, „csak az apjára hallgat”, „mindig elcsavarog itthonról” halljuk ilyenkor. Ezek a panaszok a szülők kevésbé gondolnak arra, hogy egy, már felesleges játék, egy különleges ruha árának megteremtésére felhasznált idő tanulásra fordításával éppen féltettebb kincsüket tarthatták volna meg.

Megyenekben közel 30 ezren dolgoznak az otthonuktól távol. Többségüknek alacsony az iskolai végzettsége. Ismereteiket éppen a körülményekből fakadóan ma sem gyarapítják. A munkahelyen alacsony szakképzettséget igénylő beosztásban dolgoznak, így ez nem ösztönzi őket a tanulásra. A murkaidőn túli órákat egyébként is utazással és otthoni kertmunkával, állatgondozással töltik. Ez az állapot hosszabb ideig aligha tartható fenn. A korszerűsítés következtében a gyárak egyre kevesebb segédmunkaerőt igényelnek. A falvakban a mezőgazdaság fejlődése következtében mind több szakembert foglalkoztatnak. A faluról bejáró dolgozóknak — ha jövedelmük szintjét biztosítani akarják — el kell indulniuk a szakmatanulás útján, amely lehetetlen általános műveltség nélkül.

A megemlített néhány rétegnél kifejezett formában jelentkezik a műveltségbeli hiányosságok pótlásának szükségessége. Elég jelentős számban vannak, akik 20-25 éve elvégezték az elemi iskolát vagy a négy polgárit, esetleg szakmunkásképzőt. Így iskolai bizonyítvány szerint rendelkeznek az alpműveltséggel, de a valóságban az ismereteik egy része elavult, s nézetük megrekedt egy bizonyos szinten. Elengedhetetlen, hogy ezen személyek számára a népművelés a legrövidebb idő alatt a leghatékonyabb formában közvetítse a mindennapi tevékenységben jól hasznosítható, korszerű ismeret és tudat tartalmakat.

A népművelés néhány elméleti munkása elmarasztalóan nyilatkozik a műveltségbeli elmaradás megszüntetésére fordított erőfeszítésekről. Ezekkel a véleményekkel csak akkor lehet egyetérteni, ha a tudat az ismeretbeli elmaradás pótlásának, valamint korunk szintjén tartásának helyes aránya kialakítását célozza. Ugyanakkor tudomásul kell vennünk, hogy a társadalmi valóság e funkció megmaradását még hosszú ideig nélkülözhetetlenné teszi.

A legkiválóbb szocialista iskola is csak bizonyos indulási alapot biztosít. Nem adhat lezárt ismereteket és nem vállalkozhat olyan tömegmértetű önművelődési

készség kifejlesztésére, amely szükségtelenné teszi a népművelést. Következésképp a lakosság tudata tartalmának, műveltségének korunk szintjén tartása a felnőttek nevelésének alapvető feladata.

Az iparban és mezőgazdaságban ma már viszonylag rövid idő alatt változik a technika, újabb és újabb termelési eljárások kerülnek bevezetésre. A termelés magasabb szintre emelést nagymértékben elősegíti az egyes munkahelyek dolgozóinak előkészítése. Az új gépek beállítása előtti szakmai felkészítés, az új eljárások bevezetését megelőző meggyőzés, a magasabb munkaeredményekben érezteti hatását. Igen sok üzemünkben, kultúrotthonunkban felismerték a termelési szakpropaganda előnyeit és 1-2 év távlatát figyelembevéve felkészítik munkásaikat a jövő technikájának, termelési eljárásainak alkalmazására.

A szakismeret ösztönző hatását fokozza a gazdasági fejlesztés forradalmi szerepe és az egyén érdekeltisége közötti összefüggés megértése. Ha a dolgozók széles tömegei időben felismerik a változó gazdasági helyzet következtében létrejövő új társadalmi körülményeket, ha áttekintik az új minőségek számukra előnyös voltát, hajlandók lesznek részt vállalni a fejlettebb viszonyok megteremtéséből. Az új társadalmi minőségek létrejötte — például falun az egységes paraszti osztály — megváltoztatja az egyes törvényszerűségek érvényesülését, új kérdések megválaszolását teszik szükségessé. A választ általában és konkrétan mindig az adott falujáról lehet megközelíteni. Ezek megértését az előzetesen szerzett műveltség jelentősen megkönnyíti, de az ismeretes, a tájékoztatás az emberek túlnyomó részénél elengedhetetlen. Jelenleg a népművelés legfontosabb tennivalóit a gazdaságpolitikai feladatok megoldásának megismerése, az osztályviszonyok és a szövetségi politika megértése, a szocialista demokrácia érvényesítésének segítése, a munka- és közérkölcshoz magasabb szintre emelése, a polgári ideológiai befolyás és a vallásos nézetek elleni harc, a lakosság internacionalista szellemű nevelése határozhatja meg.

Az emberek sokoldalú fejlesztését, a változó körülmények közötti élesre való felkészítését a népművelés több sajátos eszközzel és formával segíti. A társadalmi valóság teljesebb megismerésére a tudomány mellett felhasználja a művészetet is.

A művészetek a társadalmi és valóságtükröző funkciójuknál fogva pozitív érzelmeket kelthetnek, gondolatokat ébreszthetnek, cselekvésre ösztönözhetnek, ezért nagyon hasznosak az egyén életének harmonikussá tételében, végsőfokon a társadalmi fejlődésben. A helyes művészeti ízlés kialakítása azonban — éppen a művészet társadalmi jellegéből eredően — megköveteli hogy a nevelésre olyan magas szintű eszmei és művészi tartalommal bíró alkotásokat használjunk fel, amelyek híven tükrözik szocialista eszménket és életünk gazdaságát. Hadat kell üzennünk az eszménktől, életünktől idegen, hamis illúziókat keltő, üres formai játékokat mutató műveknek, bármilyen új színben tűnnek is fel.

A dolgozó emberek felszabaduló ideje, növekvő jövedelme mind jobban a művészetek felé tereli a figyelmet, az érdeklődést. Egyre többen néznek színházi előadást, filmet, képzőművészeti alkotást, szívesen hallgatnak zenét. Igen sokan vállalják, hogy idejüket valamelyik művészeti ág művelésére fordítják.

A nemes szándék sokszor elakad a hozzá nem értésen. A legnagyobb gond, hogy ma még elég sokan nem tudnak helyesen különbséget tenni az igazi műalkotás, a kevésbé értékes alkotás vagy éppen a giccs között. Helytelenül értékelik a látott vagy hallott műveket, nem ritkán előnyben részesítik a gyengébb,

a visszahúzó ízlésekre apelláló, társadalmunktól idegen érzésekre építő műveket. Sajnos közseégeinkben a vezetők, a művelődési munkások egy része sem rendelkezik azzal az esztétikai alappal, amelynek birtokában hatékony segítséget adhatna a lakosságnak. A művészi szép, emberalakító hatásához hasonlóan nagy befolyást gyakorol az érzelmekre, gondolatra és tevékenységre, a természeti és környezeti szép is. A közvetlen környék, hazánk tájainak megismerése, a táj és az ember egymásra gyakorolt hatásának megmutatása hasznos kulturális program lehet. A környezet esztétikát a középületek, a közintézmények, a szórakozóhelyek ízléssé tételével lehet elkezdni. Rendkívül fontos, hogy a nevelőintézmények, a kulturális intézmények irányítói, gazdái különös gondot fordítsanak a külső és belső díszítésre, a berendezésre. A környezet szép, gyönyörködtető hatása kibontakoztatásának másik területe a kultúrált lakásberendezés. Ezen a területen meggyenkben nagyon kiváló adottságok vannak. Az elmúlt öt évben 8100 lakás épült és több mint 25 000 ember költözött új lakásba. A lakberendezési bemutatók, a filmmel kísért tájékoztatások, a célszerűség sokoldalú feltárása hozzájárulhatnak a drágán vásárolt ízléstelen képek, díszek, korszerűtlen bútorok kiszorításához. **A régi világ eszmei maradványait hordozó, konzervatív életmódra ösztönző tárgyak, díszek kiszorításával megváltozik az emberek élete, a lakás és a benne élő tárgyak felhasználása.**

A környezet és az egyén mindig kölcsönhatásban van. Az ember a lehetőséghez mérten az egyéniséghez alakítja a környezetét, megteremti az együttélés jellemző formáit. Nálunk ugyan az emberek élete gyorsan változik, de a régen kialakult ízlés, együttélési forma — különösen az idősebb korosztályoknál — még mindig megtalálható. Az új életünk nemes tartalma az együttélés külső formáiban még nem jut kellően kifejezésre. Többen a társas érintkezés kifinomult formáit szinte mellatlannak tartják a ma emberéhez. Megfelelkeznek róla, hogy az együttélés külső formáinak, szépségeinek soha nem volt olyan igaz alapja, mint amelyet szocialista társadalmunk létrehozott. Ma már nem a — teljesen soha senki által be nem tartott — krisztusi tízparancsolat, a téves hiedelmekre épülő dogma, a tudatlanságból táplálkozó előítélet a helytelen megnyilvánulások visszatartója. A közösségi tulajdonviszonyok, a végzett munka szerinti elosztás, a közösség érdekeiért vállalt felelősség, a tudatos köteleességteljesítés, a közösség által adott jogok gyakorlása szabja meg az erkölcsi értékeket és az azokon nyugvó együttélési formákat. A népművelésnek, az új minőségek felismerésében, tudatosításában, a kifejezésre juttatás formáinak elterjesztésében jelentkezik a szerepe.

A kérdést mindig úgy teszik fel; adottak-e a lehetőségek, az eszközök, a formák, kimunkáltuk-e az új tartalomnak megfelelő módszereket. A válaszok döntően függnek a megközelítéstől

Ha a néhány év előttihez viszonyítunk, a feltételek gyorsabban javultak, mint az egész népművelési tevékenység. Az elmúlt 5 évben meggyenkben 42 kultúrházat építettünk és megközelítőleg ugyanannyit korszerűsítettünk. A kultúrotthonok működési költsége 1964-ben háromszorosa az 1960. évinek.

Szinte minden kultúrotthonot ellátunk televízió készülékkel. Ha az ideális igény oldaláról nézzük, igen nagy számlát lehetne benyújtani (kultúrotthononként párszáz ezer forintot). **A valóság a két véglet között van. Fokozott korszerűsítés mellett szükséges a meglévő lehetőségek jobb kihasználása. Mintegy 40-50 kultúr-**

otthonunk viszonylag csekély anyaggal és több gondossággal alkalmassá tehető a jelenleginél sokkal eredményesebb munka végzésére. Ezeken a helyeken a népművelés hatékonyságának fokozása főleg a szemléleten, a művelődési munkások hozzáértésén múlik.

A népművelést végzőknek időben fel kell ismerniök a haladás elemeit, a fejlődést segítő tendenciákat. A termelés, a gazdaság átalakulása, a lakosság gyorsan fejlődő anyagi körülményei, a változó környezet megsokszorozhatják a népművelés lehetőségeit. A gazdaság, a termelés ösztönzése, a felszabaduló idő, a mind kultúraltabbá váló szórakozóhelyek, a kényelmes lakások, a gépkocsik növekvő száma, a televíziók ugrásszerű terjedése, a családi könyvtárak, az emelkedő folyóirat vásárlás és olvasás szükségessé teszik az egész lakótelep, az egész falu méreteiben való gondolkodást, tervezést.

A termelési bemutatókon, a tapasztalatcseréken, a kirándulásokon való részvétel, az ízléses, kultúrált szórakozás, a TV közös nézése, az egyes helyiségekben (a társadalmi szervek termei, szobái, lakások) azonos tevékenységet folytatók (motorosok, modellezők, bélyeggyűjtők) találkozásai, a családi összejövetelek (névadó, házasságkötés, lakásavató) megannyi alkalmi az emberek alakításának.

Megyei módszertani intézményeink feladata a gondos elemzések, kísérletek végzése, tapasztalatok gyűjtése, a legbevéltabb módszereknek széleskörű terjesztése. Helves, ha az intézmények a jövő szükségleteinek, lehetőségeinek boncolgatását, felvázolását nem elhanyagolva, a fő figyelmet a jelenlegi körülmények adottságok közötti munka eredményesebbé tételére fordítják.

Az egész falu méretében való gondolkodás, dolgozás útjai szinte járhatlanok. A leghatásosabb eszközök — pl. a TV — felhasználása még gyermekcipőben jár, noha az első lépéseket — a salgótarjáni konferenciával — megyénkben tettük meg. Sajnos még nem jutottunk el a felmérések, tapasztalatok hasznosításáig, pedig lakosságunk negyedrésze rendszeres TV néző.

A feltételek gyors javításának kulcsa az irányítás kezében van. A Népművelési Tanácsok helyes működésével megteremthető a magasszintű egységes irányítás, a népművelési célok egységes értelmezése, az anyagi széttagoltság felszámolása, a cselekvés összhangja. Itt azonban hangsúlyozni kell; a Népművelési Tanács csak keret, az irányítás javulása elsősorban az abban résztvevők szemléletétől, munkájától függ. Nagyon lényeges, hogy tagjai a megye egész lakossága és ne csak a delegáló szervet szemszögéből közeledjenek a feladatok megoldásához. A népművelés különböző szintű munkásainak egyébként is meg kell szabadulniök a régi, elavult nézetektől (intézmény mértben, számokban, rendezvényekben gondolkodás). Számítani kell azt a ma már keveset hangoztatott, de még mindig ható nézetet is, hogy a népművelés irányítását minden általánosan művelt, viszonylag értelmes ember el tudja végezni. Ehhez a munkához kellő társadalmi ismerettel, pedagógiai és népművelési módszerbeli jártassággal kell rendelkezni. Természetesen a követelménnyel és a teljesítménnyel párhuzamosan a megbecsülést is joggal várják és meg is érdemlik, akik nagy hozzáértéssel, elhivatottsággal végzik a legnehezebb nevelő munkák egyikét.

Nádházi Lajos

TEGNAP, MA HOLNAP...

Molnár Pál

Adatok a Salgótarjáni Acélárugyár történetéből

Részlet egy készülő tanulmányból

Az 1945. május 20—21-én megtartott országos pártértekezlet igen nagy segítséget nyújtott a párt alsóbb szerveinek, a városi, községi vezetőknek egyaránt. Felhívja a figyelmet a párt felső és alsó szervei közötti együttműködés fontosságára, a párt szervezeti erejének növelésére, a párt szerepének fokozására az újjáépítési munkában.

A párt megyei bizottsága megfelelő következtetéseket vont le a feladatokból. Láttá, hogy az újjáépítési feladatok, a termelés fokozottabb megindítása erős, ütképes üzemi pártsejtszervezetet igényelnek. Az 1945. június 25-én megtartott megyei pártaktíva azt a feladatot tűzte ki, hogy létrehozza az önálló üzemi pártsejtszervezeteket. Az aktíva meghatározta a megyei pártvezetőség feladatait is ebben a munkában. A döntés alapján Kátai Rezső a tűzhelygyárban, Alics János az üvegyárban, Jakab István a bányánál, Szabó Béla Salgóbanán, Benkő Antal Vízválasztón végez pártsejtszervező munkát. A Salgótarjáni Acélárugyárban Kiss Lajost bízták meg a feladattal. Az aktíva határozata szerint a pártsejtszervezés eredményes lebonyolítása érdekében gyűléseket kell összehívni. A gyűlések megtartására is kijelöltek elvtársakat. Az acélárugyári gyűlés előadójaként Kátai Rezsőt bízták meg.¹

A megtartott pártgyűlés az acélárugyári pártvezetőség szervező munkája hatásként is jelentkező eredmények következtében a pártsejtszervezet taglétszáma mintegy 800 fővel növekedett. Az 1945. szeptember 8-i, a salgótarjáni pártsejtszékházban történt titkári értekezlet jegyzőkönyve szerint az összdolgozó létszám 1897 fő volt (férfi 1654, nő 243), ebből 917 helybeli és 419 a vidéki párttag, 243 párttag nő, illetve párttag feleség.²

Ha a párttag feleségeket le is számítjuk még mindig közel 75%-os a párttagság aránya az acélárugyárban.

A fent jelzett kép látszólag túlságosan hízelgő a K.P.-re nézve. Ebben a számban a javuló politikai, a dolgozóknak a pártba vetett hite, valamint az a tény is benne van, hogy a pártnak egyre nagyobb volt a beleszólása a termelésbe, a politikai élet irányításába.

Ez időben — jelentéktelen kivételtől eltekintve — olyan emberek kérték felvételüket a párt soraiba, akik a nehézségeket, a harcot önként vállalták, s bátran dolgoztak gyakran népszerűtlennek látszó feladatokért is, a munkásosztály, a dolgozó nép ügyéért. Ennek is a következménye, hogy a párt és a tömeg kapcsolat javult. A kommunisták magatartása, példamutatása nagy hatással volt a munkásságra. Az igazságszolgálat is tartozik az is, hogy akad néhány olyan párttag is, akit nem meggyőződése, hanem „számításai” vittek az MKP soraiba.

A pártépítést megkönnyítette, hogy a szervező munkát, a tagfelvételt rugalmasabban, a megváltozott helyzethez igazodva intézték. Tagjai sorába fogadta a politikai, gazdasági életben tevékenykedő új harcosokat akkor is, ha azok nem érték el a kellő politikai színvonalat. A párt megyei, városi, üzemi szervezete gondoskodott arról, hogy a fiatal párttagokat gyakorlati pártmunkával lássa el, rendszeres pártoktatásban részesítse. A párttagság marxista-leninista képzését segítette elő, hogy hetenként — általában vasárnap — rendszeresen tartottak részükre pártnapokat. A megyei pártbizottság a lakosság között végzendő politikai munka eredményesebbé tétele érdekében agitátorképző tanfolyamot is indított.

A Kommunista Párt az iparmedencében fokozott harcával, szervező-nevelő munkájával, és megnövekedett szervezeti erejével bizton tekinthetett az 1945. november 4-i választások elé. A párt országos szervei is bíztak a nógrádi iparvidékben. Tudták, hogy a medence munkásai a proletáröntudat és a politikai éleslátás tekintetében most is Nógrád megye munkásmozgalmi hagyományaihoz híven fognak cselekedni. A választások eredményei igazolták is ezt a várakozást.

Már az is figyelemre méltó, hogy a megyében a választásokon induló 6 párt közül csak 4 nyert képviselőt: Az MKP, az SZDP, a NPP, és FKP. Jellemző volt a Kommunista Párt szereplésére a megyében, hogy míg országosan 17%-os, megyénkben 28%-os eredményt ért el. Megyénkben a szociáldemokrata pártra a szavazatok 12%-a jutott.

Az iparvidéken — és benne a salgótarjáni acélgyár dolgozói és hozzátartozói közt — érvényesülő kommunista befolyást, a párt erejét mutatja Salgótarján és környékének választási eredménye:

Pártok	Salgótarján	Salgótarjáni járás
1. Magyar Kommunista Párt	7 097	16 164
2. Szociáldemokrata Párt	1 970	3 061
3. Nemzeti Paraszt Párt	63	479
4. Függetl. Kisgazda, Földmunk. és Polgár Párt	1 486	5 559
5. Függetl. Demokrata Párt	139	159

Salgótarján és a járás választó polgárainak 64%-a, tehát döntő többsége a Kommunista Pártra adta szavazatát. A két munkáspárt együttesen az iparvidéken megkapta a szavazatok több mint 75 %-át.

Az 1945. májusi országos pártértekezlet igen fontos feladatának szabtta meg a munkásosztály körében végzendő politikai munkánál a szakszervezeti tevékenységet. A határozat helyesen foglalta egységbe a magyar munkásmozgalom hagyományait és tapasztalatait. Ezek szerint az elmúlt évek küzdelmei során a szakszervezetek bizonyultak a munkásosztály leghatékonyabb tömegszervezetének. Előtérbe került a felvilágosító munka, a szakszervezeti demokrácia kiterjesztése, az élenjáró munkások felkészítése a gazdasági élet vezető állásainak betöltésére. A szakszervezetek ezek után jobban foglalkoztak az újjáépítési program népszerűsítésével, az arra

történő mozgósítással. Erre annál inkább is szükség volt, mert az év végén a gazdasági életet katasztrófa fenyegette: az infláció eddig soha nem tapasztalt méreteket öltött, lazult a munkafegyelem, az üzemekben szaporodtak a hiányzások, nőtt a munkások között az elkeseredés.

A közellátásban meglévő problémákat a helyi „MUNKÁS” c. politikailap is több cikkében ismertette. 1945. október 20-i cikkében az október 17-i spontán tüntetésről számol be. Ezen a napon ugyaníis a munkásság a Főtérrre vonult, hogy kifejezésre juttassa súlyos elégedetlenségét a közellátás gyatrasága és a reakció mesterkedései miatt. A munkások követelték az élelmezés megjavítását, a burgonyaellátás megszervezését. Tüntettek a reakció, a feketézók és árdragítók ellen. A 10 nappal később megjelenő városi lapban egy újabb cikk jelent meg „Töméntelen adminisztráció, de burgonya még mindig nincs” címmel.

A Salgótarjáni Acélárugyárban is hasonló volt a helyzet. Az Üzemi Bizottság tehetetlennek bizonyult a problémákkal szemben. Az Ü. B. ilyen irányú tevékenységéhez az igazgató sem adott megfelelő segítséget. Az 1946. januárjában megtartott Ü. B. ülésen az Üzemi Bizottság vezetői elpanaszolták, hogy az ellátás tőrhetetlenül rossz és az igazgatóság igen passzív. Példának hozták fel, hogy a számukra tartalékolt cukrot is csak szovjet autóval tudták elhozni, mert az igazgatóság nem gondoskodott szállító eszközről. Elpanaszolták ugyancsak, hogy az elmúlt év folyamán csak egészen minimális zsiradékot és burgonyát tudtak biztosítani a dolgozóknak, mivel a Rima központ alig segített valamit. A jelenlévő Papy igazgató erre le akart mondani és az ugyancsak helyszínen lévő Mirosnyicsenkov szovjet őrnagy erőfeszítése kellett ahhoz, hogy meggyőzzék az igazgatót a maradásra.³ A nyugalmat időlegesen sikerült helyreállítani. A problémát viszont kevésbé oldotta ez meg.

A válságos helyzetből a kivező utat a Magyar Kommunista Párt már 1945. novemberében kiadott programjában jelölte meg a bányák, nagyüzemek államosításával. A bányák államosítása már 1945. december 20-án megtörtént, a nagyüzemeké, s köztük a salgótarjáni acélárugyáé, csak 1 évvel később, 1946. december 1-én.

Ez az egy év azonban még igen sok küzdelmet, nehézséget jelentett az acélárugyár dolgozóinak. Már 1945 szeptemberében nagy gondot okozott a villamosáram biztosítása. A „MUNKÁS” 1945. szeptember 15-i száma a következő címmel foglalkozik e súlyos problémával: „Küzdelem a villanyáramért. Állandó veszélyben áramellátásunk.” A cikk bírálja a Vízválasztói Erőmű központjának igazgatóságát, mert nem intézkednek az áramellátás zavartalanlásának biztosításáért, ugyanakkor elismerően nyilatkozik az üzem helyi vezetőiről, akik a szükséges intézkedéseket megtették: a Láng gépgyárba szállították azokat az alkatrészeket, amelyeket a centrálé működését elősegítik. Felszállítottak egy 8000 lóerős gépet, hogy azt legkésőbb karácsonyig üzemképes állapotba visszkapják. Ezen kívül felvették a kapcsolatot más áramszolgáltató üzemekkel is, hogy baj esetén segítséget tudjanak kapni.

E lap december 1-i száma arról tájékoztat, hogy a decemberi dátumot a vezérigazgatóság februárig tolta ki, de vannak olyan megjegyzések is, hogy a felvitt motor májusig sem lesz kész. A cikk felveti, hogy itt tudatos szabotázs akcióról is szó lehet „mert hiszen országszerte a reakciós fasiszta bitangok minden eszközzel és móddal igyekeznek a demokráciát elgáncsolni.” A későbbiekben jogosan mutat rá a tarthatatlan helyzetre. „A magyar dolgozók minden áldozatvállalással küzdenek az ország mi hamarábbi talpraállásán de nem csak azzal, hogy joggal elvárják, hanem a legerélyesebben meg is követelik minden vezető pozícióban lévő embertől, hogy a

rábízott feladatokat maradéktalanul és haladéktalanul végezzék el, ellenkező esetben, vezérigazgatóság ide, vezérigazgatóság oda, a munkásság maga fogja kezébe venni az ügyek intézését.”

Mindezek a problémák komoly visszhangot váltottak ki az acélárugyári dolgozók körében is, hiszen februártól a centrálé bocsátotta rendezésükre a villamosáramot. Annál nagyobb megkönnyebbüléssel és jóleső érzéssel fogadták a „MUNKÁS” október 13-i számában megjelent tudósítást, hogy Somoskőújfalutól Selypig elkészült a vasútvonal. E munkában az acélgyári munkások eredményei is benne vannak, hiszen a közlekedési vonalak kiépítésében a Kommunista Pártszervek felhívására az acélgyári dolgozók is résztvettek.

1946. júniusában változás következett be az acélárugyár vezetésében, irányításában. A szovjet katonai parancsnokság átadta az acélgyárat a tulajdonos Rima-Murányi Salgótarján R. T.-nak. Ennek következtében jelentősen megváltozott a helyzet. Papy igazgató köteles volt a Rima központ utasításait végrehajtani, a pengő inflálódása ellenére is fenn kellett tartani a konpenzációs élelmezést. A központ segítségével megindult a jóvátételre történő termelés is. A jóvátételi termelés ellenőrzését egy szovjet mérnök-őrnagy végezte.

Nagy változást hozott a gyár dolgozóinak életében éppúgy, mint az egész magyar nép életében a stabilizáció. A pénzügyi helyzet megszilárdítása igen nagy megkönnyebbülést eredményezett: nagy mértékben növekedett a munkafegyelem, csökkent az igazolatlanul hiányzók száma, javult a munkaintézés foka, nőtt a termelési kedv. A fizetések szintjére jellemző volt, hogy a legmagasabb heti bér 1946 második felében elérte az 50 forintot. A jó pénzbe vetett bizalmat tükrözte, hogy az év második felében egyes üzemekben magán takarékpénztárak alakultak és felmerült a dolgozók vásárlási szövetkezetének megalakítására vonatkozó elképzelés is.

Jelentős eseménye volt az 1964-os évnek az üzemi bizottságok újraszervezése is. Az Sz.D.P. ismét felvetette a partizános alapon való együttműködést, de a dolgozók akaratát kifejező Ü. B. választás változatlanul hagyta a 8 : 3 arányt. Az újjászervezett üzemi bizottság fontos szerepet vállalt a 3 éves tervjavaslat kidolgozásában is.⁴

Az államosítás hatása az acélárugyárra

1946 december elején a Rima-Murányi R. T. állami kézbe került és ezzel döntő változás következett be az acélárugyár történetében. Az állami kezelésbe vétel megtörténte után Apró Antal az MKP K.B.-nak tagja nagygyűlésen ismertette az intézkedés fontosságát, jelentőségét a további fejlődésre. Bizakodással tekintett a NIK eljövendő ténykedéséhez, majd bejelentette, hogy a gyár élére munkásigazgatót neveznek ki január elsejei hatállyal.⁵

A gyár élére Mekis József került. A „MUNKÁS” 1947. január 12-i számában „Teljhatalmú megbízott értekezlet a NIK — (Nehézipari Központ)-ból az Acélgyárhoz címmel cikket közöl a fontos eseményről. A cikkből azt olvashatjuk, hogy igen nagy várakozással tekintenek az új igazgató munkásságára. Később kísérletet is tesz bemutatására: „Mekis József neve nem ismeretlen előttünk, és tudjuk, hogy munkásaink sorsának irányítása jó kezekbe került. A Hoffer és Schvantz műveknél mint munkásember dolgozott 23 éven keresztül, ahol kiváló szaktudásával, szorgalmas munkájával, hozzáértésével, széles látókörrrel, tanúskodó meglátásával, a műszaki vezetés teljes elismerését érdemelte ki.”

A cikk írójának alkalma volt beszélgetni is Mekis Józseffel. Kérdéseire Mekis elvtárs szerényen válaszolt. A gyárban legfőbb céljának, az eddigi vezetés folytan bekövetkezett meglazult munkafegyelem helyreállítását, az egyes munkahelyeken fellelhető elégedetlenségek felszámolását, a viszályok, intrikák megszüntetését, a termelés ésszerűsítését, a többtermelés elősegítését tekintette. Mindezeket pedig egyetlen cél érdekében kívánta megvalósítani: a munkásság életszínvonala további növelése érdekében. Mekis József megérkezésekor érdekes epizód történt. Első nap, amikor befelé igyekezett a gyárba, odament hozzá egy öreg munkás és megkérdezte tőle, hogy kicsoda, és mit fog csinálni a gyárban. „Én a NIK-től jöttem,” — válaszolta Mekis elvtárs. — És most már „NIK” úr fogja igazgatni a gyárat? — Igen. Erre a válaszra az öreg munkás kétségbeesve Rusznyák Lajoshoz fordult és szemrehányóan mondta: „Látod Lajos! Mondtam én 45-ben, hogy osszuk szét a gyárat, míg lehet. Most itt van a „NIK”-úr és mindent elvesz tőlünk.”⁶ Az eset igen nagy derűtséget keltett a gyárban.

A gyár első munkásigazgatójának nem volt könnyű a dolga. Nem tisztázták az előző igazgató elhelyezését sem. Így állt elő, hogy az első 2—3 hétben egyszerre 2 igazgatója is volt a gyárnak. Papy József még néhány hétig hivatalban maradt mert nem kapott értesítést arról, hogy új igazgatót neveznek ki a gyár élére. Így nem vette tudomásul Mekis József kinevezését. Végül azonban maga kérte az új igazgatót, hogy átadhassa helyét az új irodában.

A problémákat bonyolította, hogy a még létező Rima központtal a kapcsolat hamarosan megromlott, majd meg is szűnt, mivel Mekis elvtárs — a kapott utasítás értelmében — nem vette figyelembe Telmányer vezérigazgató rendelkezéseit. Igen sokan nem látták az új igazgató szerepét az állami ellenőrzés alá vont üzemben. Mekis József a „Munkás Szó”-nak adott nyilatkozatában erről a következőket mondotta:

„Az állami ellenőrzés alá vont üzemeknél a vállalatvezetés szempontjai lényegesen eltérnek a többi üzemektől. Itt az állam részéről megbízott vezetőknek az a kötelessége, hogy kibogozza, kiküszöbölje a magánérdek szövevényét, egyszerűen kézbe vegye a vállalatot. Az állami kezelésbe vett gyárak vezetőjének kötelessége, hogy a kalkulációt, a termelési árat, tehát a haszon értékét az állam megbízott közegeivel vagy intézményeivel egyetértésben állapítsa meg. Feladata továbbá, hogy azonos iparcikkeket gyártó többi állami üzemmel az államosítást végrehajtó csúcsszervvel adminisztratív és üzleti műszaki téren együttműködjen és a kapott irányítás alapján a 3 éves terv ráeső részét azokkal együttműködésben oldja meg.

... Összegezve — mondta Mekis igazgató — a lényeg, hogy az állami üzem a 3 éves terv szolgálatába álljon, és a tiszta jövedelem minél nagyobb része jusson a dolgozókra szociális berendezések létesítése, olcsó berendezések, stb. formájában.

Komoly gondokat okoztak a politikailag fejletlen, lumpen, demagóg elemek által előtérbe helyezett bérezési problémák. Ennek hatására a munkások túlzottan nagy, a nemzetgazdaság képességét meghaladó követelésekkel léptek fel. Olyan jogokat akartak maguknak, amelyek csak a bányászokat illeték meg. A munkások például követelték, hogy bérük színvonalát a budapesti nagyüzemek bérével azonos szintre emeljék fel.

Ugyanakkor azonban nem akartak lemondani azokról a természetbeni juttatásokról (ingyenes lakás, fűtés, világítás a gyári kolóniában), amelyeket eddig kaptak, és amelyek kompenzálták a névleges béreknél mutatkozó különbséget. A fegyelmi

helyzet romlásának okait vizsgálja, és az ezzel kapcsolatos feladatokat szabja meg az 1947. január 28-án megrendezett R. G. ülés is. (R. G. = Rendező Gárda) Az R. G. ülés előadója Oczel János az MKP megyei titkára állást foglal a kialakult helyzettel kapcsolatban. „Meg kell magyarázni azt, hogy az őszi segély elmaradása miből fakad. Rá kell mutatni, hogy az 1946 karácsonyán kifizetett 140 millió forint segély is bizonyosfokú pénzhigulást idézett elő. A reakció azzal is támad, hogy a 160 mázsza szén helyett csak 80 mázsát adtak. Mindezek abból következnek, hogy a termelés még mindig nem érte el a háború előtti szintet, és amíg megfelelő anyagi alap nem áll rendelkezésre, addig a helyzet gyökeres javítását nem tűzhetik ki célul.⁷

A helyzet bizonyos fokú, de nem teljesen megnyugtató rendezését jelentette, hogy 1947 februárjában az igazgató rendelkezésére megszigorították a természetbeni juttatásokat, a normál béreket pedig felemelték.

Hogy mennyire nem sikerült a problémákat megoldani és a juttatások rendszerét véglegesíteni, a helyzete konszolidálni azt mutatta a júniusban kirobbant konfliktus is. Júniusban került sor ugyanis a gyári munkások jegyes kenyér adagjának, — amely eddig a bányászokéval volt azonos — csökkentésére. A helyzetet súlyosbította, hogy a dolgozók tudomására jutott: a gyári élelmiszerüzlet raktárában elég tekintélyes mennyiségű liszt van.

Két nagyhangú munkásnő és Berta János főbizalmi, aki egyébként a demagógok vezetője volt, fellázították az asszonyokat és gyári munkásokat, hogy tiltakozzanak a kenyéradag csökkentése ellen, és követeljék a liszt szétosztását. A gyár igazgatója ezt a lisztmennyiséget a közellátásnak kívánta átadni, hogy a még jobban rászorulóknak igényeit is kielégítsék valamelyest.

A helyzet ilyen alakulását a zavarosban halászni akarók arra használták fel, hogy a termelést leállították. A felizgatott félrevezetett dolgozók gyűlést tartottak, amelyen előadták követeléseiket, majd egy teherautónyi munkás és gyárban dolgozó nő Budapestre utazott. Az igazgatót pedig szabályszerű háziőrizetbe vették, még a telefonközpontba is ügyeleteseket állítottak. Az igazgató ennek ellenére az esetről értesítette Oczel Jánost, a megyei pártbizottság titkárát.

Ezalatt a Budapestre érkező gyári küldöttségnek Vas Zoltán megígérte a liszt kiadását. Ennek ellenére — nem a leghelyesebb módon — Mekis Józsefnek azt telefonálta, hogy ha nem jár, ne adja ki a lisztet. Az igazgató helyzete nem volt frígylésre méltó ilyen szituációban: a felizgatott dolgozók nem fukarkodtak a testi épségét is veszélyeztető fenyegetőzésekkel.

Mekis József még azon az éjszakán felutazott Budapestre, hogy a helyzetet tisztázza. Az ottani megbeszélések alapján is, másnap gyűlést rendezett a gyár udvarán. A gyűlésen, — amely viharos hangulatban zajlott le — jelen volt Gáspár Sándor, Nógrádi Sándor és Oczel János is. Az izgatott munkásokhoz csatlakozott sok városi, nem az acélgyárhoz tartozó egyén is, akik úgy jutottak be a gyár területére, hogy betörték a főbejárat léckapuját.

A gyűlést azonban — részben a nagy létszámú rendbontó és demagóg egyén aknamunkája következtében — nem sikerült megtartani. A szónokok — a tömegből feljűk intézett kiabálások, beleszólások miatt — beszédüket nem tudták megtartani.

Végűl az elnökség tagjai lementek az emelvényről és kisebb részekre bontották a tömeget csoportos beszélgetést kezdeműnyeztek. A dolgozók jelentős része a problémákat megértve, mások viszont a beszélgetés hevűben elfáradva tértek haza a gyűlés szűnhelyéről. Ezzel az incidenssel véget is ért az ellenállás. A lisztet nem osztották ki, s ezután semilyen, sem másféle jellegű vadsztrájkra nem került sor.

Talán nehezebben ment a gyár termelésének fokozása még a fenntebb vázolt lényegbevágó problémák megoldásánál is. Az előző igazgató erélytelensége, az ügy iránt érzett felelőtlensége, a RIMA központ nemtörődömsége következtében ugyanis a termelés még akkoriban is igen alacsony szintű volt, alig tette ki a havi 100—150 vagonos termelést.

Az igazgató kezdeményezésére, és segítségével kezdtek hozzá az üzemi termelés felfuttatását célzó tűzbe horgonyzott acéldrót termeléséhez. Ez a cikk egyébként — annak ellenére, hogy nagyobb része már nem termelt jóvátételi cikkeket — a gyár legfontosabb jóvátételi cikke volt. Vita alakult ki e fontos cikk termelésének fokozhatóságáról. Igen sok műszaki vezető azt állította, hogy itt már nincs lehetőség a termelékenység növelésére. Mekis József azonban az idős munkásokhoz fordult segítségért.

Az üzembrészben dolgozó bizonyos Edus bácsi ventilátort szerkesztett, amivel megnövelte a kemencék huzatát, ennek pedig az lett a következménye, hogy nőtt az égési százalék, fokozódott a kemence hatásfoka. Ezután hajtómotorok átépítésével meggyorsították az áthúzási sebességet és így a termelés jelentősen növekedett.

A termelés fokozása nem ment mindig ilyen könnyen. Több esetben kellett — politikai nevelő munkával, személyes példamutatással — hatni a dolgozókra, a szocialista munkafegyelem kialakítása érdekében.

1947 tavaszán a dróthúzó művet a gyári villamoscentrálé 42 periódusú áramáról átkapcsolták a vízvázalástói erőmű 50 periódusú áramára. Ennek az lett a következménye, hogy a gépek forgási sebessége meggyorsult. Igen sokan azt hitték, hogy ez az intézkedés a „dolgozók bőrére” megy. A „kárvallott” üzembrész másnap reggel leállt. Csak akkor voltak hajlandók tovább dolgozni, amikor az igazgató megígérte, hogy a termelt munkák normáját a gyorsítás ellenére is változtatlanul hagyja.

A dróthúzóban történt események után a kultúrházban Mekis József igazgató a termelés és az életszínvonal összefüggéseiről, az e területen meglévő problémákról tartott munkásgyűlést. Bemutatott a munkásoknak egy géptermelési grafikont, amelynek tanulsága szerint a napi 8 órai munkaidőből legalább 2—2,5 óra esett ki a laza munkafegyelem miatt. A gyűlés igen eredményesnek bizonyult, mert a termelékenység ennek hatására is emelkedett, a munkafegyelem javult, megszűnőben volt a „nyílt lógás” is.⁸

Az egyre kedvezőbb feltételekkel rendelkező üzem továbbfejlődésére igen nagy hatással volt a tervgazdálkodás megkezdése. 1947. augusztus 1-én életbe lépett a 3 éves terv. Mekis József — az ősszel sorra kerülő országgyűlési és képviselő választások MKP képviselő jelöltje, a „Munkás” augusztus 24-i számában a három éves terv fő feladatait a gépállomány felfrissítésében, modern gépekkel való felszerelésben és acéldrót gyártás kifejlesztésében látja. „Emellett igen fontos a gyár termelésének növelése ennek pedig feltétele a munkafegyelem további szilárdítása” — mondotta. A 3 éves terv szociális kulturális feladatai terén munkáslakások építését, üzemi mosdók, egészségügyi berendezések létesítését vette tervbe. Nagyon fontos feladatanak tartotta a dolgozók kulturális igényei jobb kielégítését, és ennek érdekében az acélgyári nagyhírű színjátszócsoport támogatását.

A „MUNKÁS” szeptember 7-i száma már arról tájékoztal, hogy az acéldrót gyártás — modern amerikai gépekkel — nagy sikert ért el.⁹

A húzómű júniusi teljesítménye ugyan még csak 31,5 tonna volt — a havi 50 tonnás előirányzattal szemben — de a következő hónapban már 2,5 tonnával túltelje-

sította a tervezetet. Az acéldrót gyártás tökéletesítésében jelentős szerepet töltött be Manker Lajos főmérnök és Ludvig László műszaki tisztviselő. A gyártmány minősége is kifogástalan volt annyira, hogy a budapesti Felten gyár köszönő levelet is küldött a gyár igazgatójához az alábbi szöveggel: „A most hozzánk beérkezett első huzal-szállítmánnyal kapcsolatban felhívjuk a T. vezetőséget, szíveskedjenek az acélgyár szellemi és fizikai dolgozóinak egyrészt köszönetünket, másrészt afeletti örömünket tolmácsolni, hogy sikerült megindítani az acélhúzó műhelyt, és ugyancsak sikerült az első vagonot is leszállítani. A magunk részéről éppúgy, mint az egész ipar részéről meleg kézzszorítást küldünk a fizikai és szellemi munkatársainknak abban a reményben, hogy a további szoros együttműködés elő fogja segíteni Magyarország demokratikus alapon való újjáépítését:

Maradunk üdvözléttel:

Dr. Géressi s.k.

Philip s.k.

A Nógrádi Újság (korábban Munkás Szó) 1947. október 5-i számában újabb cikket közöl az acélárugyár munkájáról: „A Salgótarjáni Acélgyár a magyar nehézipari termelés élén jár,” címmel. A cikk a gyár augusztusi kimagasló termelési eredményeit ismerteti. Külön kiemeli a G. Sz. (Gazdasági Szerárugyár üzem) teljesítményeit:

Szekértengely	augusztusi	előirányzat	1800 pár,	legyártva	2522
Ásó	"	"	14000 db	"	14807
Csavarkulcs	"	"	5000 db	"	6449
Kapa	"	"	40000 db	"	46403
Csoroszlya	"	"	1500 db	"	2905
Kultivátor	"	"	500 db	"	645
Talpvas	"	"	2000 db	"	5619
Kapaásó	"	"	5000 db	"	6560

Az 1947. január 1-én a NIK hatáskörébe tartozó üzemek munkaverseny eredményei körül szintén kiemelkedik a salgótarjáni acélgyár teljesítménye. A versenyszakasz január 1-től augusztus 1-ig tartott, hogy a 3 éves tervvel párhuzamosan induljon az újabb versenyszakasz. Ugyanakkor a verseny idején szerzett tapasztalatokat a 3 éves terv ideje alatt is hasznosítani kívánták.

A Salgótarjáni Acélgyári Munkaverseny Bizottság közlése szerint az elkövetkezendő időben megszüntetik az egyéni versenyformákat, és a továbbiakban, műhelyek — csoportok, közötti versenyt szerveznek, valamint sor kerül a vállalatok közötti versenyre is.⁹

Az üzem előtt álló feladatok sikeres megoldásában nagy szerepet szántak az újító- észszerűsítési mozgalomnak. A Nógrádi Újság 1947. október 5-i számában közli, hogy a „napokban fizették ki az észszerűsítési javaslatokért a pénzt”: Décei Ferencnek, Bilek Károlynak, Longauer Józsefnek a horgonyidomvasak kovácsolással történő megmunkálásáért, Kovács Andor technikusnak a lágyító kemence berendezé-

sének módosításáért, a selejtszázalék csökkentéséért, Nikkel Józsefnek a csomagoló állvány készítéséért — amellyel munkaerőt takarított meg. Ugyancsak értékes jutalékot kapott Feluta József lakatos mester, P. Nagy István üzemtechnikus, Hlavacska Gyula acélöntő, Tarjáni István művezető, újításukért, észszerűsítésükért.

A NIK üzemek közötti munkaverseny jutalmát október első felében osztották ki, mivel 185,5 %-os teljesítményükkel elsősk lettek. Az ünnepélyes jutalomkiosztás Budapesten október 4-én kezdődött, ahol Segyivi Béla vasöntő, Zsélyi József szegverő, Földi János 5 fejszekovács, Koruhely István acélöntő, Simon István rúdvasköttő Horányi Dezső villanyító, Pintér László 1, szántóvas sorjázó, Rácz János dróthúzó, Horváth Ferenc vasöntő, Varga József dróthúzó, Fodor Mohály szalagedző, Czibola József vasöntő kaptak pénzjutalmat.¹⁰

A jó eredmények elérésében a dolgozók lelkes munkáján kívül a párt és az üzemi bizottság hathatós támogatása is benne volt. A gazdasági vezetés pedig helyesen vette igénybe a termelést segítő szervek munkáját. A jó együttműködés eredményeként a gyár termelése 1947 év végére 128 $\frac{1}{10}$ -kal növekedett. A termelés növekedése folytán nőtt a dolgozók fizetése is. A munkások átlagbére az év vége felé 450—500 Ft körül mozgott.¹¹

A pártszervezet munkája 1947-ben, tevékenysége az országgyűlés és képviselő választások után

A gyár államosítása után az MKP helyi szervezetének tevékenységében a párttagság és a tömegek között végzett eszmei-politikai nevelés az üzemi bizottságban és a szakszervezetben folytatott tevékenysége mellett egyre nagyobb helyet kap a termeléssel való konkrétabb foglalkozás, a termelés pártirányítása kezdeti formáinak kimunkálása.

Az 1947. január 1-től rendszeresen találkozunk a gyári pártbizottsági havi termelési jelentéseivel, amelyeket felettes szerveinek is eljuttat. E tájékoztatók a mennyiségi teljesítés mellett rendszeresen foglalkoznak a kiesés okozta nehézségekkel, az egyes üzemszervekben előállott problémákkal.¹²

Nagy jelentőségű kezdeményezés született az 1947. április 3-i 82 vezetőségi tag részvételével lefolytatott aktíván, ahol Kiss István a pártbizottság titkára javaslatot tett arra, hogy az üzemszervekben pártvezetőségeket hozzanak létre. A párttitkár ezeket „összekötő szervként” emlegette, lényegében pedig a párt szervezeti hálózatának a konkrét termeléshez való igazítását jelentette. Hat önálló üzemegegységben hoztak létre vezetőségeket:

Üzemegegység	Párttitkár	Propagandista	Káderes	Pénztáros
FŐMŰHELY	Miklós J.	Hupcsik Gy.	Olaj G.	Gordos A.
DRÓTGYÁR	Zsélyi J.	Kovács J.	Domбай D.	Heckenberger
G. Sz.	Kökény Gy.	Papanecz J.	Tadics B.	Viszovszki R.
ACÉLÖNTÖDE	Viszovszki N.	Sztremen E.	Mikula I.	Pintér K.
VASÖNTÖDE	Pélyi K.	Túróczi K.	Hirschrich J.	
ERŐKÖZPONT	Bodor P.	Kapcsovics M.	Mrakics A.	Erdős L. Boródi F.

Nevezettek már eddig is ezeknél a munkahelyeknél tevékenykedtek. A sodronygyár (drótygyár) alapszervezet értelmiségi titkárt is kapott Kovács Andor művezető személyében. A hideghengermű vezetőségének megszervezésére is gondoltak.¹³

A gyári pártvezetőség kezdeményezően lépett fel a dolgozók bér- és munkakörülményeinek javítása érdekében is. Még az 1947. január 14-i bizalmi értekezleten felvetett problémák alapján, de a NIK javaslatára is pártközi értekezlet összehívását kezdeményezte, amelyre a Nehézipari Központ MKP és SzDP Pártbizottság képviselőit is meghívták. A pártközi értekezleten a NIK-en belüli bér-aránytalanságok okait vitatták meg. Igen gyakoriak voltak ezekben az időkben az aktívák, munkásgyűlések a dolgozók tájékoztatására. Ezeknek többször megyei előadói voltak.¹⁴

Az év elején, január 6-án aktívát hívtak össze az üzemi bizottsági választások előkészítése céljából, hogy kialakítsák a két párt részvételének helyes arányát. (Az SzDP még akkor sem nyugodott bele kisebb arányú képviselétébe, noha taglétszáma továbbra sem emelkedett, jóváhagyták a 8 : 3-as arányt.) Az aktíva másik napirendi pontja: a munkafegyelem további szilárdításával kapcsolatos pártfeladatok megbeszélése volt.¹⁵ Az április 19-i munkásgyűlésen, ahol mintegy 550—600 fő vett részt Oczel János a megyei pártbizottság titkára tartott beszámolót a stabilizáció óta eltelt időszakról, a 3 éves terv eredményeiről, az új kollektív szerződésekről, a pártok harcáról, a külpolitikai helyzetről.¹⁶

Az acélgyári kommunisták továbbra is jelentős szerepet töltenek be a város és megye politikai fejlődésében. Az acélgyár kiemelt szerepét, megnövekedett felelősségét nemcsak azon tényezők mutatták, hogy rendezvényeikre városi, megyei és országos vezető káderek mentek el, hanem sok esetben városi, megyei jellegű rendezvényeket az acélárugyárban tartottak meg. Ilyen jelentős rendezvény volt 1947. március 2-án is. Itt zajlott le az első városi MKP konferencia.

Az elnökségben helyet foglalt a város ipari üzemeinek delegáltjain kívül a K.B kiküldöttje, Rákosi Mátyás is. A város fejlődéséről, a gazdasági, politikai, kulturális területen elért eredményekről, az újjáépítés sikereiről, a munkásegység feladatairól, az összeesküvésről, a nemzetközi helyzetről és a békemozgalom időszerű kérdéseiről Blanár Sándor beszélt. Rusznyák Lajos arról számolt be, milyen a párt szervezeti ereje, hogyan nőtt politikai, ideológiai műveltsége. Megállapította, hogy a város pártszervezeteiben 5459 párttag van, ebből férfi 3789, és női 1661 nő. (Az összpárttagokból 4414 a fizető.¹⁷ A párttagság mellett 5687 szakszervezeti tag, 1726 UFOSZ-tag, 496 MADISZ-tag, 1253 MNDSz tag van. A pártoktatásban rendszeresen résztvevők száma 257 fő, míg 36 fő egyénileg képezi magát. Külön szolt a pártiskolát végzett káderekről. Megállapította, hogy a következő arányban végeztek pártiskolát:

6 hónapos	2 fő
2 hónapos	15 fő
6 hetes	5 fő
3 hetes	39 fő
2 hetes	31 fő
10 napos	3 fő

Sajnálattal állapította azonban meg, hogy ebből csak 49 végez aktív pártmunkát.¹⁸

Hozzászólása végén külön foglalkozott a falujáró mozgalom helyzetével, feladataival. Felhívja a figyelmet az aprómunka fontosságára.¹⁹

Salgótarján város életére — így az acélárugyár munkássága életére is — kiható esemény történt május 8-án is, amikor újjáválasztották a városi képviselőtestületet. Az 51 főnyi képviselő testületben 34 MKP tag, 6 SzDP tag, 2 Kisgazda tag volt. Az ifjúsági szervezetnek is volt egy képviselője. A további 8 fő szakszervezet tagjai voltak.²⁰ Az 51 fő közül Pélyi Kálmán, Vetrő Sándor, Hegyi Károly, Hlavacska Gyula, Vilezsál Árpádné képviselte az acélgyári dolgozókat. A szakszervezetekben Mekis József volt az acélárugyár képviselője.²¹

Az acélgyári kommunisták nagy gonddal és felelősséggel készültek az országgyűlési és képviselőválasztásokra is. Nagy figyelemmel olvasták a párt központi és helyi lapját, részt vettek a különböző, e célra rendezett pártnapokon és gyűléseken. A választás sikeréhez kívánt hozzájárulni az 1947. augusztus 3-i Nógrádi Újság vezércikke is. A fontos írás az MKP akció programja alapján ismertette a város fejlődését. Néhány sort idézünk: „Városunkban 600 000 Ft értékű építkezés folyik.” Az EM 850 000 Ft-ot utalt ki a kislakások, munkásbérházak megsegítésére..” „Megkezdtek a vásártéri 2 emeletes ház építését, amelyben 14 új lakást fognak átadni.” „Az új helyet kapó gimnázium tatarozására 100 000 forintot adott az állam.” „Járdaépítésre és azok helyreállítására 72 000 forintot, vízvezetéképítésre 320 000 forintot fordítanak.”²²

Az augusztus 24-i számban a megyei pártbizottság, az augusztus 31-i számában az MKP központja részéről kaptak komoly segítséget — cikk formájában — a választási munkában résztvevők. A lezajlott szavazás eredményeit híven tükrözték a város dolgozóinak hovatartozását.

A szavazás eredményeit a következő számok mutatják:

Pártok megnevezése	Salgótarján	Salgótarjáni járás
1. Magyar Kommunista Párt	9 161 fő	20 491 fő
2. Szociáldemokrata Párt	1 793 fő	3 436 fő
3. Demokrata Néppárt	530 fő	566 fő
4. Füg. Kisgazda Földmunkás és Polg. Párt	405 fő	3 729 fő
5. Független Magyar Demokrata Párt	180 fő	205 fő
6. Magyar Radikális Párt	75 fő	64 fő
7. Nemzeti Paraszt Párt	68 fő	593 fő
8. Polgári Demokrata Párt	26 fő	45 fő

Salgótarjánban és a járásban a gyár és bányaipari területeken a 2 munkáspárt közel 85%-át kapta a leadott szavazatoknak. A kommunistákra a választók csaknem 72%-a szavazott. Salgótarjánban a választási győzelmet 15 000 lelkes munkás ünnepelte meg. Listavezető képviselőjükhöz a következő táviratot küldték:

Kádár János elvtársnak, a Magyar Kommunista Párt Nógrád megyei

listavezetőjének

B U D A P E S T

A salgótarjáni szénmedence és Salgótarján városának dolgozói szeptember 3-án a választási győzelem megünneplésére rendezett gyűlésükről, szeretetükről és a Párt iránt tanúsított törhetetlen ragaszkodásunkról biztosítják, az MKP Heves-Nógrád és Hont megyei lista vezetőjét Kádár János elvtársat.

Kérjük listavezetőnket, hogy az országgyűlésben ugyanolyan erővel dolgozzék a 3 éves terv megvalósításán, mint amilyen erővel mi harcolunk a termelés fokozásáért. Folytassa kíméletlen harcát a reakció ellen, hogy munkánk gyümölcsét a dolgozó népnek biztosíthassuk. A nép ügyéért vívott áldozatos harcát fokozott munkával, demokráciánk vívmányai feletti éber őrködéssel és a reakcióra lesújtó kemény munkásoklunkkal viszonzzuk.

A SALGÓTARJÁNI SZÉNMEDENCE DOLGOZÓI

IV. A Salgótarjáni Acélárugyár a fordulat évében

Az országgyűlési választások eredményei, a koalíciós pártok győzelme — de az azt követő jobboldali szociáldemokrácia által kezdeményezett nyílt támadás nagy befolyást gyakoroltak az acégyár politika hangulatára is.

Megnyugvással vették azonban tudomásul az új kormány megalakulását, abban a kommunista párt befolyásának további erősödését. A kormány gazdasági intézkedése, amely részben a kettős árrendszer bevezetésében jelentkezett, jó hatást váltott ki. A gazdasági életben ugyanis nehézségek jelentkeztek ismét. Rossz volt a termés (a felszabadulás után már harmadszor) emiatt súlyos volt az élelmiszerhiány, ismét nagyobb arányú panamát számolt fel az acélárugyári élelmtárban A nyomozás kiderítette, hogy a visszaélés hosszabb idő óta tart, s jelentős mennyiségű lisztet, zsírt, szappant vontak el a panamisták a dolgozóktól.²³

A problémák más területen is jelentkeztek. A reakció — miután aválasztásokoa vereséget szenvedett — belülről igyekezett rombolást végezni, hangulatot szítani az új kormány intézkedései ellen. Olyan gazdasági feladatok megvalósítását propagálta ismét amelyek a nemzetgazdaság teherbíró képességeit túlhaladták. Új kollektív szerződések kibocsátását követelte és újabb 60%-os béremelést a munkásságnak. Az e téren kialakult helyzet tisztázására október 25-én városi választmányi ülést hívták össze.

Rusznay Lajos — aki időközben városi pártbizottsági titkár lett, — megmagyarázta az aktíváknak, mi származna a béremelésből, illetve a kommunistáknak hogyan kell válaszolni az ilyen jellegű követelésekre.²⁴

Ugyancsak e hónapban tartott városi vezetőségi ülésen Oczel János megyei titkár vázolta, hogy a MÁSZ-nál 75%-os (Magyar Állami Szénbányák), a NIK-nél 65%-os volt a bérek emelkedése, de a termelés csak 45%-os mértékben futott fel.

Megállapította azt is, hogy az élelmiszerárak ugyan 22%-kal csökkentek, ezzel szemben élelmiszerek — nem kaphatók.²⁵

A pártonkívüli dolgozókat a szakszervezet segítségével tájékoztatták. November 11-én összbizalmi értekezletet tartottak, ahol Sándor Lajos a szakszervezeti bizottság elnöke ismertette a gazdasági helyzetet. Válaszolt a reakciós elemek által kiélezett kérdésekre is. Őszintén elmondta, hogy az új kollektív szerződés nem fog tartalmazni olyan meg nem valósítható követeléseket, amelyek pénzhigítást váltanának ki. A

textil és lábbeli árakat is a kollektív szerződésben foglaltak szerint rögzítik. A jogos kérdésnek mutatkozó plusz lakbér, fűtés, világítási kéréseket sem fogják tudni teljesíteni, amíg arra az anyagi alapokat nem biztosítják.

Elmondta, hogy a NIK-nek az a véleménye, hogy ha a természetbeni juttatás rendszerét továbbra is fenn akarják tartani, akkor le kell mondani a 20%-os bérkötvetelésről, az pedig a nőtlen dolgozókat sújtja. A szakszervezeti bizottság nem ért egyet ezzel az érveléssel mert számításuk szerint a helyieknek 7,5 %-ot a vidékieknek csupán 3%-ot jelent a természetbeni juttatás. Szerintük tehát indokolt a 20%-os bérkötvetelés teljesítése.

Beszéde befejező részében — helyesen — a termelés további fokozásának feladataival foglalkozik, hiszen ez adja meg végeredményben az életszínvonal növelésének lehetőségét.

A feladatoknál az elsők között, a helyes műszaki normák bevezetését javasolja. Szerinte a jelenlegi normák csak ideiglenesek, nem teljesen megbízhatóak, nem ösztönzőek. Így egyes helyeken túlságosan magas teljesítmények születtek, amit a rendelkezések értelmében sem lehet kifizetni. A normák kialakításánál az átlagos teljesítményt kell figyelembe venni.

Az egyebek között foglalkoztak Berta János főbizalmi személyével is. A munkások és szakszervezeti aktivisták véleménye szerint elvesztette a dolgozók bizalmát. Munkáját elhanyagolta, a beszerzési munkálatoknál visszaélt a dolgozók bizalmával, hamis számlákat nyújtott be. Egyes esetekben pedig — mint az 1947-es nyári vadásztrájknál is — demagóg módon nyilatkozott, izgatott az Ü.B. és az igazgatóság rendelkezése ellen. Ennek alapján bizalmatlanságot szavaztak ellene, leváltották. és helyébe Hábel Imrét választották meg.²⁶

A pártaktivisták, párttagok, szakszervezeti vezetők jó munkáját bizonyítja, hogy a fizikai és szellemi dolgozók túlnyomó többsége megértette: újabb fizetésrendezés, az életszínvonal további emelése legfontosabb feltétele a munka mennyiségének fokozása minőségének állandó javítása. A gyakorlatban, a termelési eredmények alakulása, az újítómozgalom fellendülése mutatta ezt.

A Nógrádi Hírek rendszeresen hírül adja a munkásoknak a 3 éves terv teljesítése érdekében tett vállalásait. Az 1948. január 2-i számban közlik, hogy a munkások vezető heti megbeszéléseket tartanak a termelési eredmények értékeléséről.

Legutóbb azt határozták el, hogy a tervmegbízott havonta ülésen hívja össze az Ellenőrzési Osztályt, a tervmegbízottat, az Ü.B., a szakszerveze képviselőit, a Munkaverseny bizottságot, a következő munkatervi feladatok megbeszélésére. A műhelyekben a munkaverseny akívák bevonásával készítsék már elő az előirányzott tervet. Ezt a tervet a műhely dolgozói előtt ismertetni kell, majd azután kell elküldeni azt a NIK-hez.

Gondoskodtak arról is, hogy a terv végrehajtásának állását havonként meg kell vitatni, ahová a dolgozók képviselőit, is meg kell hívni. Itt mondják el véleményeiket, javaslataikat is, hogy azokat a következő havi tervnél ki tudják küszöbölni.

A heti megbeszéléseken felhívták a figyelmet a munkafolyamatok ésszerűsítésére, az újításokra.

A „Nógrádi Újság” 1948. január 18-i száma arról tudósít, hogy Mándoki Andor kohómérnököt és Nagy István üzemtechnikust 500 Ft jutalomban részesítették újításukért.²⁷

Az ésszerűsítések, újítások jelentős megtakarításokat is hoztak a vállalatnak.

Wagner János lakatos elektróda-daraboló gépén oly eredményt lehetett elérni, ami 3000 munkaórát, 2000 Ft anyagmegtakarítást, összesen 23 000 Ft megtakarítást jelentett.²⁸ Németh József főmérnök, Lischka Frigyes, Schott Vilmos, Béres József, Molnár Lajos, Kiss Gyula szakmunkások segítségével 280 000 Ft megtakarítást ért el azzal, hogy az elektróda bevonó anyagot hazai előfordulását anyaggal helyettesítette.²⁹

Jelentős újítások születtek a termelés mennyiségének állandó emelése érdekében is.

Nickel József művezető újításával a termelés 35%-os emelését segítette elő. Galicza József vasöntő, új eljárással 5%-ra csökkentette — a selejtet. Korábban a selejt százaléka 35 volt.³⁰ Bozó Gyula G. Sz-i munkás a szekértengely racionálisabb megmunkálásért kapott 500 forint jutalmat.³¹

A munkásság jobb termelési eredményei folytán az acélárugyár 1948. február végére elérte az első 100 000 Ft-os tiszta jövedelmet. Már ebben az időben a műszaki dolgozók eredményes munkája következtében — több, a gyár fejlesztési tervét célzó elképzelés is elkészült. (Hideghengermű korszerűsítése, a Gazdasági Szerárugyár kiépítése stb.)

1948 márciusában Telmayer Alfrédot, a Rima vezérigazgatóját nyugdíjazták. A volt vezérigazgató kéréssel fordult a gyár igazgatójához, hogy még egyszer bejárhasa a gyárat. A látogatás után igen elismerően nyilatkozott az Acélgyárról: „... ez a gyár ilyen rendes, tiszta, jólvezetett sohasem volt. Nagyon sajnálom, hogy nem segítettem, hanem akadályoztam munkájában.” — mondotta a gyár igazgatójának Mekis Józsefnek.

1948 áprilisában Mekis Józsefet magasabb funkcióbba helyezték, az új igazgató Borka Attila lett, aki 1949. augusztusáig vezette a gyárat. Mekis József igazgatót 1948 márciusában az acélgyárban végzett tevékenységéért Kossuth-díjjal tüntették ki. Ez a kitüntetés a gyár egész kollektívája elismerését is szolgálta.³²

Az ország életében bekövetkezett nagyarányú politikai, gazdasági változások, a szociáldemokrata párton belüli „földcsuszamlás”, a nemzetközi munkásmozgalom pozitív hatásai — a nyugati jobboldali szociáldemokrácia lelepleződése, nem utolsósorban a népi demokráciákban végbement változások — valamint a szocialista munkásság és a szociáldemokrata párt baloldalának eszmei fejlődése következtében megérlelődött a két munkáspárt egyesülése. Márciusban hozzáfogtak a két munkáspárt egyesítésének szervezeti előkészítéséhez is.

Az acélárugyárban a két párt egyesülése minden különösebb nehézség nélkül zajlott le. A város más nagyüzemeihez hasonlóan itt is előfordult, hogy régi szociáldemokratákat, akik a pártegyesülés előtt át akarták lépni az MKP-ba az SzDP-ben marasztaltak, hogy legyen kivel egyesülni. Az MKP-n belül, főleg a régebbi párttagok bizalmatlanul tekintettek az egyesülés felé, nem értettek egyet az egyesülés szükségességével. Mások ugyan formálisan egyetértettek, de siettek megjegyezni, hogy „mihamarább meg kell majd ezektől szabadulni”. A két munkáspárt egyesülésekor az acélárugyárban a volt szociáldemokrata párttagoknak mintegy 50%-a került be a Magyar Dolgozók Pártjába.³³

FORRÁSMUNKÁK

- ¹ Nógrád megyei Pátrarchívum. 1/D.
- ² U. o.
- ³ P. I. Archívum B. Gy. és J. Z. feljegyzései
- ⁴ U. o.
- ⁵ U. o.
- ⁶ U. o. 1945-ben az első munkásösszejövetelen egyes elmaradott munkások kérték Rusznyák Lajostól az Ü. B. akkori elnökétől a gyár szétosztását.
- ⁷ Nógrád megyei Pártarchívum J. k. v. 10/D.
- ⁸ P. I. Arch. B. Gy. és J. Z. feljegyzései
- ⁹ Az 1947. szeptember 14-i Nógrádi Újság közli az acélgyári dolgozók levelét, amelyben leírják, hogy a gépek nem amerikaiak, hanem magyar gyártmány, bár amerikai rendszerűnek mondható, a gyár műszaki és fizikai dolgozói közöttük a főműhely munkásai jó teljesítményét dicsérik.
- ¹⁰ Nógrádi Újság 1947. október 5. 4. oldal.
- ¹¹ Nógrádi Hírek (Az SZDP Nógrád megyei lapja, alakult 1947. augusztus 8.)
- ¹² P. I. Arch. B. Gy. és J. Z. feljegyzései.
- ¹³ Nógrád megyei Pártarchívum. J. k. v. 5/D. 1947. okt. 10-én új pártvezetőséget választanak az acélgyárban:

Elnök: Szóó Pál

Titkár: Kiss István

Titkárh.: Kiss Lajos

Admin.: Juhász Ferenc

Propag: Kelemen Jenő

Káderesek: Szakmár Rezső, Sólya János

Tömegsz. vez.: Vilezsál Árpád

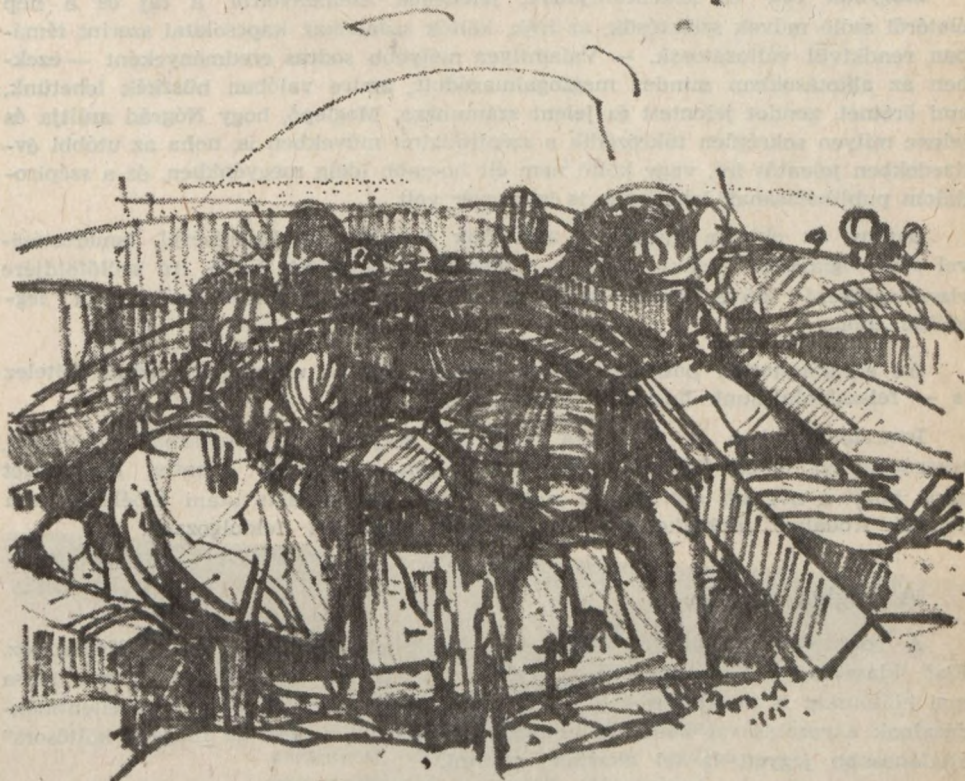
Szaksz. ügyek: Godó János

Ifj. vezető Novák József

Női szervező: Darázs I.-né

Pedag. részéről: Röder A.
- ¹⁴ U. o.
- ¹⁵ U. o.
- ¹⁶ U. o.
- ¹⁷ U. o.
- ¹⁸ U. o.
- ¹⁹ U. o.
- ²⁰ U. o.

- 21 U. o. 19/D.
- 22 Nógrádi Újság 1947. augusztus 3. Vezércikk
- 23 Nógrádi Újság IV. évf. 4. szám. 1948. jan. 25.
- 24 Nógrád megyei Pártarchívum. J. K. v. 9/D.
- 25 U. o.
- 26 U. o.
- 27 Nógrádi Újság 1948. jan. 13.
- 28 Nógrádi Hírek 1948. jan. 9.
- 29 Nógrádi Hírek 1948. jan. 16.
- 30 Nógrádi Hírek 1948. jan. 23.
- 31 Nógrádi Újság 1948. febr. 1. 5. szám
- 32 P. I. Archívum. B. Gy. é sJ. Z. feljegyzései.
- 33 U. o.

IVÁNYI ÖDÖN : Tájkép

KOJNOK NÁNDOR:

AKIK NÓGRÁDRÓL ÍRTAK

(NÓGRÁD MEGYE 20 ÉV MAGYAR SZÉPIRODALMÁBAN)

A tükröt cserepekből próbalom összerakni.

Megyénk rég- és közelmúltjának, jelenének eseményeiről, a táj és a nép életéről szóló művek születésük, az írók, költők szándékai, kapcsolatai szerint témában rendkívül változatosak. — Valamilyen mélyebb sodrás eredményeként — ezekben az alkotásokban mindaz megfogalmazódott, amire valóban büszkéek lehetünk, ami örömet, gondot jelentett és jelent számunkra. Meglepő, hogy Nógrád múltja és jelene milyen sokrétűen tükröződik a szépirodalmi művekben is, noha az utóbbi évtizedekben jelentős író, vagy költő nem élt hosszabb ideig megyénkben, és a szépirodalom publikálásának lehetősége is igen gyér volt.

Sajnos, az elvétve megjelent alkotások figyelemmel kísérésével, ismertetésével sem foglalkozott senki. Több, a megyéből elszármazott költő, író szülőföldjére visszaemlékező műve szinte teljesen visszhangtalan maradt nálunk a legutóbbi időig.

Az elmulasztottak pótlására szerencsés alkalom — ugyanakkor szinte kötelező is — felszabadulásunk huszadik évfordulója.

Ismertetésünkben az 1945. óta megjelent szépirodalmi alkotások jelentősebb, legérdekesebb részét tekintjük át. Egy másik tanulmány adhatna lehetőséget arra, hogy a nógrádi származású régebbi írók felszabadulás utáni utóéletét, és a megyei irodalmi próbálkozások, kiadványok történetét feldolgozzuk.

A régiek emléke

A sort Balassi Bálinttal kezdhethjük, akit oly sok szál kötött Nógrádhoz. Első klasszikus költőnk regényes, emberi és költői tragédiákkal terhes sorsa mai költőinket is megihlette. Az ember és a művész, az alkotó és kora ellentmondásainak ábrázolásával nemcsak az egyént jellemzik, hanem „a magyar költősors” általánosabb jegyeit is fel akarják mutatni.

Képcs Géza két versében — Az Óceánium mellett, Esztergom — elsősorban a verseivel és kardjával egyaránt harcoló hazafit, a romantikus életű reneszánsz embert, a művészetért megszenvedő költőt állítja elénk.

„... Ki ő? Nagyúr, csavargó és kalandor,
 botrányhős, költő: délceg trubadúr.
 Űzi a vágy, dicső tettekre gondol:
 lelkében vad harcok vihara dúl.
 Három csillag: a pénz, a nő s az Isten
 biztatta-csalta egy életen át.
 Pénzt hajszolt s nőkbe botlott minden ízben,
 s Istent hívta, ha enyhülésre vár.
 Világgá bűjdosott s az Óceánium
 partján egy hang rivalt: „Hazádba térj!”
 Halál süvöltött rá, akár a számum,
 testéből honni földbe folyt a vér.
 Keserű sorsát friss nyugati széllel
 hűsítette s békét nem lelt sehol...
 Fájdalma poklok mélyéről dobog fel
 s angyalok olvadó nyelvén dalol.”

(Az Óceánium mellett)

Gellért Oszkár Enek a 400 éves Balassáról című költeményében „dalunk megteremtőjének”, a végvári harcosnak élő emlékét idézi, és joggal írja:

Piros csizmád nyomát
 Negy évszázadon át,
 Nincs tél, hogy behavazza!”

Garai Gábor négy szonettet fűzött egybe Balassiról. Az első kettőben az üldözött, a bujdosó, „magánya súlyos szirmába csukódott” költőhöz szól, akinek az emberek között már nem lehet nyugvása.

„Kígyó-barátság: főúri családok,
 nők esküvése, fortélyos beszéd
 bűbája tégedet nem igéz meg, —
 Terhét a múlt most úgy hullatja szét,
 mint vértjüket a megfutó vitézek.”

(Balassi)

A 3. és a 4. részben a költő válaszol. Bűneit nem tagadja, sorsát, számára az egyetlen lehetséges életet vállalja, tudva, hogy így lehet igazán ember és költő. Annát, a harcokat, a cimborákat, az áldomásokat nem tudja, nem akarja elfeledni.

„Vad volt? Nehéz volt? Szép volt? Újrakezdve
 másodszor is így élném, istenemre,
 de véget ért. Ébren kísért az álom;
 már messze ring, vigasztalan vizekre
 ereszkedik — hogy többé föl se szálljon —
 gyemóntfelhőm, egyetlen ifjúságom.”

(Balassi)

Garai e szonettcken kívül filmforgatókönyvet is írt 1965-ben Balassi életéről.

Balassi Bálint születésének négyszázadik évfordulóján, 1954-ben Bóka László is írt egy szép verset Balassi arcképe címmel.

Kármán József, aki Losoncon született és gyakran vendégeskedett apjával Ludányban a Rádayak családjánál, két világ — a felvilágosult, kultúrált városi élet és az elmaradott feudális-falusi közszellem, ellentmondásaival vívódott. Stetka Éva Kármánról írt versében széles társadalmi tablót fest az író tragikusra rajzolt alakja mögé. A szabadon áradó verssorokban szuggesszív hangulatú képekben ábrázolja a kor ellentmondásait, Kármán magányosságát és reménykedő bizakodását:

*„Haza meghalni jöttem, éltem huszonhat évet,
szavaim kiszórtam az édes, honi szélnek,
amely kiket fölserkent, amely kiket elbágyaszt,
amért én ilthon küzdtem egész más világ az.
Közelebb vagyok abban embertárshoz az ember,
szabad a lélek és telt ezerszín érzelemmel.
Zsíros, cukorbajos ellustult magyarok,
jön még egy kor, amelyben szólhatok: itt vagyok.”*

Kármán alakját keltette életre Szabó Magda is a Fanni hagyományainak színpadi átdolgozásakor.

Madách Imre életünk felidézésére ösztönző volt halálának centenáriuma.

Jobbágy Károly versében bemutatja a kort, amelyben Madách nagy műve fogant. Európában már a „forradalmak felhője kergetőzött”, amikor még nálunk:

*„... térdén csúsztak a gazos krumpliföldön
„milliók egyért”. Kerge kártyahősök
kiabálták: „az kell, Gyarmatra bőrtön!”*

E tragikus társadalmi elmaradottság ábrázolásával döbbsent rá a költő bennünket Az ember tragédiája megírásának különleges nagyszerűségére, és arra, hogy méltán halhatatlan emlékü Madách, aki „a sárba, porba-fulladt, szív-szakasztló dombokkal teli Nógrád”-ban:

*„Papirra dőlt
— maga sem tudta, mit tesz —
leírt mindent, mit éltünk s újraélünk:
Egy szállni vágyó nemzet vízióját.”*

(Madách)

Kuczka Péter is kutatja Madách írói szándékait, a Tragédia hatását. Versében rendkívüli erővel ábrázolja a kort és Madáchot. Amikor a forradalom és a szabadságharc, „az a vakítófényű egykori villám” után az élet visszatért hétköznapi medrébe, „és a fonókban évről-évre szivárványosabbak és üresebbek lettek a mesék” és „az illúziók fehér keresztjei úgy sorakoztak, mint a XX. század katonatemetőiben”, Madách a cselekvés lehetőségeit kereste: „mit lehet itt tenni?” Kucka így érli szándékát:

„... maradt a tollad! —
 és azt hitted, semmi sem maradt az ábrándok tornyaiból,
 és hogyha maradt volna ...
 és azt, ami még maradt ...
 azt is lebontod azzal az egy szál tollal,
 hogy tanuljon látni és élni az utód, —
 hogy megmaradjon a tapasztalás, —”

De végül is Madách „romboló tolla” a vigasztalást „építette”. Az utódok új harcokat vállaltak, mert „mégis, minden kell nekik, ami neked kellett! —”

Bizonyára Madách halálának évfordulója adott ösztönzést Felkai Ferencnek is a Madách című dráma megírása, amelyet a győri Kisfaludy Színház mutatott be 1965-ben.

Megemlíthetjük még Gellért Oszkár Vita című versét is, amelyben Madách főművének értékeit védte meg az ötvenes évek elején, hivatkozva Ady és Gorkij elismerésére, és a Tragédiában kifejeződő magyar és általános emberi gondolatok, érzelmek jelentőségére.

Illyés Gyulának a Másokért egyedül című kötetében két drámája jelent meg. Az egyik a „Teleki László eszméi nyomán” írt Kegyenc. A másik Teleki László tragédiával lezáródó életének utolsó időszakaszáról szól: A különnc. Teleki Szirákon nevelkedett és ugyanitt temették el. Az 1848–49-es forradalom és szabadságharc kiemelkedő politikusa többször volt a megye képviselője is. Illyés az elfeledett dráma újraalkotása közben gondolt először Teleki sorsának, életének megelevenítésével. A mű helyéről alkotásai közt maga vall: „Jó tíz éve, hogy magam elé tűztem drámasorozatban ábrázolni az új fogalmú hazafiság nagy példáit. A jelen bemutatása előtt, mintegy annak bevezetőjeképp, e példák évei: 1514, 1849, 1945 és egy sorsfordító pont a múlt század második feléből. Ezt a pontot most már véglegesen 1861-re helyezném. Ez volt a vízválasztó. A szabadságharc — nagy reménységeivel s utólehetségeivel — ekkor zárul le. Ami utána kezdődik annyira más világ az előző kor igazi embereinek, akár halnak a levegő. E vízválasztó csúcsára — diszül is, tájékozódásul is — Teleki László alakját találtam a legsebbe.”

Gyermekkor Nógrádban

Megyénk XX. század-eleji világáról a gyermekkor élményeit felidézve, elsősorban a Nógrádban élt írók, költők adnak változatos, sokszínű képet.

1948-ban jelent meg Szabó Lőrinc lírai önéletrajza, a TücsökHzene. Kötetének III. fejezetében — Balassagyarmat, Idillek az Ipoly körül 1905–1908. — 44 verset szentel a Balassagyarmaton eltöltött éveknek. Sajátos formájú költeményeiben a felnőtt, a sors forгатagát megjárt költő kiált a felejtethetetlen gyermekkor, az „elveszett idill” után.

„Balassagyarmat — óh, hogy szerettem!
 Legszebb ott volt fiatal életem.
 Ott nem bántott talán még semmi se
 (s ha bántott, rögtön gyógyult a sebe).”

(Balassagyarmat)

A ciklus nem csupán a múltbeteintő Szabó Lőrinc önelemzésének szubjektív momentumai, hanem Balassagyarmat századeleji életét ábrázoló részletei miatt is érdekesek és izgalmasak számunkra. Mintha színes fényképalbumot lapozgatnánk, szemünk elé tárul a táj, a családi-, a társadalmi- és a szellemi környezet.

Az otthon:

„Templom utca 10? Csak rágondolok.
Zár, kapu enged, árnyként suhogok,
s ugyanakkor döngő falak között
a kapualjat megrázva dőcög
egy régi szekér. Nefelejcs, dáiák.
Saját magamban haladok tovább.
Tornác épül, derékszögben törik,
vadszöllő rakja föl hullt diszeit.
hátszob a kertben, ébred a lilium,
s negyvenéves nyár gyűl egy ablakon.”

(Templom utca 10.)

Édesanyja:

„Anyám dalolt. Legtöbbször szomorú
szövegeket. A megfagyott fiú
szívszaggató volt. s édes-kedves a
fekete tóban fürdő kis kacsu . . .”

(Anyám dalolt)

Divat volt a szellemidézés:

„Bejárónők, Mamika, az öreg,
hozta házukba a szellemeket.
Lelkeket hívott vissza és haza
háromlábú, kerek faasztala,
s ő beszéltetett velük. Még kicsi
lehettem, amikor elkezdte, csacsi,
öt-hatéves, ámuldozó gyerek.
S jöttek házukba mások, öregek
s fiatalok, a vasútról Nagyék,
és imádkoztak, és tenyerét
rátette mind a kis asztalra, és
kezdődött a szellemidézés . . .”

(Mamika szellemei)

Balassagyarmaton volt kisiskolás:

„Ekkortájt kezdődött az elemi.
A betűket már tudtam . . . Valami
büntetés lesz ez is, itt nincs kegyelem . . .
„Kezeket karba!” Engedelmesen
ültem, vártam; s jó viseletemért
óra végén a néni megdicsért.
Na, ez nem nehéz, gondoltam . . .

Jó tanuló, nem lázongtam soha;
de csak akkor tetszett az iskola,
amikor semmi sem feszélyezett:
ha hagyták, hogy természetes legyek."

(Elemi)

Az Ipolyt nagyon szerette:

„Ipoly füzei, karcsú, szép füzek,
s ti, öregek, roskadtak, görcsösek,
tele friss hajításokkal, szeretem
nézni: sok forgó leveleteken,
mely kócos fűtőkben a vizig ér,
hogy villózik egymásba zöld-fehér-
szürke fényetek. Ennyi csak, ez a
kis színjáték, mint a part vándora
töletek kaphat. Kilométerek
múlnak, gyalog, csónakon, s titeket
lát a szem, horgászok bús sorát,
mely nem a halat nézi, csak magát . . .”

(Ipoly füzei)

A gyerekeknek az árvíz is játék volt:

„Kiöntött az Ipoly és sárga-zöld
víze a mi utcánkba is betört
Gyönyörű tavasz volt, pünkösöd előtt.
Aznap kaptuk ki az értesítőt
az iskolában. Futottam haza.
Ag, tört kerítés, mezők giz-gaza
ringott a tavas utcán, s mialatt
pallót raktak le bosszús férfiak,
víg gyerekhad taposta a vizet.
Nap! vakáció! rendnél édesebb
rendetlenség! Cipő, harisnya le,
s már ugrottam a fiúk közibe,
lóbákolni, vad, vízi indián . . .”

(Utcai árvíz)

Nógrádi Sándor tízéves koráig nevelkedett Szécsényben. Az Emlékeimből című könyvének első fejezetében — Elindulok — ír a szécsényi életről, hétköznapiokról. Két jellemző történetet mond el az akkori világból. Az első „komorabb”: Egy júniusi délután félreverték a falu harangjait, tűzvész pusztított. Tizenhárom zsúpfedeleles ház égett le. A házakat — melyek közül egy sem volt biztosítva — egy biztosító társaság ügynöke gyújtotta fel. A falu parasztjai, tanulva az esetből, valamennyien tűzkár-biztosítást kötöttek. A gyújtogatót ugyan később elítélték, a felbujtók azonban nyereséggel zárták az ügyet. A második történet

giccses szentképek és történelmi arcképek eladásáról szól. A vándor kárpát kihasználva az egyszerű emberek vallásos és hazafias érzelmeit, jó pénzért süti el árúit. E fejezetben még érdekes leírást olvashatunk a híres szécsényi vásárok „szécsénygéről, mozgalmasságáról, jellegzetes alakjairól is.

Vihar Béla Szécsényben élt gyermekként. Egyik hangulatos, életképszerű versében a gyermekek számára zárt, a vendégek előtt is csak ritkán kinyíló „szécsénybeli kis úriszoba”, anyja „szépséges paradicsoma titkairól” írt, és arról, hogy ott olvasta először Petőfi verseit.

Barabas Tibor Egy bányász élete című elbeszélésének főhőse Szó József, aki 1872-ben született Somoskőújfalun. Életének eseményeiben egy munkásgeneráció, sőt a XX. század magyar munkásságának sorsa, szegénysége, küzdelmei tükröződnek. Így az első személyben megfogalmazott életrajz a kor, a társadalom hűvös dokumentumává válik. Megrázó a gyermekkor és az ifjúkor leírása. Szó József szülei a Radvánszky uradalom cselédei voltak. E vidéken csak a bányászokat becsülték alább a cselédeknel. A főszereplő közülük, a társadalom periferiájára szorított réteg világából indult el. Ma már szinte hihetetlen anyagi és szellemi szegénységben éltek. Gond volt a mindennapi kenyér a családban, iskolába „természetesen” nem járhatott. Maga is kenyeret keresett 10 éves korától: libapásztor, majd csordás-bojtár. Tizennégy éves korában került először bányába. A munkaidő 12 óra volt, a napi oda-vissza út — a salgótarjáni József rakodóig — pedig 4 óra. Ekkor kezdett tanulni: írni, olvasni, számolni; és gondolkodni sorsán. Rádöbbenve kiszolgáltatottságukra, ösztönösen lázadt a munkafelügyelők önkényeskedése ellen. Fekete-listára került ezért, nem volt megállása sehol, egyik munkahelyről a másikra löködött. Kálváriájának stációi: Királytáró, a somoskőújfalui útépités, kőbánya a Karancsban, a baglyasaljai bánya. Végül is nem volt más választása: az ország távolabbi vidékére menekült. Nem tört meg azonban a további útján sem. Az első világháború, a Tanácsköztársaság, a Horthy-korszak és a második világháború idején szilárd, öntudatos munkásemberként élt, harcolt az igazságért, a szabadságért.

Ez az elbeszélés nemcsak irodalmi érték számunkra, hanem bányavidékünk múltját hűen tükröző emberi, és kortörténeti emlék is.

Harcban a szabadságért és a függetlenségért

A XIX. század végén megindult bányászat nyomán, főleg Salgótarján és vidéke jelentős ipari központtá vált. Viszonylag rövid idő alatt nagyszámú munkásréteg alakult ki, amelynek igen komoly szerepe volt a társadalmi harcokban mind megyei, mind országos viszonylatban. Szemléletesen bizonyítják ezt a Tanácsköztársaság, az 1914-es ellenállási mozgalom és a partizánharcok nógrádi eseményei. Természetesen mindezeknek haladó szellemű, a valóságnak megfelelő szépirodalmi ábrázolása legnagyobb mértékben csak a felszabadulás után vált lehetővé.

Solymár József filmnovellájának — és az abból készült filmnek — témája a salgótarjáni munkások harca. A mű — Megöltek egy leányt — főszereplői: Szerencsés Ilona, bányász leánya, Sanyi pedig acélgyári legény. Kibontakozó, majd tragédiába torkolló szerelmük története, alkalmat adott arra, hogy az író nagy valóságűszéggel ábrázolja a még megosztott városi munkásosztály harcát 1918-ban. Szerencsés Ilona megrendítő halála döbbszerűen rá a szembenálló és

külön úton járó bányászokat és az acélgyári dolgozókat a szövetség, az egység szükségességére. A táji és társadalmi környezet leírásának részletekben is hű realizmusa, és az a finom, melegehangú líraiság, amely a fiatalok szerelmének ábrázolását jellemzi, méltan tette népszerűvé Solymár József könyvét az olvasók körében.

Sándor Kálmán *A harag napja* című drámájának cselekménye „1919 májusának első napjaiban N városkában, Salgótarján szomszédságában” játszódik. A felszabadulás után ez a három felvonásos színmű volt az első kísérlet arra, hogy nagy igényességgel színpadon jelenítse meg a Tanácsköztársaság társadalmi küzdelmeit. Egy izgalmas bírósági tárgyalás eseményei tükrében a legfontosabb problémák — a kommunisták és az ellenforradalmárok, illetve a kommunisták és a szociáldemokraták közötti ellentétek — nyertek a műben megfogalmazást. Noha egyes részletek nem mentesek az ötvenes évek sematizmusától, joggal fogadta e drámát elismeréssel mind az olvasó- és színházi közönség, mind a kritika. A szerzőt Kossuth-díjjal is kitüntették.

Történelmi sorsfordulókat idézett fel Vihar Béla a Halálból felszálló csillag című versében: a magyar nép számára is jelentős 1917-es orosz forradalmat, a Tanácsköztársaság idejét és a felszabadulást. A költő a Tanácsköztársaság Szécsényen is átvonuló katonáiról is megemlékezett:

„Ott jönnek ők, szaladt az utca,
ott jönnek már a mieink!
A tűnt időkből fátyol lebben,
az emlékek kék kendője int,
s mint a lassan piruló lángos, —
anyámsütötte, hajdani —
tárul a táj s felém tekintnek
Szécsény mosolygó dombjai.

Dal közelít onnan a völgyből . . .
A mieink, a vörösök!
Lakatos, ács, bányász, tanító,
acélba, vasba öltözött.
Pestről jöttek? — Tán negyvennyolcból!
Az meg Damjanich a lovon!
Ereszkedett a patak partján

a Második Forradalom.

— Hová az út? — Hét is felelte:
— Fülek alatt hadakozunk!
A burzsujokkal megyünk öltre!
Győzünk, s ha kell, hát meghalunk.
— Hadd tarthassam én azt a zászlót! —
Mondottam volna, ha lehet,
ha valami nem köti gúzsba
nehezen forgó nyelvemet.”

Az első magyar munkáshatalom a hősi erőfeszítések ellenére is elbukott. Az újabb történelem-adta lehetőséget azonban a munkásosztály megyénkben is tetterre készen fogadta. A karancslejtősi ellenállás és a Nógrádi Sándor által vezetett partizánmozgalom támogatása bizonyítéka ennek.

Nógrádi Sándor, a már említett könyvében, az emlékiró pontosságával és részletességével számolt be az eseményekről. Partizáncsapata 1944 őszén Ipolytarnócnál lépett magyar földre. Nem volt véletlen, hogy éppen ezen a részen:

„... Hálásabb vidéket a partizánmozgalom sikeres kibontakozása számára alig lehetett elképzelni, mint a salgótarjáni szénmedence. Ott százakban élt még az 1919-es Tanácsközlársaság dicső emléke. De most már nemcsak ők, az öregek kezdeményezték az ellenállás legkülönbözőbb formáit és akcióit, hanem fiaik, lányaik éppen úgy, mint a medence forrólelkű bányászasszonyai, akik határtalanul gyűlölték a német és a magyar fasisztákat. A vidék dolgozó parasztjai, erdőmunkásai mind-mind a bányászok oldalán álltak. A Szálasi-fasiszták sok községben féktelen terrorjuk ellenére sem tudták megvetni a lábukat. Ezt elmondhatta magáról Karancsalja, Bocsárlapújtó, Karancsberény, Somoskő és még több más falu.

Csapatom odaérkezése támasz és bátorítás volt az ellenálló bányászok és parasztok számára, én pedig bennük láttam fő támaszom terveim kivitelezéséhez. Készen találtam a salgótarjáni vidéken id. Bandúr Gyula fegyveres csoportját. Hallottam róla és felkutattam őt. A Karancsberény melletti harcállásponton jelentkezett egy fegyveres erdész és egy bányász. Felajánlották tizenöt főből álló salgótarjáni csoportjukat. Elfogadtam a csoportot, és adtam neki feladatot...”

Szilvási Lajos regényében — Fény a hegyek között — széles társadalmi és emberi háttért rajzol az ellenállás és a partizánok tevékenysége mögé. Az író, az ősi bányászdzinasztiába tartozó Gyalogok, és a munkásokkal együttérző Schaeffer mérnök családjának összefonódó sorsát, és a negyvenes évek egyre elviselhetlenebbé váló elnyomását ábrázolja művében. Az érdekfeszítően, kalandosan megírt könyvben Szilvásinak nemcsak a hitelességre való törekvését, hanem személyes érzelmi elkötelezettségét is érezzük. Ennek magyarázata az, hogy az író regényének egyes szereplőivel baráti kapcsolatba került, amikor az 50-es években a kislencnyei bányában dolgozott.

Nógrád a felszabadulás után

Salgótarján felszabadulás utáni életéről első ízben Szeberényi Lehel adott híradást az Új Salgótarján című elbeszélésében. Az író az első öt éves terv korszakának lelkes munkájáról rajzolt átfogó képet. Akkor épült a megyeháza, a fiú-kollégium, a tűzhelygyár új csarnoka, és az időben készültek el sorban a valóban emberhez méltó első, összkomfortos munkáslakások. Szeberényi az acélgyár, a tűzhelygyár és a bányászok mindennapi munkájának leírásával a dolgozók kezdeményezéseit, öntudatuk fejlődését, a nehézségek leküzdése közben elért lelkesítő eredményeket mutatta be. A könyvben a táj, a város és vidéke múltjának részletes leírását is olvashatjuk.

A szereplők — az építkezéseknél dolgozó Medvesi Rozika, a pusztáról városbakerült, technikumba készülő Csépe Imre, Bene Feri bácsi az öreg bányász, Barna Ferenc az acélgyári kultúros, és a többiek — ábrázolása kissé sematikus szemléletű, de érződik az író sokoldalú, realitásabb jellemzésre való törekvése is. A mai olvasók

bizonyára érdeklődéssel olvassák a mai, nagyarányú városátalakítás kezdetéről, hőskoráról szóló művet. Az elbeszélés legfőbb érdeme a dokumentum jelleg.

Szeberényi egy másik írásában, a Lépcsők a felhőbe című regényében már a személyi kultusz időszakának problémáit ábrázolta. Nagy János, a valamikori juhászgyerek és bányász mélységes hittel és nagyszerű tervekkel foglalja el igazgatói székét a kis bányatelepen, Salgóbányán, az ötvenes évek elején. Hite, szándékai, cselekedetei azonban visszájára fordulnak, mert naívak, illetve mert a társadalom ellentmondásaival terhes világban irreálisak. Az író a népet, a bányászokat és a vezetőket egyaránt keserű iróniával jellemezte. Változatos és árnyalt képet festett a kort jellemző emberi és társadalmi kapcsolatok torzulásairól.

Együtt említhetjük a megyénkbeli elszármazott három költőt: Jobbágy Károlyt, Polgár Istvánt és Vihar Bélát. Mindhárom költőt eltéphetetlen szálak kötik a szülőföldhöz, emberi és költői eszmélésük helyéhez, Nógrád megyéhez. Maguk vallottak az üveggyárról szóló verseiket tartalmazó kis füzet elején: „Az alábbi három verset szeretettel ajánljuk a salgótarjáni üveggyár dolgozóinak. Tőlük származik az élmény, őket, munkájukat dicséri mindhármuk költeménye. Egyben köszöntjük e versekkel szülőföldünket, Nógrád megyét is, amely teremtménye feladatai közepette számon tartja elszármazott költő fiainak útját.”

Érdemes együtt vizsgálni az azonos témákról szóló költeményeiket. Nógrádról írt szép vallomásaik őszinte szeretetüket, elkötelezettségüket tükrözik. Számukra a szülőföld nemcsak emlék, hanem erőt adó, gondolatokat ébresztő, verset ihlető világ.

Jobbágy Károly — iniként Anteus — szülőföldjétől nyer új erőt a nehéz percekben:

„... Én is, akit az élet sok kudarcra
kifárasztott már — sokszor fulladok.
Csak hozzád érek, s újra új dalok
öntenek el, te lankás Ipoly-partja.

Ha gondjaim, mint árnyak megzavarnak,
hozzád futok haza — Balassagyarmat.
A gyermekkor a város szélén áll.

Enyém az ég és nincsen lehetetlen.
A „csapatom ott vár a kisligetben
s előlem búvik a cingár halál.”

(Szülőföld)

Polgárnak, a városbaszakadt, felnőtt fiának szénaiállattal üzen az Ipolypart, és felidézi a „keskeny” és a „köves, egyetlen hazafele út”-at.

„Ipoly part, ciripelő,
szeles határmező,
megérttem, üzentél:
hívsz, menjek, a hideg tél

nem állja már utam . . .

ülök a teraszon —
széna illat oson
egy park felől pihegve.
Az Ipoly rétje küldte!

a gyermekkor üzen . . .
Lecsukódik a szem,
egybeolvad a föld, ég
s mindent betölt az emlék."

(Szénaillat)

Friss hangulatú, impresszionisztikus képekben eleveníti fel Vihar Béla a szécsényi tájat, és a vidék sorsának múltját, jelenét, jövőjét:

„Szécsény, szülőföld . . . Nézem partodat . . .
Köröskörül sugárzó változat.
. . . Már azt szemlélem benne, ami új
a régiből hogy épül, alakul:
sem kürt nem harsog, nem csillog szurony,
csak bogár zümmög a virágokon,
csak csíra sarjad és csend hömpölyög
a rögök széles tengere fölött,
csupán a csend — mégis forradalom: .
ott szikrázik a szép kalászosokon."

(Változatok a szülőföldre)

A salgótarjáni üvegyárban nemcsak a színes, mozgalmas látvány hatott rájuk. Verseik középpontjában a nehéz, alkotó munkát végző dolgozók állnak.

„Ime a munka, ami összekapcsol
népet nepeknek millióival.
Ezt láttam én a gyárban, a világot
athálózó nagy alkotóerőt . . .
Ami mítoszok, hitelvek hídba
ígérték nekünk, azt az értelem
általatok alkotja meg a gyárban,
körös-körül a kontinenseken;
általatok, ti technikuskok, öntők,
kik a fém és üveg szobrászaiként
mintázatok jelenből a jövőndőt,
és ahogy itt a felszikrázó fényt,
csillagot, holdat, napot, tűzvirágot
emelitek a láng köreiben;
így nyújtom én is e versben hozzátok,
már önmagamat —, ünneplő szívem."

(Vihar Béla: Látomás az üvegyárban)

„Köztük a vágyakkal teli
ember, aki a tüzes pépbe
fújva — a lelket leheli.
Valóban!

Mennyi lehelet!
ott leng a poharak felett;
ez adott formát, enyhe öblöt
az anyagnak; s így lett, mi lett
Ha poharamba belenézek,
ezóta visszanéz reám
egy felfújt arc — túl a pipán —
s én e látványtól leszek részeg . . .”

(Jobbágy Károly: Csillagfűvők)

„ . . . S kiket manóknak véltem: napi dolgát
végző emberboly, egy műhelynyi ország,
. . . Kit láttak ők? Kíváncsi idegent
(naponta jár ott vendég a haza
s a föld minden tájáról), egyikük sem
emlékszik már rám, de ők élnek bennem.”

(Polgár István: Üvegkancsó, pohárral)

A mátránováki bányában is együtt jártak. Költői alkatuk szerint mindhárman másként írták versükbe az élményt.

Polgár hűen részletezi az eseményeket. Az emlékként magával vitt széndarab vallomásra készíti:

„Kifelé megyünk, zsebemben kicsiny
darabka szén, fúrómmal termelte ki,
szülőföldemnek eleven röge.
emlékeztet majd rád, Mátránovák.
izzik s melenget fogyhatatlanul.”

(Kicsiny darabka szén)

Jobbágy a föld alól kiérve a fényt, az életet köszönti a mátránováki bányászoknak ajánlott versében:

„Pedig borongós őszi nap,
köd van, november vége már,
pásztáznak fáradt sugarak
s másnak kopasz talán a táj,
de nekem gyönyörű nagyon
most a világ, szívem remeg.
Hogy miért?

Életre szomjazom!

Bányából jöttem, emberek!"

(Dadogás fenn a fényben)

Kozmikus és misztikus képeket idézett fel a föld mélyén pihenő szén Vihar Bélában. Verse végül azonban személyes hangúvá válik:

*"... Sötétből lesz a fény! — erre tanít
azóta minden láng, hogy láttam ott
a mélyből szabaduló anyagot.*

*... Lelkem, te is ekként teremts magad
kinjaiból világló sugarat,
s így szolgáljad az emberiség
soha ki nem aluvó tüzeit!"*

(A fény születésénél)

Hosszasan idézhetnénk még Vihar, Jobbágy és Polgár Nógrádról írt verseiből, de most csak a fontosabbak címeit említjük:

Vihar Béla: Kazári piros kendő, Nógrádi útiképek (ciklus).

Jobbágy Károly: Nógrádi ősz (ciklus), Drégely, Drégely vára alatt.

Polgár István: Dal egy keskeny útról, Egy öreg utca sarkán, Házunk előtt, Cinke az ablakon, Egünk tagul.

Gerelyes Endre sem felszínes élmények, szemlélődés alapján ábrázolja meggyénk életét. Ide köti gyermek- és ifjúkorának jó része. Maga is megemlékezik erről: „Tizennyolc éves koromig Zagyvapálfalván éltem, Salgótarjában érettségiztem . . . Az indulás és élménygyűjtés első tíz-tizenöt esztendejét, azt hiszem sz rencsés környezetben töltöttem. Apám révén vasutasok, bányászok, gyári-munkások, anyam rokon kötéde miatt a Kál vidéki parasztemberek között növekedtem, s tizenhárom éves korom óta, részben szükségből, részben kedvtelésből, minden nyáron üzemben, állami, vagy erdőgazdaságban dolgoztam . . .”

Több elbeszélésének és novellájának problémaköre meggyénk társadalmában gyökerezik: Kilenc perc, Még tizenegy lépés, Osztályharc reggel hatkor, Hajnalban vált a vad, Névnep, Kegyetlen történet.

Gerelyes csaknem szociográfiai pontossággal és részletességgel írja le hőseinek környezetét, a kisváros, a bányatelepek és erdőmunkások világát. Az olvasó Salgótarján. Zagyvapálfalva és Nagybatony vidékére, életére ismer műveiben.

Csanády János ifjúmunkásként élt egy ideig Salgótarjában. Itt élnek közöttünk régi munkatársai, de bizonyára kevésbé ismerik a fiatal költő verseit, amelyek hozzájuk, róluk szólnak. A témánkkal kapcsolatos költeményei közül 'egszébb a Salgótarján című, amelyben emberré-költővé válása legjelentősebb helyeként emlékezik meg a városról:

*„... E földön, amely már: hazám,
itt voltam a legszabadabb
nyájaimmal a kondenzcsíkos
ég alatt, — géphajtó nomád!*

Pörlő Huszadikszázad, itt
jutoítam igazi szived
legforrób lüktetésihez! . . .

Hazámmá itt született, vérem
pirosává ivódva itt
lüktetett belém az igazság:
nép, ország, nagyvilág!

Innen eredek már egészen
és egyre inkább, bármi jön:
s elszánásom, a nagy egészen
rajtahagyni kézformám nyomát!"

A Cigányhegy alatt c. versének alcíme: „Régi salgótarjáni barátaimnak ajánlom.” Az első rész egy hangulatos salgótarjáni este leírása. A második az autószerelők nehéz, hősies munkájának emlékezete: téli hidegben, éjszaka is akaratot-izmokat megpróbáló küzdelmet vívtak, mert „A bányászokat szállítani kell!” Derűs és optimista hite tükröződik a tavaszi Salgóról szóló tájleíró versében (Tavaszi Salgó felett). Csánády, noha már több mint egy évtizede elkerült e vidékről, gyakran felidézi az idők során ragyogásukból semmit sem vesztő élményeit: Autósok télen, Nyugtalenség, Őszi dal, Honvágy.

Danyi Gyula Nemtiben született. Bányász volt mielőtt egyetemre került. Kár, hogy a nagy reményeket keltő költői indulása látszólag megtört. Az utóbbi időben nem olvashattunk tőle új verseket. Első kötetében — Nyár elé — leginkább a nemti tájról, a falusi- és a bányászletről írt, illetve a szülőföld iránti hűségről vallott. (Nemti, Csordás, Jó volt velük, Otthon, Nemti bányászok). Egyik legszebb verse is az elhagyott munkahelyéről szól:

„Öröd-e még lábam nyomát
saradban, siket bányamély,
s letett fél cigarettámat
a kidőlt támfá végénél?

Erőmből s arcom színéből
maradt-e benned valami?
törött ácsolatok között
látod-e árnyam hajlani?

Mély sóhajok a kis szelek,
meg a korongok fűttyei. —
megismerik-e lelkemet.
ha visszamegyek küzdeni?

És ezüst-szeplős, jó szemed
megismeri-e homlokom?
Én hűtlen hozzá nem leszek:
pórusaimban hordozom!"

Áttekintésünket Devecseri Gábor és Cs. Nagy István említésével zárjuk. Devecseri Somoskő várának nagyszerű látványáról, és a somoskői könyvnapról írt egy verset: Somoskő — Könyvnap.

Cs. Nagy István, költő-tanár néhány szép költeményt írt itt, amikor a gimnáziumban tanított: Dolinkai változatok, Petőfi Salgón, Palóc lagzi, Radnóti.

Ime, ez Nógrád megye képe az utóbbi két évtized magyar irodalmának tükrében. Ez a szembenézés önmagunkkal büszkeséget ébreszt, és elmélyíti tisztelőtünket, a megyéről író alkotók iránt, akik a szép szó erejével erősítették bennünk szülőföldünk szeretetét.

KOJNOK NÁNDOR

Irodalom

Barabás Tibor: A szeretet forrása. szépirodalmi, 1955.

Csanády János: Fölzúdul a táj. Magvető, 1955.

Áttört egek. Szépirodalmi, 1960.

Hegyélen. Szépirodalmi, 1962.

Új törvény. Magvető, 1964.

Danyi Gyula: Nyár elé. Alföldi Magvető, 1965.

Devecseri Gábor: Jövendő tükre. Szépirodalmi, 1954.

Gellért Oszkár: Emberség, szerelem. Szépirodalmi, 1957.

Gerelyes Endre: Kövek között. Magvető, 1961.

Töprengés az éjszakáról. Szépirodalmi, 1963.

Ilyés Gyula: Másokért egyedül. Szépirodalmi, 1963.

Jobbágy Károly: Feltámadás. Szépirodalmi, 1955.

Hajnali viadal. Magvető, 1956.

Hó és nap. Magvető, 1962.

Képes Geza: A mindenség énekei. Magvető, 1961.

Nógrádi Sándor: Emlékeimből. Kossuth, 1961.

Polgár István: Diadal. Athenaeum, 1950.

Leszállt a dér. Magvető, 1957.

A lehetetlen próbája. Magvető, 1962.

Sándor Kálmán: A harag napja. Szépirodalmi, 1952.

Solymár József: Megöltek egy lányt. Magvető, 1962.

Szabó Lőrinc: Összegyűjtött versei. Magvető, 1960.

Szeberényi Lehel: Az új Salgótarján. Bp. 1955.

Lépcsők a felhőbe. Magvető, 1957.

Szilvási Lajos: Fény a hegyek között. Katonai, 1956.

Vihar Béla: A szerelem születése. Szépirodalmi, 1958.

Baráti asztal. Magvető, 1960.

Őnarckép, 1962. Magvető, 1962.

A négy felelet. Szépirodalmi, 1965.

DR. DÖMÖTÖR SÁNDOR:

KRÓNIKAÍRÁS ÉS NÉPRAJZ

1965. szeptember 26-28. között Salgótarján honismereti napok színhelye volt. A háromnapos rendezvény résztvevői az ország tizenhárom megyéjéből jöttek össze.

Az első napon a Salgói Túristaházat Dr. Darnay-Dornyai Béláról, a kiváló honismertető tudósról nevezték el, s ezzel kapcsolatban emléktáblát avattak a most már Salgói Dornyai Túristaházon.

A Magyar Természetbarát Szövetség nevében dr. Pápa Miklós tartott emlékbeszédet, melegen méltatta a névadó érdemeit, azokat a törekvéseket, amelyeket jelszava: „Honismerettel a honszeretethez” megvalósítása érdekében tett.

A második napon az országos falukrónikás tanácskozáson hangzott el dr. Dömötör Sándor alábbi előadása is:

Mielőtt a krónikaírás és a néprajz kapcsolatairól elmélkedésemet elkezdeném, szükségesnek tartom a következő aktuális probléma megvitatását is. A salgói névadó ünnepségen elhangzott a tetszetősnek látszó megállapítás, hogy talán Darnay-Dornyai Béla volt az utolsó polihisztor. Én minden porcikámmal tiltakozom ez ellen, mert a polihisztorságot, a sokszakmájúságot sem a tudományos pályákon, sem a gyakorlati életben nem tekintem előremutató emberi vonásnak.

Ismertem Darnay-Dornyai Bélát, sokat beszélgettünk, vitatkoztunk egymással. Tapasztalatból tudom, hogy ízig-vérig szakember, mégpedig európaszerte is tekintélyes tudós, ismert geológus volt fiatal korától kezdve. Azok közé a „nagyemberek” közé tartozott, aki szakmai ismeretein és kutatásain keresztül nemcsak értékelte a természeti jelenségeket, hanem eljutott a helyes társadalmi gyakorlathoz, az ismeretek történelmi elemzése útján azok sokféle társadalmi felhasználásáig is. Darnay-Dornyai Béla nem a tudomány elefántcsonttornyába menekülő magános ember volt, de nem volt szakbarbár sem, mint a polgári korszak sok nagynak ismert tudósa, hanem sokoldalúan művelt ember, aki szeretett szaktudását sokféle kapcsolatba hozta az élettel, a társadalommal és a mindennapokkal, elsősorban pedig a néplömegek életével. Nem „akarta” felemelni a tömegek műveltségi színvonalát, hanem pózok nélkül és emberségesen felemelte. Itt, Salgótarjánban — és másutt is — geológiai kutatásaiban bevonta az egyszerű bányászokat, tanította és nevelte őket, hogy képesek legyenek követni őt a kutatómunka területein is. Diákjaival a geológián keresztül szerettette meg a természetet, s közreműködésükkel alapította meg a nógrádi túristamozgalmat. Geológiai kutatásain keresztül

konkrétumokon mutatta meg, hogyan formálta az ember a követ sok-sok évezreden át és hogyan formálta a kő az embert céltudatos munkát végző társadalmi lényé. Ennek a nevelő-kutató munkának az eredménye lett a salgótarjáni múzeum. Fáradhatatlanul szervezett és agitált a sokoldalúan művelt szakemberek sokaságának nevelése érdekében, népművelő lett anélkül, hogy ezt a szakmát is a jó geológus fogalmától elkülönítette volna. Darnay-Dornay Béla igazi tudos volt, nagyszerű szakember és mélyszívű humanista, aki megvetette a karrierista, másokon élőlőködő és hatalmaskodó embereket, a földi isteneket. Ezért ünnepeljük őt. Példaképünk ő, bár nem volt kommunista, mint mi. Darnay-Dornay Béla a haladásért, a társadalom fő céljáért fáradhatatlanul dolgozó, a sokoldalúan művelt és kiváló szakismeretekkel rendelkező embert olyan körülmények között valósította meg, amikor a szocialista tudat még nem volt általános társadalmi jelenség.

A honismereti mozgalom — a természeti és a társadalmi környezet sokoldalú ismeretének és megismertetésének szervezetszerű kiépítését segítő, korszerű művelődési és népművelési tömegmozgalom — többek között ezért tartja Darnay-Dornay Bélát egyik előharcosának és nem azért, mert sokan polihisztornak tekintették. A honismereti mozgalom erőteljesebb megindulásakor sokan voltak, akik azért tartották mozgalmunkat korszerűtlen, polgári vagy éppen romantikus törekvésnek, mert polihisztorkodásra nevel. Darnay-Dornay Béla életművének honismereti értékelése is azt mutatja, hogy mi nem tekintjük példaképnek a polihisztorkodást. A mi eszményünk a sokoldalúan művel szakember, aki szakismeretei segítségével önmagában is és másokban is tudatossá teszi a munkamegosztás következtében állandóan differenciálódó, elkülönülési tendenciákat hordozó ismereteket — aki világosan látja és etnográfiai szakkifejezéssel élve — integrálja, újjáalkotja az általa szakszerűen művelt munkaterület sokrétű kapcsolatát az élet és a társadalmi lét egészével, ennek agyunkban elképzelt absztraktumával. Emberi létezésünknek a társadalmi léttel sajátos módon kialakított harmóniája pszichikai készségeinken alapul ugyan, de nem ösztönös, hanem a gyakorlati tevékenységek során állandóan tudatosuló mozzanatok segítségével következik be. Ezért van szükségünk a mindennapi munka végzését jellemző koncentráció után olyan egyszerű tevékenységek végzésére, amelyek szaktudásunkból kiindulva kapcsolódnak az általunk végzett gyakorlati munka konkrét társadalmi hatásának tudatos felméréséhez.

Ennek a felnőtt nevelőmunkának egyik korszerű népművelési formája a honismereti szakkör. Már mozgalmunk kezdetén azt hirdettük, hogy a szakkör tudományos adatgyűjtő tevékenységének egyrészt a szakkörvezető, másrészt a szakköri tagok szakismereteiből kell kiindulnia, hogy sikeresen valósíthassuk meg a szocialista tudat kiforrálódását. Azt is hangsúlyozzuk, hogy a jó honismereti szakkörvezetőnek szakismeretein kívül korszerű társadalmi ismeretekkel is kell rendelkeznie, hogy nevelőmunkája ne ösztönös legyen. Azóta tapasztalhattuk, hogy néprajzi — helytörténeti — régészeti — földrajzi adatgyűjtő tevékenység korszerű színvonalat leginkább az ifjúsági-iskolai szakkörökben ér el. Idősebbek körében a klubforma kedveltebb, mert ennek keretében alkalom nyílik a tapasztalatok élményszerű, színes, mozgalmas átadására, a jelen és a múlt eseményeinek összevetésére és értékelésére. Ha a klubvezető gondoskodik az értékesebb témák

lejegyzéséről, esetleg mágánoszalagra vételéről, a helyes szakköri gyakorlat is kialakítja a krónikaszerű, kronológikus rögzítés szocialista jellegű, régít és újat tudatosan értékelő hönismereti műfaját: a dolgozó nép által írott — vezetett — készített krónikát, a történelem „örök” forrásanyagát. (Mint lehetőséget vetem fel a szocialista brigádok által vezetett naplók „krónikásítását”, vagyis szürke adatok helyett megfelelő élményanyaggal való kibővítését. Mondanom sem kell, hogy az erkölcsi nevelőmunka a hazafias neveléssel társítva, életszerűbbé tenné az eléggé elvont sémákban gondolkodó szocialista etikát is.)

Hogyan került kapcsolatba a néprajz, az emberi különlegességek, furcsaságok, a specifikumok tudománya a szocialista életmód krónikájával? Tudjuk jól, hogy a néprajz is történettudomány, a történettudomány egyik sajátos ágazata, a társadalom életében is jelenlevő történeti emlékeanyag modern eszközökkel való gyűjtésének és korszerű értelmezésének szaktudománya. A néprajz sohasem függetlenítheti magát a történelemtől, mert céljai nem lehetnek mások, mint az általános történettudomány és a dialektikus materializmus céljai. A klasszikus néprajzi adatgyűjtő módszerek ma is érvényesek, bár azokat a polgári tudomány dolgozta ki, mert az ember és ember közötti alapvető termelési viszonyok régebbiek, mint a néprajz tudománya, vagy a polgári termelési mód. Amikor krónikaíró tevékenységünk során a mindennapi élet állandóan ismétlődő mozzanatait azért figyeljük meg, hogy a társadalom oldaláról értékelni tudjuk azokat, nem hanyagolhatjuk el a néprajzi gyűjtő tevékenység megismerését sem, mert az emberi élet alapvető társadalmi tevékenységének tudományos megismerését, e megismerés módszertanát foglalja magába. Ha krónikaíró tevékenységünket az emlékezetben élő történeti néphagyományok összegyűjtésével kezdjük, okvetlenül szükségessé válik számunkra a néprajzi adatgyűjtés módszertanának ismerete is. (Meggjegyezzük, hogy ezek ma már könnyen elérhetők a Néprajzi Múzeum pályázataihoz kiadott útmutatók és a Népművelési Intézet módszertani kiadványainak segítségével. Felsorolásukat lásd a HONISMERET 7. füzetében.)

Az érem másik oldaláról tekintve a krónikaírás és a néprajz kapcsolatainak kérdését, a szocialista építés korszakának a krónikája nemcsak az eseménytörténeteknek, nem csupán a historiográfiának a műfaját testesíti meg, hanem a néprajz tudósnak is fontos forrása, a korszerű néprajzi kutató munka fontos segéd-eszköze. Napjainkban a néprajztudós fizikailag is képtelen a sokrétűen differenciálódó társadalmi jelenségek dialektikus egységben való vizsgálatára, s így adatgyűjtő munkája a legnagyobb precizitás mellett is a társadalom segítsége nélkül hiányos lesz, mert a valóság a jelen igen sok társadalmi és természeti alapjelenség variánsaiban formálódik, állandóan új és új formák sokaságát eredményezi a mindennapi életben. Ezek a formák oly rövid életűek, hogy mire alaposabban tanulmányozhatók lennének, minőségileg is átalakulnak és megújult formák százaiban valósulnak meg. A variánsok megfelelő mennyiségben való összegyűjtésében, a területi elterjedés érzékeltetésében a krónikaíró mozgalom, mint a korszerű néprajzi jelenségek felderítő gyűjtésének egyik modern eszköze válik jelentőssé a néprajztudós számára. A krónika konkrét adatai alapján az etnográfusok számára lehetővé válik a felderített néprajzi jelenségek tudományos alapos-sággal való tanulmányozása is. (Pl. a jövőben korszerű népdal-, népmese-, népmonda-, népszokás- és vicegyűjtés, vagyis a variánsok területi elterjedésének

felmérése csakis a folyamatosan vezetett krónika adatainak ismerete alapján válik lehetségessé.)

Ezért szükséges a krónikaíró mozgalom szervezett társadalmi támogatása. A krónikaíró mozgalom tudományos használhatóságát csak a korszerű szervezettség biztosíthatja. Korszerű szervezettségen a közigazgatás, a művelődés, a népművelés, a tudományos kutatás, a múzeumi szervezet és a társadalmi intézmények és szervezetek harmónikus együttműködését értjük. Konferenciánk e szervezett együttműködés előfeltételeinek kijelölésére hivatott. A nógrádi krónikások sikerei alapján ináris derengenek azok a lehetőségek, amelyeknek országosan egy irányban elkészülő megvalósításai a krónikaíró mozgalom társadalmi sikerét jelentik.

Minden reményünk megvan tehát arra, hogy a salgótarjáni krónikaírók konferenciája minden tekintetben országosan is a honismereti mozgalom szocialista-hazafias-erkölcsi nevelő munkájának sikereit segítse elő. A polgári gondolkodás, a nacionalista nevelés csökevényeinek leküzdése pedig a szocialista hazafiasság, az internacionalizmus konkretizálódását, a szocialista tudat kialakulását is jelenti, ha a krónikaírás segítségével megértjük korunk valóságának lényegét. Ha ezt a lényegét millió és millió kiművelt emberfő azonosan látja a valóság millió színben felvillanó szikrázásában, munkánk sem lesz hiábavaló, mert a szocializmusnak nemcsak a valóságban, hanem tudatunkban is meg kell valósulnia.

Hollókői tervek és a Falumúzeum

A Szár-hegy és a Fekete-hegy közötti patakmosta völgyben épült Hollókő. Látogatóit a várrom, a festői környezet, a színes népviselet és nem utolsósorban a falukép vonzza. A templom mögötti sziget és a főutca környező házai képezik a község magját. Bár mai, egységes utcaképe csak az 1909-es tűzvész után alakult ki, mégis hagyományosnak mondható, az újjáépítésnél ugyanis mereven ragaszkodtak a tűzvész előtti házkülsőhöz és házbeosztáshoz. Hollókő építkezését erősen befolyásolja, hogy hegyoldalon fekszik. A házak vízszintbe emelését, elhelyezkedésüktől függően, az első vagy hátsó helyiségek alapincézésével érték el. Az így, szükségszerűen kialakult pincesor teszi jellegzetesen hollókőivé a megyében egyébként általánosan elterjedt háztípust.

Az Országos Műemléki Felügyelőség a műemlék templom körül tizenhat házat szemelt ki, amelyek szakszerű renoválás és konzerválás után, új funkcióval, e különleges falukép megőrzésére hivatottak. A kiválasztott épületek egy részében a Nógrád megyei Idegenforgalmi Hivatal gondozására bízott turistaházakat, művésztelepet létesítenek, vendéglőt nyitnak, sőt, a tervek szerint, a Házipari Szövetkezet

valamely, az idegenforgalmat érdeklő és fellendítő részlege is otthonra talál majd.

A tervek első megvalósulásaként az Országos Műemléki Felügyelőség a múlt évben adta át a Nógrád megyei Múzeumok Igazgatóságának Hollókőn a Kossuth u. 82. számú házat Falumúzeum létesítésre

A falumúzeum épülete, az észak-magyar vagy palóc háztípus jellegzetes képviselője, kőalapra, vályogfalakkal épült, földszintes, utcai részén alapincézett, háromszatú: „elsőház” (szoba) — „pítvar” (konyha) - kamra beosztású ház. Az udvari fal előtt faoszlopos tornác, az „ablakajja” fut végig. homlokzati tornáca nincs. Gerendás födeme felett szarufás, cseréppel fedett nyeregtetőt látunk. A vízvetős tetőzet ormfala füstlukkal elátott, fűrészelten mintázott deszkafal.

Tűzelőberendezése a konyhai és a szobai, egy kéménybe vezetett, „falmasina”, azaz vályogból rakott tűzhely, melyet a konyhai húsfüstölő, az „indófní” egészít ki. A konyhai falmasina alatt „négykenyeres”, duplaajtós kemence, a szobai alatt rőzsészárításra, csirke-melengetésre szolgáló boltozatos mélyedés van.

A Falumúzeum berendezése megfelelő korú bútorzattal és eszközanyaggal a lakásbelső századeleji hangulatát igyekszik felidézni. A munkaigényes bútorok, szöttesek egy módosabb paraszt család otthonát örökítik meg. A berendezők arra törekedtek, hogy egy lakott ház benyomását keltsék. Ezért szigorúan ragaszkodtak a bútorok hagyományos, az egyes eszközök praktikus kialakult helyéhez.

A tornácról a konyhába lépve, például, a hazatérő gazda mindjárt felakasztja tarisznáját, kulcsát. A vizet cipelő asszony az első adódó helyre lerakja vödrét.

A falmasina körüli falon függnek a gyakrabban használt konyhaeszközök, a sótartó, fakanalak, „lapicka”, „varicska”, tepsik, cseréptányérok és tálak tézstaszúrók, valamint az ételhordó „kantár”. A falmasinán vászonfazekak, öntöttvas-lábasok, tejfeles és zsírosbőgre látható, a főzés többi eszköze között. A tűzhely melletti kis, házilag eszkábált széken ülve tördelhatték a rőzsét a tűzrakáshoz.

A konyha másik sarkában házivászonnal letakart kecskelábú asztal és rövid, faragothatú lóca áll. Az asztal vastag lapja valamikor gyúródeszkául is szolgált. Ezek mögött, a konyha hátsó falába mélyítve, kis szekrény, polcos „falkaszni” őrizgeti a ritkábban használt tányérokat, korsókat.

A konyhából két lépcső vezet a szobába. Bár a szoba is tapasztott, földpadlós, fehérre meszelt falú kis helyiség, kékre festett gerendamenyezetével, sötét, virágmintás bútoraival az ünnepélyesség hangulatát kelti. Ezt a hangulatot csak a falmasina töri meg, mely rőzsekosarával arra emlékeztet, hogy a nagy téli hidegekben a család beszorult a féltve őrzött szobába. A

tűzhelyhez közel, a szoba hátsó fala mellé helyezték a „tornyos nyoszolyát”. Az ágyon az asszony hozományba kapott kékfestő „tarka” huzattal ellátott párnái és dunyhái között a kék és fekete selyem párnahuzatok arról tanúsodnak, hogy az anyós örült menyének, és „fainabb” ajándékot adott neki, mint az anyja. Az ágy mellett áll a bölcső, hogy az éjszaka felsíró gyermekhez ne kelljen felkelni.

A „vetett ágytól” az utcai ablakok és az udvari falon nyíló ablak alatt sarkosan elhelyezett, faragott, „karoslóca” nyúlik végig, amely előtt házi-szöttek abrosszal letakart asztal áll. Az asztal felett krepp-papírral feldíszített petróleumlámpa lóg.

A karoslóca folytatásaként helyezkedik el a család ünnepi és téli ruháit őrző „négyfiókos kaszni” és mellette a menyasszonyi, rózsásra festett láda. A kasznit feszület, imakönyv és a búcsúban vásárolt angyal-szobrocskák díszítik.

A szoba fő díszei azonban mégis a falon kétsorosan felakasztott „cifra tányérok” és a szentképek.

A harmadik helyiségben, a kamrában, a gazdasági munkákhoz szükséges faviállak, gereblyék, kasza, a kenderfeldolgozás eszközanyagából pl. bakláb, héhel, csévéldő láthatók. Az egyik sarokban egyrekeszes hambár áll búzával, előtte gabonával megtöltött zsákok. A nyári meleg elől a hűvös kamrába tett szalmadikóra húzódtak délutáni pihenőre, és ide helyezték el öreg, vagy beteg családtagjaikat is. A kamrában látható tárgyak közül megemlíjtük még a különböző funkciójú kosarakat, szarkajtókat, sarlókat.

A Falumúzeum pincéje egyelőre csak részleteiben mutatja be a hajdani szőlőtermesztés tárgyi emlékeit. A múzeumszervezet céljának tekinti, hogy a hiányzó gazdasági épületek (istálló, fészer, hidas) felállítása és berendezése mellett a borpince tárgyi anyagát is kiegészítse,

Ez évben rendezték meg először a „Hollókői napok”-at, a falu idegenfor-

galmának fellendítését célzó rendezvények sikeres megindítójaként. A Falumúzeum szerepe e napok eredményesében és elmúlt évi látogatottsága azt bizonyítja, hogy a múzeum jelentős helyet foglal el a falu kulturális életében, mint a hollókői „műemlék falu” terveinek első megvalósítója.

FLÓRIÁN MÁRIA

ÜNNEP HOLLÓKŐ VÁRÁNAK ROMJAINÁL

Korppány György felvétele

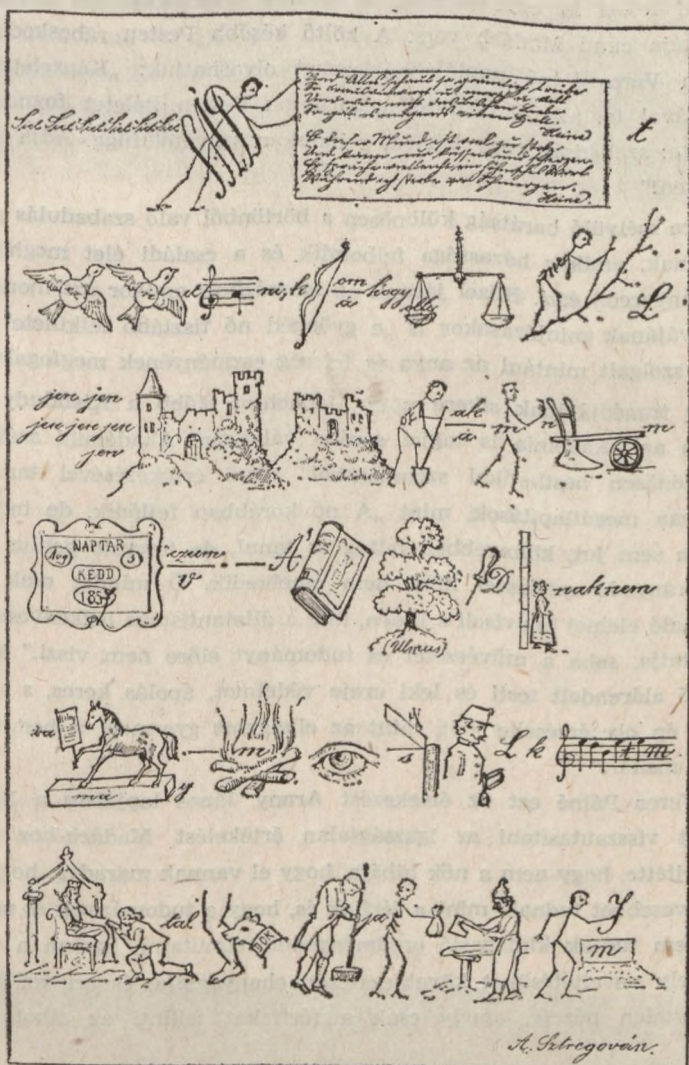
A nőnevelés magyar apostola

— *Veres Pálné és Madách Imre kapcsolata* —

„Üdv azoknak, kik a női lelket
Jóvá és erőssé képezik,
Üdv azoknak, akik nőt nevelnek.
Mert a földet boldoggá teszik.
Nevüket nem márvány őrzi meg, de
Nemzedékek hosszú sora, mely
Belenyúlván késő ezredékbe,
Nekik élő szobrokat emel.”

Veres Pálné, Beniczky Hermin a magyar nőnevelés elévülhetetlen érdemű út-törője 1815. december 13-án született a Nógrád megyei Láziban. Apját alig ismerte, s az 1831. évi kolerajárvány édesanyját is sírba vitte. Nagyapja veszi pártfogásába, de neveléséről igazán nem gondoskodik senki. Talán ez is hozzájárul ahhoz, hogy amikor 1839-ben férjhez Veres Pálhoz, Nógrád megye főjegyzője, későbbi alispánja-hoz s ebből a házasságból megszületik egyetlen leánya, igen gondos nevelésben részesíti. Naplófeljegyzései arról tanúskodnak, hogy már házassága első éveiben foglalkoztatják a korszerű nevelés kérdései: „A leány tanulja meg jó korán kedvét találni abban, hogy hozzátartozói iránt tiszta, csendes, jól rendezett munkásság által szeretetet mutasson, szívesség, gondoskodás, okosság által, kívánságaikat megelőzze, örömeikért éljen.”

A vanyarci kastély, ahol élete nagyrészt leélte, mindig nyitva állt a vendégek előtt, s különösen sokszor és meleg barátsággal fogadták Madách Imrét, aki barátjával, Szontágh Pállal, gyakori vendég volt. Madách közismerten sokoldalú ismeretekkel rendelkezett és hatására Veres Pálné nemcsak szépirodalmi ismereteket bővített, hanem több tudományos kérdésben is jártasságot szerzett. Kedvelt szórakozásuk volt, hogy párbeszédeiket talány-rajzokban folytatták. Mikszáth Kálmán — aki ugyancsak a család baráti köréhez tartozott — közölte a Pesti Hírlapban Madách alábbi képrejtvénytípusú levelét, amelyet Heine költeményei mellé csatolt.

A rejtély megfejtése a következő: „Sietek Nagysádhoz Heine költemé-
nyeit ezennel elszállítani. Kívánom, hogy oly mértékben megfeleljenek vára-
kozásának, mint nekem kedvenceim. A második kötet Szilárd kisasszonynak
nem való olvasmány. Míg személyesen tisztelkedhetem, hódolattal maradok alázatos
szolgája: Madách Imre.”

Amikor Madáchoz a szabadságharc bukása után egy hazafi rejtegetése miatt tartóztatják és Pozsonyban raboskodik, vanyarci barátai meglátogatják, és Veres Pálné virággal fejezi ki együttérzését. E kedves megnyilvánulás emlékét őrzi a Fogoly bokréta című Madách vers. A költő később Pesten raboskodik és 1854. március 30-án Veres Pálné naplójában ezeket olvashatjuk: „Képzeletem egy jó barátunk sorsával foglalkozik szüntelen, kire ma Pesten ítéletet fognak mondani s kinek végzete: szabadság vagy börtön, a hatalom szavától függ. Adja Isten, hogy szabaddá legyen!”

Ez az egyre mélyülő barátság különösen a börtönből való szabadulás után jelent sokat Madáchnak, amikor házassága felbomlik és a családi élet meghitt melegét szinte csak Vanyarcon érzi. Közel járunk az igazsághoz, amikor azt mondjuk, hogy a Tragédia Évájának mintázásakor is „a gyöngéd nő tisztább lelkülete” szűrődött költészetté és szolgált mintául az anya és feleség eszményének megfogalmazásakor.

Az ember tragédiájának sikere után Madách-ot előbb a Kisfaludy Társaság, majd 1863-ban az Akadémia is tagjai sorába választja. Akadémiai székfoglalóját „A nőről különösen aesthetikai szempontból” című értekezésével tartja. Ebben olvashatók olyan megállapítások, mint „A nő korábban fejlődik, de teljes férfiúi érettségre soha sem jut, könnyebben felfog és tanul, de teremtő genius hiányával az emberek irányadó szellemei közé nem emelkedik. Ő mindig csak szenvedő, sohasem a beható elemet képviseli s innen, míg a dilettantismus legkedvesebb contingensét szolgáltatja, soha a művészetet és tudományt előre nem viszi.” Majd más helyütt: „A nő alárendelt testi és leki ereje védelmet, ápolás keres, s az erősebb férfi lelkében ép oly érzéseket kelt, mint az elhagyott gyermek, a hervadó virág, a megdermedt madár.”

Amikor Veres Pálné ezt az értekezést Arany János lapjában a Koszorúban olvasta, sietett visszautasítani az igazságtalan értékelést. Madách-hoz írott vita-leveleiben kifejtette, hogy nem a nők hibája, hogy el vannak maradva, hogy bizonyos területeken kevesebbet tudnak, mint a férfiak és, hogy a tudományok és művészetek terén addig nem tudtak kimagasló eredményeket felmutatni, hanem a társadalmi rendszeré, amely neveltetésüket következetesen ehanyagolja, és azé az általánosan elfogadott helytelen nézeté, amely csak a férfiakat tekinti az alkotó munkára alkalmasnak.

Madách válaszában udvariasan elismeri Veres Pálné érveinek igazát és sajnálkozását fejezi ki, amiért előbb nem vitatta meg felfogását a kérdésről.

Ez a vita serkentette cselekvésre Veres Pálnét, és 1865. október 28-án Jókai Mór lapjában a Honban megjelentette „Felhívás a nőkhez” című írását. Majd az ezt követő országos mozgalom eredményeként 1868. március 23-án megalakították a „Nőképző Egyesületet.”

Veres Pálné érdemeinek és pedagógiai munkásságának részletes ismertetésére a Palócföld következő számában visszatérünk. Következétesen harcosa volt a női egyenjogúságnak és élt benne a hit, hogy a megkezdett munkának lesznek folytatói. Erre vall felhívásuk is: „Kérjük az utókort: törekedjenek a megkezdett munka továbbfejlesztésére. Ne lankadjanak! mert aki indolens, elveszíti a már kivívott jogokat is. Törekedjenek a kereseti pályákat is vagyontalan, elhagyott nők számára kibővíteni, mert a nők érdekeit előmozdítani első sorban a nők kötelessége. Haladjunk!”

Születésének százötvenedik évfordulója alkalmából köszöntjük Veres Pálnét Madách Imre szavaival, mondván, aki a művészetek országát gazdagítja, a természetet szépíti az is méltó elismerésünkre:

*"De, ki ember-kebleket képez ki,
Az teremt mint Isteneknek társa,
Lelke hat, míg létez művelődés,
S dítja legszebb: embertársi hála."*

CSUKLY LÁSZLÓ

KARANCSKESZI NÉPSZOKÁSOK, LAGZIS RÉSZLETEK

Összeállította és gyűjtötte: HÁRSKÜTI ANNA, nevelő

40—50 évvel ezelőtt falusi szokás volt nálunk Kesziben, hogy az eladó lányok láncimborák csoportokba verődve sétálgattak vasárnap délután a főutcán. Szébbnél-szebb nőtáikkal kicsalogatták a legényeket, akik aztán választhattak a szemrevaló lányokból. (A régi öregek szerint két évszázaddal ezelőtt is a Karancs völgyében „teremnek” a legszebb, legszemérmesebb lányok.)

Akit a legény kiválasztott mátkájának, vagy ahogyan itteni népszokás szerint mondani szokták szeretőjének, az május első két hetében MÁTKATÁL-at küldött a leánynak, az arra kiszemelt menyecskétől, s MÁJUSFÁT állított fel május 1-re virradó éjjel. A mátkatál május legszebb virágaiból készült, melynek közepébe a húsvéti hímestojások kerülnek. Az volt a falu legszebb, legkedvesebb, leghíresebb lánya, aki ilyenkor a legtöbb mátkatálat kapta. A májusfa a ház elé, a kiskertbe állított, gyönyörűen feldíszített, sudár-nyárfa volt. A májusfáért a lánynak ugyanolyan árban hófehér inggel szokás megajándékozni a legényt pünkösdkor.

Aztán következik a MEGKÉRÉS. A lány szüleitől megkéri a lányt. Ha nem kosarazták ki, akkor már aratáskor, mint „aratópár” együtt aratnak, hogy egybekeléskor meg legyen a kenyérnekvaló. Egymás nélkül ezekután már egyikük sem megy sehová. A bálban KIVARROTT ZSEBKENDŐVEL ajándékozzák meg egymást. Nem volt szokás az évekig tartó csapogatas, sem az eljegyzés. Egy hónappal a lagzi előtt kapta meg a lány a gyűrűket, vagy csak az esküvőre. Az udvarlás egy évnei tovább sose tartott.

Két héttel a megbeszélte lakodalom előtt megkezdődött a HÍVOGATÁS. Mindkét családból a vőfélyek meghívják az összes rokonokat. Sokszínű szalaggal feldíszített fokos és kalap a hívogatók gyönyörűsége, dísze. Ettől kezdve nagy előkészületek folynak a hozzátartozóknál. Segítenek mosni, takarítani, sütni-főzni, bevásárolni. Egy héttel a lakodalom előtt elviszik a menyasszony ágyát a vőlegényes házhoz a meglévő butorokkal és fehérneműekkel. Persze ez mind vig nőtázások között folyik le. A lakodalom előtti napokban elhozzák ajándékaikat a hozzátartozók. Itt főszerep a keresztszülőknek jut. Elhozzák a kalácsokat, morványt (kerek, fonott, ücs kelt kalács, melyből a lakodalmi menetkor az utcán és otthon is mindenkit megkínálnak), a levágott baromfikat. Levágják a hizót a lakodalmas háznál. Hozzák az asztalokat, székeket, edényeket a másnapi vígsághoz. Van bőven ital is.

Lakodalom napján korán talpon az egész ház. Föl a jó tyúkhúsleves, sült a hús, kolbász, hurka, készül a töltött káposzta, a csapos a hordó mellett, a háziak

ünneplőben. Mindenki és minden várja a vendégeket. A cimbalmos, vagy a cigány húzza a jobbnál-jobb talpalá valókat. A vőfélyek várják rendeltetésüket. A vendégek közül elsőnek a menyasszony lányapajtásai érkeznek meg.

I. VŐFÉLY:

Halljátok jányok! Lagzi lesz minálunk.
Gyűjjön el mindenki! Tik is gyertek nálunk!
Húzd rá citerás, szakadjon a húrod!

LÁNYOK: *(Hallgatót énekelnek, kezükkel hátuk mögött összefogódzva, félkörbe, ritmusra mozognak):*

Sej, barna legény, a te fekete szemed
Minek nékem a te gyönyörűséged?
Három szavad van a szívembe írva.
Sej, barna legény, csak te teszel a sírba.

(A következő éneknél a fejükkel is ritmusra mozognak):

LÁNYOK:

Már minálunk elgépelték a búzát
Visszafelé fújja a szél a pelyvát,
Visszafelé fújja a szél a kendőm, a kendőm
Nem tagadom, te is voltál szeretőm.

(A harmadik éneknél már a csárdás lépéseire táncolnak; riszálva):

Karancskeszi csárda zsindelyes, abban van a rózsám, mindenes
Minden a kezére rá van bízva, csak a szerelem van eltiltva

II. VŐFÉLY ÉS A LÁNYOK:

Ej, haj mulatunk!

I. VŐFÉLY: *(köszönti az eddig megérkezett vendégeket és kikéri a menyasszonyt a násznagy)*

Felvirradt az égen a boldogság napja,
Köszöntök mindenkit, ki belép e házba!
Adj Isten, gazd' uram, minden jót kívánok!
En e tisztos háztól nagy adományt várok.
Künn a mezők alján egy bokor tövében
Bús legényt láttam én, bánat a szemében, gyötrődés szívében
A legénynek azért van bánatja.
Mert felvirradt benne leghőbb kívánatja
Viruló rozmaring gazd' uram házánál
Hét határban sem lelt tetszőbbet nálánál.
Ha szívével együtt a kezét is bírná.
Ezen rozmaringot hogy reája bízna
Azért én gazd' uram kelmedet megkérem
Nyíló rozmaringját adja oda nékem! Várom válaszát!

OROMAPA:

Virágoskerteknek minden szál virága
Legyen az rozmaring, tündérek rózsája
Bárki gyün csodálni, gyönyörködve nézni
Illatját szagolva, kábítónak véli.
Vigasztald meg öcsém a bús legény szívét,
Vidd meg neki menten jó szándékunk hírét:
Rája bízunk kezét mi féltett kincsünknek,
Széltől is megóvott drága gyermekünknek.
Óvja meg, védje meg, minden bűtől-bajtól,
Jo ura, gazdája legyen a mai naptól.

(Lányok kivarrott zsebkendővel, csípőretett kézzel táncolnak. Vőlegény helyett az I. vőfély a menyasszonynak adja a legszebbet)

LÁNYOK: (éneklük):

Majd kiválik, kinek van szeretője?
Kinek van kivarrrva a zsebkendője?
Kivarrom a zsebkendőmet sligeltre, rózsásra
Úgy adom a szeretőmnek a bálba.

II. VŐFÉLY: (fokossal)

Kipegünk, kopogunk végig a nagy utcán,
Perc verünk, danolunk vasárnap délután.
Kalpagunk peremén vérvörös pántlika
Tövíbe bokréta, százszorszép, árvácska.
Kivirágzott imhol kezünkben is a bot
Esküvőt hirdetünk, lakomát és jó bort
Boruljon a felvég az alvég karjába
Gyűjjön el mindenki cimboránk nászára.

(felmutatja) |

(A koszorúslányok közrefogják a két vőfélyt és az alábbi énekre táncolnak. Vőfélyek a fokosokkal a levegőbe fel-le, ritmusra ütemesen intenek, hallatszik a sarkantyúk pengése, a szirma dobogása)

LÁNYOK: (énekelnek)

Darumadár inagasan száll, levegőben szépen szól,
A szárnyából, a farkából bokkrétának való hull,
Gyere babám, szedjed, rózsás kalapom mellé tegyed,
Hogy engemet a lagziba arról megösmérjenek.

II. VŐFÉLY: (Mégegyszer csalogat, hívogat mindenkit, hogy megteljen a lakodalmás ház)

Kipegünk, kopogunk gazduram kapuján.
Úgy tudjuk, szép virág nyílik az udvarán *(apának)*
Azért hát siessünk a lakodalmás házba
Vegyük ki részünket a falusi nászba.

(Elmennék, majd kis idő múlva visszatérnek, átadva ajándékaikat a menyasszonynak, sok szerencsét és boldogságot kívánva)

KOSZORÚSLÁNYOK: (köszöntik a menyasszonyt)

1. Dalol a kismadár, füttyörész a rigó
Nyílik már, nyílik már a szép rózsabimbó
2. Megértem, megértem a kismadár dalát
De boldog, de boldog, ki szereti párját.
3. Azt súgja titokban nyíló rózsabimbó,
Símogató szélben enyelegve ringó
Csókolgass napsugár, süssél rám melegen
Te vagy az én párom, csak te kellesz nekem.
4. Danolj csak kismadár, virulj rózsabimbó
Testvérünk nászára füttyöréssz kisrigó
Elmegyünk, elmegyünk haját kontyba tűzni
Hullámos hajába nászkoszorút fűzni.

(Koszorús lányok közrefogják a menyasszonyt, és az alábbi énekre táncolnak):

Szép rozmaringszál csomóba
Ha bekötik gyöngykoszorúba,
Mikor teszik a barna lány fejére,
Akkor száll a bánat szívébe.

MENYASSZONY BÚCSÚJA:

Könny van a szememben, de a szívem neve!
Régi leányéltem búcsút mondok neked
Elszakad a virág földi gyökerétől
Elmegy a lány messze kedves övéitől.
Elmegyek, elvisznek ebből a hajlékból,
Ahol könnyen éltem apám jóvoltából
Gondtalan életem gondokkal cserélem
Levetett pártámért a fejkötőt kérem.
Odaadom múltam boldogabb jövőért
Gondtalan lánságom asszonyi életért
Megtaláltam végre az életem párját
Szívem reá bizza érzései árját.

I. VÓFELY:

Fel, fel vendégek, kedves barátok
Daliás fiúk, koszorús lányok
Fel, fel ifjú pár és örömszülők
Esküvőre megyünk, az óra ütött.
Fel, fel vendégek, kedves barátok,
Álljanak sorba násznépi párok
Kísérjük végig szülőfalunkon
Ifjú párunkat boldog útjukon.

NÁSZNAGY:

A búcsú órája út most egy-kettőre
Fordul a menyasszony kedve kesergőre.
Arra kért, hogy legyek szószólója néki
A nagy útravalót, im hadd kérjem én ki

ÖRÖMAPA:

Tisztelt barátaim, vendégek, rokonok
Gyermekeim, mátkapár reám hallgassatok!
Illendő megállni néhány okos szóra,
Mielőtt elmennék a nagy fordulóra.
Miként a madár a fészkeből kirepül,
A lány is hazulról egy napon elkerül.
Én e jó hajadont, kit tőlem elkértél
Akit te szívedből nagyon megszerettél
Gondosan neveltem, őriztem, ápoltam
Dologra, munkára is megtanítottam.
Tartsad tisztességben, becsüld meg mindenkor
Hétköznapiakon is, ne csak nagy ünnepkor.
A nagy útra íme áldással bocsátlak
És ha megszorultok tanáccsal szolgálok.

ÖRÖMANYA:

Az örömanyanak be kevés a szava,
Szívétől szakad el szeretett magzatja.
Vége a lányságnak, jön az asszonyélet
Diága jó leányom Isten legyen véled! (ráborul sír)

Csárdást járnak a vendégek az alábbi dallamra:

Diófából van a, diófából van az édesanyám kapuja,
Kedves kisangyalom, kedves kisangyalom,
Lassan gyere be rajta
Lassan gyere be rajta, be rajta
Ébren van az anyám, a jó édesanyám, lépésedet ne hallja.

VÖLEGÉNY:

Tisztelt ipamuram, kedves anyámasszony
Szerető szívemnek nagy öröme vagyon
Keblemre tűzhetem ezt a virágszálat,
De azért lelküket ne eméssze bánat
Köszönöm kendteknek, hogy nekem nevelték
Kedvemre valónak, jónak szépnek tették
Én ezt a leányzót mindig megbecsülöm
Soha életünkben el nem válunk külön
Kendteknek pedig én hálás fiúk leszek,
Ellenükre soha semmit nem is teszek.

MENYASSZONY BÚCSÚJA:

De rossz lesz elmenni ettől a hajléktól
Ahol megkíméltek minden bajtól, gondtól
Ahol anyám széltől is megóvott engem
Ahol édesapám örködött fölöttem
Ahol megtanultam minden emberséget
Derek munkásságot és a tisztességet.
Egy gyermek helyébe ímé kettőt kapnak.
Köszönöm szivemből, amit velem tettek
Hogy annyi jósággal engem felneveltek.
Mondanék sokat, mert sok mindent érzek,
De csak a szív gazdag, a szavak szegények.

A násznép sorba rendeződik és megindul a menet az esküvésre. A bőszenyás (tizenharom kikeményített alsószenyás) menyasszonyi és az utána következő vőlegényi pár után a nyoszolyós lányok, majd az örömszülők, s az összes rokonok, vendégek kísérik a nagy útra a leendő párt. Útközben kosarakból kínálják az utcára, kiscseregett közönséget a túrós lepényből, morványból és más kalácsokból. Felcsillannak a boros üvegek és kulacsok is. Mindenkinek enni és inni kell. A hangászok kísérik a menetet. Induláskor nagy sikítás adja tudtunkra a nagy örömet, mely az ifjú pár szívében rejtőzik, s helyettük a lányok fejezik ezt ki. Ének zene:

Barna kislány jól meggondold magadat
Hová teszed le a leánysorodat
Gyöngyvirágos oltár elé leteszed
Onnan többé soha fel nem veheted. (Ismert dallam)

Esküvés után megint az előbbi rendbe felállnak, az új párt üdvözlik, s elindulnak hazafelé. Közben még vigabban zenélnek, énekelnek:

Féltépsibe sül a málé, maj' menyasszony leszek már én,
Ma menyasszony, hónap asszony, hónapután komámasszony.

A vőfélyek vezette lakodalmi menet megáll a ház előtt, örömapa fogadja őket:

Isten hozta nálunk mindig a vendéget,
Nagy örömmel látjuk a fiatal, s vénet
Kerüljenek beljebb szívünkbe, szobánkba,
Legyenek vendégeink este vacsorára!

Az ünnepeltek, s az összes vendégek bemennek a házba, s az első vőfély fogadja őket, meg a koszorúslányok köszöntik:

I. VŐFÉLY:

Nyíljanak a kapuk, csendüljön az ének,
Hulljanak virágok, s kiáltanak éljenti!
Ímé itt az ifjú pár, az új asszony, s férje,
Őket az életben sok-sok öröm érje.

II. VÖFELY:

Sok szerencsét, sok örömet
Tele kamrát, tele bendőt
Éljen az ifjú pár! Felvirradt az öröm már!
Szerelemben, szerencsében, jótermésben, egészségben
Sose érje őket kár!

1. KOSZORÚSLÁNY:

Felderült a nap az égen, nyáron is csak úgy, mint télen
Süssön a nap felettetek, kergesse a fellegeket
Mindig boldogan éljete, semmitől se féljete! Éljet.

I. VÖFELY:

Eredményes munkát, jól megtöltött konyhát
Tele pincét, kamrát, három utca sarkát
Szerencsének farkát, vendég hívó szarkát
Boldogságnak markát, a kincseknek zsákját
Kívánja komátok, igaz barátotok!

2. KOSZORÚSLÁNY:

Ahová néz szemetek, virág nyíljon
Ahová lép lábatok, zene szóljon
Amihez nyúl kezetek, arannyá váljon.
Mindenütt a világon boldogság várjon!

3. KOSZORÚSLÁNY:

Szívemből kívánok néktek áldást, békességet
Kevés bánatot, sok örömet, hosszú ifjúságot
Késő vénséget, erőt-egészséget, boldog életet!

MIND:

Éljen!

4. KOSZORÚSLÁNY:

Áldás, békesség, jó asszony feleség,
Bcr, búza eleség, soha semmi vereség
A munkában nyereség, életedet vezessék!

II. VÖFELY:

Öröm, áldás szálljon rátok
Ezt kívánják a barátok
Derűs jókedv, egészség, többre vágyni merészség!
Fogadd el a jót rosszal, életedet el ne rontsad!

5. KOSZORÚSLÁNY:

Az élet nagyon furcsa jószág
A jót nem mindig bőven osztják
Öröm, áldás elvegyülnek, egymás nélkül nem is élnek
Jusson néktek azt kívánom, több öröm, mint szánom-bánom

(A két vőfély asztalhoz tessékeli a vendégeket, a vacsorához:

I. VŐFÉLY:

Szerencsés jóestét, áldást, békességet
Kívánok barátimnak, s a kedves vendégeknek
Kerüljenek beljebb, örvendezzünk együtt,
Együnk is, igyunk is, az ideje elgyütt.

II. VŐFÉLY:

Tessenek, tessenek asztalhoz kerülni
Kiki szomszédjával a székre leülni
Türelmetlen kint már a ropogós malac
Szeretné tudni, vajon ízes falat?
A töltött káposzta alig várja sorát
Nem pirongatják meg majd a gazdasszonyát?
Remélem, étvágyat hoztak eleget?
Vidáman fogyasztanak hideget, meleget,
Kacsát, csibe boncát borral öntözgetik
Ha egyszer megúnták, ismét elől kezdik.
Tessenek, tessenek asztalhoz kerülni
A jó szomszéd mellé izibe leülni.

Míg elhelyezkednek, felcsendül az ismert dallam:

Este gyere, késő este, angyalom, ragyogós csillagom
Ha nem szeretsz, ne gyere, ha meg szeretsz elgyere
Nyitva van a kicsi szobám ablaka, hej
Este gyere, késő este, angyalom, ragyogós csillagom.

I. VŐFÉLY:

Uraim, az asztal meg vagyon terítve,
Tányér, kana, villa kés, el vagyon készítve
Tessék uraimék helyre telepedni
A gyomrát minálunk nem rontja meg senki.

Vőfélyek sorra behozzák a feltálatl ételt rigmusok kíséretében és kínálgatják.

Legelőször a levest, húst, töltöttkáposztát, stb . . .

1. Itt hozom a levest kakas tarajával
Nem udvarol többé a szomszéd tyúkjának.
2. Ez azért röfögött egész életében
Nem volt néki szárnya. Ilyen vendégségben tűrhető eledel
Tessék hozzálátni! Hiszen mibennünk már nem fog többé túrni!
3. Itt a káposzta, meg a torzsa, szép asszony hozta
Huncut ember, aki nem kóstolja.
4. Belevágtam tizenkét disznó elejét, hátróját
Keresse meg benne ki filit, ki farkát.

I. VÖFÉLY:

Mindenki jóllakott, hagy szóljon a vígja
A bortól eloszlik a magyar ember búja. Húzd rá!
(*Ismert dallam*):
Ódalgombos a cipőm, elhagyott a kikínyszemű szeretőm
Ha elhagyott nem bánom, tanálok én szebb szeretőt a nyáron!

I. VÖFÉLY: (*Bevezeti a menyasszonyt*):

Ime itt áll előttünk az ékes menyasszony
Hogy menyasszonyfővel először mulasson
De vigyázzanak ám, le ne tapodják a cipője sarkát,
Mer' drágáér' varrták!

(*Kezdődik a menyasszonytánc*)

Ismert dallammal a következő nóta:

Nemsokára menyecske lesz ebből a lányból
Kerek kontyot rakatunk a hajából
A menyasszony kerek kontyát sokan mennézik
Az új asszony bódogságát irigylik.
Ő lesz az én violám, ő lesz az én drága tubicám
Nemsokára elveszem, magam mellé ültetem
Ő lesz az én drága kis feleségem.

Tánc közben közbeszólások. Először a vőfély:

Hohó, nem úgy van a'
A táncot én kezdem, a többi ráér
Menjen haza kiki a huszasáért, százasáért
Húzd rá citerás az új házaspárért!

Újabb közbeszólások:

Szabad kiváltani a menyasszonyt! 100 Ft a menyasszony!
Eladó a menyasszony! stb . . .

I. VÖFÉLY:

Szőke kislány, kékszemű, veled járni nagyszerű
Könnyen lépsz a padlóra, fordulj be a karomba.

Éjfél után farkasféketőbe, menyecske ruhába felöltözik a menyasszony és a vőfély bevezeti:

Elszállott a fecske, itt az új menyecske!

Újabb mulatás:

Tűzről pattant kis menyecske vagyok én
Kinek csók kell, gyűjjön ide, adok én
Adok csókot, százat is legénynek,
Úgyis tudom, jól esik a szegénynek!

Egy másik menyecskeénekkel folytatják:

Menyecskeének nem jó lenni, mert keveset adnak enni
Keves, keves, ez a rántott leves, menyecskeének de keserves!

I. VÖFÉLY:

Kopjuk vígan reggelig, akár hónap estelig
Ihaj-tyuhaj mulatunk, nem igaz, hogy mehhallunk!

És így mulatnak hajnali öt óráig. Ekkor tüzet raknak az udvaron. A tűz körül táncol a menyasszony, (menyasszonypörkölés) majd pálinkával és kaláccsal kínálja a vendégeket. Pörkölés alatt ellopják a párnát és nagy zenebonával, hangoskodással viszik az italboltba. Ott isznak még ráadást a párnára, s az adósságot és a párnát otthagyják a kocsmában. Az új férjnek kell az adósságot kifizetni, csak akkor kapja meg a menyasszony párnáját. A menyasszonynak meg száz csókot kell adni a kiváltási díjba.

Még világoson is hallani a jókedvű emberek énekét:

Jányok, jányok, jányok a faluba, falu végén szépen szól a muzsika
Addig iszok, mulatok, míg csak regvelt nem látok
Még az éjjel, még az éjjel, mindenkivel kimulatom magamat.

Egy másik csoport ezt énekli:

Tizenhárom végbő' van az én gatyám
Tizenhárom éjjel varrta a babám
Egyik szára hosszú vót, a másik meg rövid vót
Látod-e babám? Nem jól varrtad a gatyám!

Lassanként elbúcsúznak az emberek, pedig nehéz a jó bor mellől felkelni. A nótá is búcsúzásra inti őket:

Esthajnali csillag ragyog, én még most is a lagziba vagyok
Jaj, Istenem, de szégyellem, hogy reggel kell hazamennem
Ént ezt többet nem teszem, hazamegyek, lefekszem
Hazamegyek, kialuszom magamat.

Ettől kezdve a fiatalasszony a szép nagy hajfonatot felcseréli konttyal, szalag helyett farkasféketöt és kerekféketöt visel, addig, amíg jól esik. Az utóbbit csak ünnepeken 'hordja.

Kitekintés

Nazim Hikmet

Örvénylő mélység

Szemedbe nézek
s részeg leszek, mint illatoktól
napsütötte földeken.
Rozstenger ring s árában elveszek.
Mint az örökké változó anyag
olyan a két szemed — zöld fényben úszó
örvénylő mélység, amely naponta
lebbenti föl titkát előttem,
amely azonban
nem tárja fel magát egészen soha.

Georg Maurer

CSIRIPELÉS

Madárdalon ömlik a méz
a táj kelyhébe már.
Fülem habzsolva issza és
ürül a telt pohár.
Mint kisgyerek, sóvárg a fül
ez édesség után,
s ha újra pergő méz gyanánt
árad a dal: — örül.

A verseket fordította: Szabó Károly

SIMON IMRE: Utcarészlet

KRITIKA

„Hazudik - aki hallgat”

Jobbágy Károly: Háló nélkül című kötetének margójára

Balasagyarmaton született 1921-ben. A Népszavában debütált tizennyolc éves korában. A diákkori munkásmozgalmi tevékenység után katonai szolgálat, majd hadifogság következett. Az új rendszerben tanári diplomát szerzett, jelenleg is tanít. Első kötete tíz évvel ezelőtt jelent meg Feltámadás címmel. Ezt követte a Hajnali viadal (1956), a Hó és Nap (1962), a Háló nélkül pedig mindössze néhány héttel ezelőtt hagyta el a nyomdát.

Így fest címszavakban a kétszeres József Attila-díjas Jobbágy Károly eddigi életútja. Ennyit talán valamenynyí nőgrádinak illik tudni róla, hiszen megyénk szülötte a mai magyar líra egyik jeles képviselője. Jelenleg ugyan Budapesten él, de eltéphetetlen szála a fűzik emberi és költői eszmélése helyéhez. Költőről lévén szó teljes képet csak versei alapján kaphatunk róla. Köteményeiből az eleven valóság ígészetében égő ember nyugtalan és forró közéleti lírájáról szól. Ars poeticáját a Hó és Nap utószavában így fogalmazta meg: „... egységes a vágy, korunknak, ennek a mozgalmas, rakétát a Holdba repítő, betegségeket legyőző, népeket felszabadító, embereket átforgató kornak — tépelődéseiben, lázongásaiban is — boldog, szüntelen

szolgálata.” Erről tanúskodik az utóbbi évek termését összegyűjtő Háló nélkül című kötete is. De menjünk sorjában.

A könyv fülszövegében a költő üdvözlí az olvasót és neki ajánlja művét. Talán elmaradhatott volna ez a néhány sor, és hasonlóképpen sajnálatos, hogy éppen a címadó vers sikerült gyengébben a többinél, a kritikusi „rosszmájúság” nagy öröme. A valójában szép gondolat — a költő az igazság kiméletlen, dísztelen kimondására teszi fel életét — kifejezésére nem szerencsés hasonlat az artistasors, modorosnak sőt erőltetettnek hat. Az Élet és Irodalom kritikusa „csinnadrattás bevezetőként” említi ezt a verset és ironikusan állapítja meg, hogy utána éjszakai fogfájásról szóló költemény következik. Az olvasó azonban, aki végigolvassa a kötetet megbocsát a félresikerült kezdetért és vitába száll a kötet helyett lényegében egy verset elemző szigorú bírálattal. Vagy talán a költőnek van igaza akkor, amikor Tanács című versében ezt írja:

..... barátot
kritikusokból válogass,
légy szerkesztő, lektor... s meglátod
nem lesz a szádon több panasz.

A könyv első fejezete a Fény és tűz, valamint a Vallomás az indulatról, hű bizonyítéka Jobbágy közéleti érdeklődésének. Az igazság nevében bélyegzi meg a „félve kertelőket”, az őszinte szót állítja a „légből-támadt frázisok” helyébe. Fanyar sirató című versében az egyén és a társadalom egymás iránti kölcsönös felelősségéről szól. Protestál a háború ellen (Csak . . . csak; Twist), örül a lét győzelmének (Gyógyulás). Tyereskovához frott versében az asszonyors határtalan megbecsülése jut kifejezésre:

Tyereskova!

Nem vagy több, se jobb . . .

**Asszony vagy, bátor társ, örök nő . . .
és nem kivétel.**

Fellini: Nyolc és fél című filmje kapcsán a „nagystílűek mindig friss-ingű autós hadja”, és „a minden terhet magán viselő, meggyengült, fáradt emberek sok milliója” közti ellentétre hívja fel a figyelmet. Hangja közvetlen és mindig szenvedélyes:

Mert e nélkül nincs semmi!

Hít és izgalom nélkül,

indulat pokla nélkül,

semmit se lehet tenni!

A kötet egyik legszebb verse a Vadak közül szelídekhez, amely egyben címadója a következő résznek. Az apját verő fiú, az egymásra tüzes nyíl tekintetet vető sorbanállók, az egymást fojtogató társbérlok, a lányát kínáló cigány és a gyermekét szemébe dobó anya láttán a költő Európa közepén is vadak között érzi magát. A szelídekre apellál, akik esténként „verset hallgatnak, hegedülnek s csak ha esznek, fogják a kést”. A humánus himnusza ez a vers. A Concertó Bartók Bélának, a Madách pedig Az ember tragédiája halhatatlan szerzőjének állít örök emléket. Egy kiállítás képei című versével Korga György, a Versek kútja cíművel pedig Palotai Erzsí művészete

előtt tisztelig. Különösen mély benyomást tesz az olvasóra a Madáchról írott újszerű felfogású költemény, amely a tavalyi centenáriumi ünnepek jegyében született. A „szállni vágyó nemzet” mai prófétája egy évszázadnyi távolból hajtja meg az emlékezés zászlaját a „szívszakasztó dombokkal teli Nógrád” költőóriása előtt.

Jobbágy Károly előző könyveiben is sok szerelmes vers kapott helyet. Ezúttal Minden címszó alatt foglalja egybe e témájú költeményeit. Jobbára a beteljesült, a viszonzott, a munkára ösztönző szerelem hangja szól a sorok közül:

hiteds el te, hogy szállni képes

és hogy röpködni

érdemes;

emelj sugarad pereméhez!

A „Rónai-Vér” a címe a külföldi utazások élményeit versbeöntő ciklusnak. Moszkva, Jászna-Poljana, Leningrád, Puskinó, Plovdiv, Kolarovgrad és Velence utcáin bolyongó költő lelkiállapotának, gazdag gondolatvilágának a kifejezői ezek a versek.

Az Egyedül az őserdőben című ciklus zárja a kötetet. A mindennap harcaiba, a gyakori megnemértésbe belefáradt költő önmagát biztató és végül is teljes optimizmusba kitörő szavai nagy akaraterejéről, munka és harc-vágyáról tesznek tanulságot. Mint tanár is erre a küzdelemre buzdítja érettségiző diákjait:

Búcsúzkodó, ifjú barátaim!

Rátok is várnak nagy verekedések

az új világ szent barikádjain.

**Szívetek legyen a mienknél merészebb,
vallja már ifjan, mit mi történt értünk,
hogy: igazán csak harcainkban éltünk.**

„Hazudik — aki hallgat” — írja egyik versében. Ő kimond mindent őszintén, belső kényszere az írás, a hétköznapi problémáira való reagálás. Szükségét érzi, hogy versbe fog-

lalja a körülötte alakuló világot. Versei olykor izzanak, lüktetnek. Ez a szenvedélyesség azonban néha oda vezet, hogy az indulat hevében engedményeket tesz a költői szépség rovására. Az őszinte és közvetlen hangnem azonban kárpótol ezért. Példamutató lelkesedése hovatovább már élcelődésre adhat okot de hite nem hagyja nyugodni:

**Ha fáj is, mondd el! S ez a kor
ölel, mint jóbarátot.**

Előző, Hó és Nap című kötetének egyik önvalomásszerű versében írja:

Csak ami lüktet.

Élet —

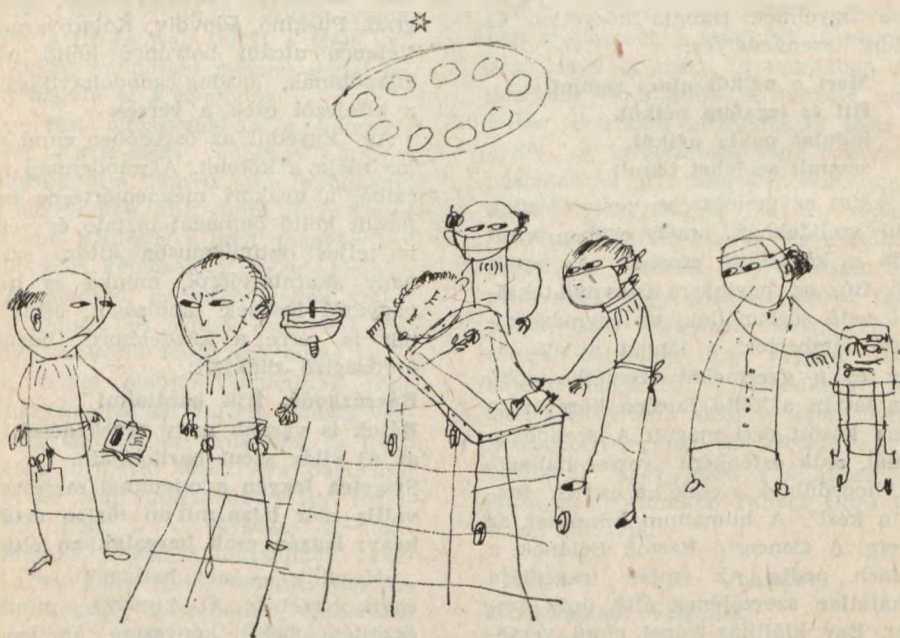
jut dobhártyámig el.

Idézni dermedt képet?

— Egy ízemnek se kell. —

Íme így fogalmazta meg a költő társadalmi, közéleti érdeklődését, amely jelen kötetére is éppúgy jellemző. Nem tért el a sajátmaga által kitűzött programtól. Sőt, költői világa elmélyült, kiteljesedett. A valóság teljes és hű tükrözésében látja feladatát. Egyes szám első személyben írott versei a közösséggel, valamennyiünk örömeivel és gondjával való azonosulását bizonyítják. A valóságkutatás szenvedélye, a szocialista kiteljesedés hatékony költői szolgálatának igénye vezeti tollát. Művészi pályájának jelentős állomása a Háló nélkül című kötet. (Magvető 1965.)

CSONGRÁDY BÉLA

SZATHMÁRI BÉLA rajza

BARTÓK BÉLA

Húsz éve halt meg, idegen földön Amerikában, századunk egyik legjelentősebb zenei egyénisége, Bartók Béla. Nevét a legnagyobbak között emlegetjük, de ha sokoldalú tevékenységét értékeljük, nyugodtan állíthatjuk századunk első felében élt muzsikus egyéniségek közül is, első helyre géniuszát. Hisz amellett hogy a világjáró zongoraművész kiváló előadó hírében állt (különösen Bach és Beethoven játéka-ra emlékeztetnek igen elismerően a korabeli kritikák) zeneszerzőként Liszt Ferenc kései műveiben megnyitott úton haladva forradalmasítja századunk magyar zenei nyelvezetét, ugyanakkor Kodály Zoltánnal együtt a magyar és a szomszédos népek dalait menti meg. szinte a huszonegyedik órában a feledéstől népdalgyűjtő útjai során. Mint zenetudós, a folklór terén végzett felbecsülhetetlen értékű munkát, a Zeneakadémia tanáráként pedagógiai tevékenységével segíti a monarchia éveiben erősen német befolyású zenekulturális életünk frissítését.

Ma már természetesnek tartjuk értékelésekor azt, hogy alkotómunkája az egyetemes zenetörténet legnagyobbjai közé emeli. Épp ezért érdekes, hogy csak néhány hónapja döbrentünk rá: eddig tulajdonképpen nem volt igazi Bartók-életrajzunk. Megjelent ugyan az évekkel ezelőtt népszerű „Élete képekben” sorozatban egy rövid, többnyire puszta életrajzi adatokat szolgáló kötet, foglalkozott Bartók Béla életével, munkájával, számtalan monográfia, kritika.

egy-egy műveinek elemzésével is hozzájárultak a magyar és külföldi zenetudósok, esztéták széleskörű ismertetéséhez. Lexikonok, zenetörténeti kiadványok a megfelelő helyeken feltétlenül írnak a nagy magyar zeneköltőről. Életének, egész életművének, fejlődésének, harcainak összefoglalására azonban ezideig senki sem vállalkozott.

Ezért öröndetes kétszeresen is, hogy a „Gondolat” kiadó megjelentette „Kis zenei könyvtár” sorozatának legújabb kiadványaként Ujfalussy József zenetörténész és esztéta összefoglaló és elemző írását Bartók Béláról, a nagy zeneszerző halálának huszadik évfordulója alkalmából.

A különböző művészeti ágak esztétikájának kidolgozásában, tanulmányozásában kétségtelenül a zeneesztétikusoknak volt a legnehezebb dolguk a zene viszonylag elvontabb kifejezőformái miatt. Nem véletlen, hogy a marxista esztétikusok is csak elég későn — Szovjetunióban is alig 10—15 éve — nyúltak egyre határozottabban ehhez a témához. A magyar zeneesztéták közül különösen sokat köszönhetünk Ujfalussy Józsefnek, aki századunk zenéjének — így Bartók Bélának is — kitűnő ismerője, kutatója, elemzője. Ő az első, aki Bartók Béláról a rendelkezésre álló bő anyagból először mer vállalkozni Bartók Béla életének, munkásságának viszonylag részletes ismertetésére. A Bartók életrajz kései születéséhez természetes hozzájárult a személyi kultusz idejének káros ha-

tása, amikor még részben nem merte felismerni Bartók Béla értékeit a hivatalos zenei közvélemény. Nem véletlen, hogy ekkor még az Operaház színpadán sem szerepelt a szerző egyik legremekőbb színpadi műve, a Csodálatos mandarin. Nem ismeretlen jelenség ebben az időben, hogy nemzeti javainkkal, művészeti múltunkkal nem megfelelően sáfarkodunk. Hasonló jelenségekkel találkozhatunk az irodalom és képzőművészet terén is. Bartók Béla értékeire is csak az első zenei plénum alkalmával döbbsentünk rá 1951-ben, amikor Saporin professzor, a plénumon résztvevett szovjet küldöttség neves vezetője figyelmeztette a Zeneművész Szövetséget, hogy megfélemlítettünk a magyar zenei élet két legnagyobb alakjáról, Liszt Ferencről és Bartók Béláról.

Ettől a pillanattól kezdve indult el az az óriási kutató és elemző munka, mely még most sem teljesen befejezett, hisz még mindig kerülnek elő újabb és újabb Bartók-dokumentumok. Minden esetre a most megjelent Bartók életrajz egy olyan fontos állomása Bartók-kutatásainknak, mely méltó nagy zeneszerzőnk halálának húsz éves évfordulójával kapcsolatos megemlékezésre.

A könyv maga rendkívül izgalmas és érdekes olvasmány, mind a szakemberek, mind a csupán zenekedvelők számára. Párhuzamosan tárgyalja Bartók életét az egyes műveinek születésével, azok körülményeivel. Ezen keresztül könnyebben megismerhetjük a szerző emberi nagyságát, zenedarabjai születésének indítékait, ezen keresztül egész életműve közelebb kerül hozzánk. Kétségtelenül ma is sokan vannak még, akik Bartók Béla zenéjét nem tették magukévá. Az ilyenek többnyire csak felületesen ismerik a szerző egyes darabjait. Bartók Béla életművének megismeréséhez, megszeretéséhez ez nem elég. Műveiben any-

nyira — szinte kitapinthatóan — tükröződik korának társadalmi hatása és benne a szerző állásfoglalása, hogy tökéletes megértéséhez közelebről meg kell ismernünk Bartók Bélát, az embert, a zeneszerzőt, az igazi hazafit.

Ehhez ad jó segítséget Újfalussy József kitűnő könyve. Igaz, a könyv egyes részei, különösen a művek elemzésével kapcsolatos zenei, hangnemi, formai fejtegetései elsősorban a szakembereknek szólnak, de ezek feltétlen megértése nélkül is közelebb jut olvasója Bartók Bélához. Különösen értékes része a két kötetnek három színpadi műve: A kékszakállú herceg vára, A fából faragott királyfi és A csodálatos mandarin — részletes, világos elemzése. Ez a részlet annyi új rejtett szépséget, mondanivalót tár fel még azoknak is, akik a darabot jól ismerik, mely a könyv olvasása nélkül legfeljebb sejtés maradna.

Bartók Béla nem tudta elviselni a fasiszmus éveinek nyomasztó légkörét. Életének utolsó éveit ezért Amerikában töltötte. Hosszas vívódás után szánta rá magát az önkéntes emigrációra. Ez a nyugtalan kor is erősen rányomja bélyegét ebben az időben született műveire. Az emigráció éveiben a gyötrő honvágy sem nyomtalan, ezt elemzi igen találóan és lebilincselően Újfalussy József a zeneszerző utolsó nagy művével, a Concertóval kapcsolatban.

Csak néhány momentumot ragadtam ki most a könyv értékeiből, de összefoglalóan megállapítható, hogy Újfalussy József könyve nem csak hézagpótló kiadvány, de első olyan életrajz is Bartók Béláról, melyet már rég időszerű és szükséges lett volna megjelentetni. A könyvet nem nélkülözheti sem a szakember, sem az a zeneszerető zenehallgató közönség, mely meg akarja ismerni Bartók Bélát, rajta keresztül századunk modern muzsikáját. Lehet,

hogy néhány év múlva akár részlete-
sebb, akár újabb anyagokat, kutatási
eredményeket feltáró könyv jelenik
meg Bartók Béláról, pillanatnyilag
azonban feltétlenül ez a két kötetben
megjelent munka az, mely századunk
zenei büszkeségét méltó helyre állítja.

Ezért örülhetünk a „Gondolat” kiadó
segítségének, hogy két kötetben, mint-
egy 700 oldalon, sok fényképpel meg-
jelentette Újfalussy József kitűnő és a
maga nemében egyedülálló Bartók-élet-

rajzát. Az azonban már kissé elszó-
morító, hogy Bartók Béla életrajza
Magyarországon mindössze 3700 pél-
dányban jelenik meg — mint azt az
ismertető közli. Remélhetően még több
kiadást fog megérni ez a könyv. Ezt
követeli tőlünk a magyar és az egye-
temes zenei élet egyik legnagyobb gé-
niusza, Bartók Béla iránti tiszteletünk.

VIRÁG LÁSZLÓ

Nemes György:

Egyetlen pillanat

Az 1965. évi könyvhétre jelentette
meg a Magvető kiadó Nemes György
regényét, az „Egyetlen pillanat”-ot.

Ezt a tényt nem előzte meg kiemelt
reklámozás, nem is követte szenvedé-
lyes vita. Néhány recenzió, vagy kritika
íródott róla, s ezek egyértelműen dicsé-
rik, az utóbbi évek egyik igen jelentős
eredményeként könyvelik el. S valóban
az is! Nem tartozik a robbanó hatású
alkotások közé. Nincs benne semmi
szokatlan, megdöbbentő kuriózum, de
elolvasás után nem hagyja nyugton az
embert, Egy-egy mozzanata, gondolata
állandóan visszatér, s egyértelmű állás-
foglalásra kényszerít. Nem lehet sza-
badulni a könyvtől addig, míg a fel-
vetett problémákra meg nem adjuk a
határozott választ — önmagunk szá-
mára.

A „fülszöveg” vallomása első pillan-
tásra sokszor megírt, szokványos törté-
netet sejtet, de a hangsúlyozott őszin-
teség, a nem „utólag mindent bölcsen

magyarázó” írói szándék az együtt-
alkotás izgalmát igéri az olvasónak.
Magával hívja felnőtteket az őszinte
önvizsgálat gyötrelmes útjára, s inti
a mai 20—30 éveseket a gondolkodásra,
felelősségre.

A történet: Papp Péter 48 éves új-
ságíró, a Párizs közelében történt repü-
lőgép szerencsétlenség áldozata lett.
A zuhanás néhány másodpercében, az
élet és halál mezsgyéjén adatot egyet-
len pillanatban „emlékezése mély vízé-
ből felbukkan mindaz, ami fennmaradt
az idő szűrőjén”: egy közéleti érdeklő-
désű és telítettségszerű ember hite, csa-
lódása, sikerei, kudarcai, örömei, szen-
vedései, nemzedékének megpróbáltatá-
sai és küzdelmeinek csodálatos ered-
ményei.

A történet bonyolítása, de inkább a
történet során felvetett problémák bi-
zonyítják, hogy az író nemcsak átélte
azt a kort, hanem tevékenyen benne
élt a közéletben.

A jó újságírói erények érvényesülnek abban a törekvésben, mely mindennek az okát keresi. Nem a kiélezett és rendkívüli helyzetek, egyesek számára hatásosnak ígérkező csoportosítása, hanem az emberformáló hétköznapi társadalmi, politikai és magánéleti problémáinak mértéktartó — az erkölcsi, magatartási normák és formák alakulásának okát feltáró — ábrázolása a regény egyik legnagyobb erénye.

A cselekmény során olyan etikai megoldások és konfliktusok bontakoznak ki, amelyek közéletünk néhány ma is meglévő jelenségére, azok forrására irányítják a figyelmet.

Ezek közül kiemelhető a kispolgáriság és közéletiség, aktivitás és sanda szemlélődés, a fiatalság és idősebb nemzedék ellentétpárja.

A főhős, Papp Péter megalázott és küzdelmes fiatalság után jut el a felszabaduláshoz. Emberhez méltónak látja a célt, amiért milliók fogtak szerszágot, fegyvert, tollat. Képességeivel ő is gyorsítani akarja a folyamatot, segíteni az embereket, hogy minél többen eljussanak a feladatok és a cél öntudatos vállalásáig. Ami környezetében jónéhány helyezkedő számára csak az érvényesülés, a fennmaradás és egyre feljebbjutás lehetősége, az Papp Péternek élete értelme. Tiszta szándékkal, a cél nagyszerűségébe vetett hittel végzi munkáját.

Elhallgatásai, hibái — a kor hibái.

Az író nem magyarázza és nem mentegeti ezekért hősét, a tények — tények. De feltétlen figyelemre méltó az ábrázolt magatartás: a közösségért cselekvő ember elfojthatatlan aktivitása. Ez a jellemvonássá vált aktivitás, pontosabban a becsületes közéleti tevékenység védheti meg az embert a retrográd, közösségellenes, önző vonások kialakulásától és megerősödésétől, ami az egyén számára is veszélyes és káros, mert képtelenné tesz a valóság

felfogására, elemzésére, mert feszültséget teremt az egyén és a társadalom között, negatív közérzetet, nyugtalanságot eredményez.

Társadalmi és közéletünk tendenciáit figyelve, feltétlenül elgondolkoztató ez a mondanivaló.

Igen, de a tevékenység magában rejtje a hibák, a közösség érdekeit sértő tettek elkövetésének lehetőségét is, vetetik ellen az óvatosak ma is, és a regényben is.

A mű másik nagy értéke ennek a látszólagosan logikus érvelésnek művészi cáfolata. Annak megértése, hogy bizonyos hibák csak adott feltételek között követhetők el, s hogy ne ismétlődjenek, egyik fontos feltétel a társadalmi, közéleti aktivitás egyre erőteljesebb kibontakozása.

Az alkotó aktivitás általánossá tétele igénye társadalmunknak is és érdeke az egyénnek is.

A kétféle magatartás kétféle embert szül: a XX. század modern, a világban eligazodó, helyét megtaláló boldog emberét, illetve a múltban élő túlhaladott kicsinyes vágyak varázsával telített önző, a világot nem értő, harmóniára képtelent. A kétféle magatartás törvényszerű etikai következménye — kétféle emberség. Számunkra ebből a szempontból is fontos az alkotó aktivitás.

Az utóbbi években irodalmunkban is hangot kapott a hatalom és erkölcs egymást kizáró kategóriaként való felfogása és ábrázolása.

Nem feladatunk most ennek a problémának elemzése, csupán egyetlen döntő mozzanatra utalunk: olyan társadalmi körülmények között, mikor milliókat kell alkalmassá tenni arra, hogy élni tudjanak a hatalommal, a probléma más értelmet nyer. Addig van lehetőség a hatalommal való erkölcstelen visszaélésre, míg a közösség nagy többsége nem akar, vagy nem képes élni vele.

A mű főhősének sorsa, csalódásai, mellőzései, az elszenvedett igazságtalanságok meggyőzően példázzák ezt.

A regény cselekménye 1963-ig kíséri a főhős útját. Az írónak számolnia kell a felszabadulás óta felnőtt nemzedékkel, mely az apák örökébe lép, s meg van benne a szándék, hogy feladatait tisztességesen oldja meg. Társadalmunk belé oltotta az igényesség és bírálatszellemét, éppen ezért hajlamos arra, hogy egyoldalú szigorúsággal ítélje meg az előtte járókat.

Papp Péterről mondja a fia: „Nem fogom meghajlítani a gerincemet, és meggyőződésemm, hogy a mi nemzedékünk nem lesz olyan puhány, olyan csúszó-mászó, olyan hajlottgerincű, mint apa meg az ő nemzedéke volt.”

”Próbálok megérteni őket. — Lehet, hogy csak szerencse, mindegy, de én nem sározódtam be és az én nemzedékem se, és nem is fog besározódni. Ezért akarva-akaratlan lenézem apámat és az ő nemzedékét.”

Fiatalságunk gondolkodó rétegében tapasztalhatunk ilyenfajta kategorikus elmarasztalást. Más kérdés az, hogy miért csak a hibákat, tévedéseket tartják számon, s miért csak azok alapján általánosítanak. Annak ellenére, hogy a fent idézett állásfoglalás, a szigorú elhatárolás kifejezi a munka, a hivatás, társadalmi tevékenység fele-

lősségteljes felfogását, mégis intenünk kell fiataljainkat a differenciált ítéletalkotásra. A nemzedékek viszonyának antidialektikus felfogása meghamisítja a valóságot, elferdíti az igazságot.

A mai felnőttek erőfeszítései tették lehetővé fiataljaink számára, hogy magasra tegyék az igényesség mércéjét és biztonságosan, sokoldalúan készüljenek fel a szocialista közösségi élet gyakorlatára.

Nemcsak a felvetett elvi, etikai problémák jelentősek ebben a regényben, hanem azok művészi ábrázolása is. Elkerül minden olcsó, hatásvadász megfogalmazást, s éppen ezért olyan atmoszférát tud teremteni, amely átéleti, vagy újraéleti az olvasóval a történelmet. Vonzó líraiság fűti át minden fejezetét, feltárja az ábrázolt magatartás szép humánumát.

A „Hérics” című fejezetben, mintegy ellenpólusként közölt részletek Kún Zoltán naplójából remek stílusban ábrázolják a „politikailag makulátlanok” kétes emberségét, eszmei értéktelenségét, a közösséget semmibevevő alapállását.

Örömnkre szolgál, hogy irodalmunk eszmei és művészi szempontból egyaránt ilyen értékes művel gazdagodott.

CSÍK PÁL

Az ujjászületett pusztá dalnoka

— MÁTYÁS FERENC KÖTETÉRŐL —

A faluról városba szakadó költőink jelentős részének művészi élményül szolgál a gyermekkor mesevilágába tűnő szülőföld, és a „romlott” város ellentétes képének feldolgozása. Az új-életkörülmények még nem váltak harmónikussá, az elmúlt világ élményei épp ezért élesebben, enyhe nosztalgiával párosulva vetődnek fel.

Mátyás Ferenc életútja és költészete olyan szorosan a falusi, pusztai élethez — emberhez, tájhoz — tapadt, hogy attól a nagy társadalmi sorsforduló sem tudta elszakítani.

Lírai vallomásában, utirajzaiban, a falun, a pusztán élő emberek lélekrajzát, elemzését, problémái kibogozását kísérli meg és ezt a folyamatot legutolsó kötetében sikerült az ember-típus szintézisére emelt megteremtésével megoldani.

A költőt ez a világ: a legszegényebb pusztai cselédek társadalma bocsátotta útjára, életfelfogását egész életére meghatározta, amelyről így vall:

„Szemléletemet emberi és társadalmi mondanivalómat a gróf Károlyi-uradalom cselédlakásaiban élők: apám környezete határozta meg. Azokról szólok, akik megmozdultak a vadonban, azt írom meg a mai tanyák, mai falvak világáról, hogy a megszenvedett sorsforduló mit hozott számukra.”

A célja megvalósításához a dialektika törvényszerűségeinek művészi felhasználásával jutott el.

Az alaphelyzet a kiinduló pont: a Széchenyi által először bemutatott Nagy Parlag és Ady költészetében megfo-

galmazott Ugar képe, amit a közvetlenebb egyéni, a magánélet problémáinak bemutatásával old fel.

A kötet második ciklusának alaphangját az egyetemes emberi kultúra megismerésének és elsajátításának lehetősége adja meg. Mellette a szülőföldhöz való viszonyát „népéhez való közét” hangsúlyozza.

Ezek után emelkedik fokozatosan a szintézis legmagasabb fokára, és így tudja elhitetni az olvasóval, az emberi ésszel, hogy népünk az egyetlen helyes utat választotta társadalmi fennmaradásának, fejlődésének érdekében.

Hogy ezt az igazságot kimondhassa az elmúlt „alattomos világ” legmélyebb elemzésére, „sötét bűnök” leleplezésére van szükség. Az emberi szubjektum oldaláról közelít a kérdés megoldása felé.

Az „alvó ősvadon” világában „fájdalomra szült minket az anya a juhok közé”. (Nézem a tanyát).

A cseléd szülőhelye:
„csak béreslakás volt az, grófi akol”

A „sárbafúlt tömegek” életét az uradalmak Magyarországon a nincstelenek számára kijáró számtalan gond, mint kilométer karó a gyalogos vándort, úgy kísérte. Ez a világ legkegyetlenebb ellensége az embernek: „az éhség, ragály” — és „csecsemőhalál” tizedelte soraikat.

A harcolni próbálókon hamar beteljesedett a sors: „fákon lógtak”! A latifundiumok zsellérségének, a magyar parasztság sorsának megrendítő képe elevenedik fel a kötetben.

„haza és isten nevében elviseltük
nem hősként
csak mártírként
midőn földszínű testünket
piros-fehér-zöldre festették”

(A kirajzott vadon)

A pusztai ember számára a legnagyobb gond „a falás kenyér” megteremtése, ezért próbálták a tragikusan végződő forradalomban „fellármázni az emberi szíveket”.

Ebből a világból szinte hihetetlennek tűnik az emberek számára a szabadulás.

A félelem, a mindenki mindenkitől fél által gúzsbakötött emberi hitet nagyon nehéz feloldani, pedig a szabadság eljövetele a zsellérek számára legfontosabb. Bár nehezen és lassan következett be az „oldvadás”, ennek sikerében nem kételkedhetünk, mert a költői gondolatok a komor és sötét színű után vidámabb, fiatalosabb lendületet kapnak (Copfos sereg, Halászó lányok). A fiatalság rejtelseit, a népi hangulatot — avatott tollal mutatja be

„súgva mesélnek, s félnek
a lányok
susog a nádas, melléjük állók
s a mese karjukba visz”

(Halászó lányok)

A népi motívumok továbbélését láthatjuk a kötet második ciklusában. A költő — mint vándorútra induló népmesei fiú — járja a világot. Megismerkedik az emberi kultúra legszebb, legmaradandóbb emlékeivel, „mint mezít-

lábás parasztsuhanc” csodálja meg a Leningrád, a vatikáni templom, az Uffizi, Pitti Képtárat, és a technika csodáit, hogy a csábításra a félkirályságot elutasító modern János vitézként válaszoljon:

„a paloták közt nem vagyok szabad
szívemben összegyülemlett a kétely
a kardok, bibliák, bombafészek láttán
s hazacsábít az alföldi szivárvány.”

A megváltozott körülmények bemutatását az elhagyott „behorpadt csontú” tanya képével kezdte, és a sort az ódai szárnyalású pusztai hangversennyel zárta, amely szintézisteremtő erejének legszebb, legnagyobb példája.

Az új falusi közösség kulturális fejlődése mellett a komoly, népe iránt felelősséggel tartozó költő esztétikai elvét is megtaláljuk, amelynek vallása a leghaladóbb közéleti líra felé mutat:

„Része vagyok mindennek, fáj ha
a közöny állóvíze bűzlik,
Szívem, értelmem vacog fázva,
hol a magány gyászát kitűzik.”

Mátyás Ferenc köete — a megjelenő nosztalgikus költői hang ellenére, amely teljesen magánérzésből fakadó — egyenletesen fejlődő, pozitív hangvételű.

Költői képei a zsáner költészet napjainkban való továbbélésének lehetőségét példázzák. Helyzetbemutató ereje a mai falu valóságán alapszik.

(Mátyás Ferenc:

Paraszt piéta. Magvető 1965.)

HORVÁTH ISTVÁN

TARTALOM:

SZÉPIRODALOM:

Jobbágy Károly: Tigrisek lázadása	3
Avar Pál: Veron néni	6
Vihar Béla: Az égigérő postaláda	10
Papagáj	11
Kunszabó Ferenc: Fegyverszünet	12
Polgár István: Paripa most	16
Születésnapra	16
Kérés mentőtánúmhoz	17
Lakos György: Bunburucz elvtárs kalandjai	19
András Endre: Mocsár	32
Zsoltár szülővárosomhoz	33
Ivelj föl szivárványhíd	34
Csanády János: A Táttra csúcsán	36
Turchányi Sándor: A kuffsteini fogoly	40
Tóth Elemér: Miként esőcsepp	42
Az idő múlása	43

Örzik a messzeségeket	43
Csikász István: Február	45
Kamasz	46
Várszegi György: Napsütésben	47
Kemény Erzsébet: Varázslónak született	55
Tamás István: Barkák	56
A jégvirágról	56
Paróczay Gergely: Szabó Lőrinchez	58

V I T A

Belitzky János: Válasz néhány kérdésre	59
Gordos János: Gondolatok az ideológiai irányelvek olvasása közben	80
Nádházi Lajos: A népművelés gondjai és feladatai	85

TEGNAP, MA, HOLNAP . . .

Molnár Pál: Adatok a Salgótarjáni Acélárúgyár történetéből	92
Kojnok Nándor: Akik Nógrádról írtak	108
Dömötör Sándor: Krónikairás és néprajz	123
Flórián Mária: Hollókői tervek és a Falumúzeum	127
Csukly László: A nőnevelés magyar apostola	130
Hárskúti Anna: Karancskeszi népszokások, lagzis részletek	134

KITEKINTÉS

Szabó Károly fordításai:

Nazim Hikmet: Örvénylő mélység	144
G. Maurer: Csiripelés	144

KRITIKA

Csongrády Béla: Jobbágy Károly „Háló nélkül” c. kötetéről	146
Virág László: Ujfalussy József: Bartók Béla	149
Csík Pál: Nemes György: Egyetlen pillanat	151
Horváth István: Mátyás Ferenc: Paraszt piéta	154

REPRODUKCIÓKKAL SZEREPELNEK:

Czinke Ferenc, Farkas András, Iványi Ödön, Jánossy Ferenc, Kelemen István,
Radics István, Réti Zoltán, Simon János, Szathmári Béla, id. Szabó István.

Következő számunk tartalmából:

Veres Pálné: *Pedagógiai elvei és munkássága*

Barna Tibor: „Csillagok csillagok...” címmel
emlékezik Sarkadi Imrére

Tóth Katalin: *Piliny földrajzi nevei*

Tóth Imre: *Messze még a nyár*

Nagy István: *Versei*

Vihar Béla: *Költészetéről (Tanulmány)*

Szabó Károly: *Nézetek a történelemtanítás módszertanáról.*

Reflektorfényben: *A Megyei Művelődési Otthon munkájai.*

Készítette: Nyomdaipari Vállalat Balassagyarmat

Készült: 1000 példányban. Eng. szám 933—5682/65.

Felelős vezető: Mayer Sándor

ÁVAR PÁL

A Nógrád megyei Terény községben született 1924-ben, paraszti családból. Középiskoláit az aszódi gimnáziumban, az orvosi egyetemet Budapesten végezte. Ideggyógyász és pszichiáter szakorvosként hosszú évekig működött kórházban: jelenleg mint kutatóorvos az Országos Munkaegészségügyi Intézetben dolgozik. Diákorában versekkel jelentkezett, később inkább novelláira figyelte fel az irodalmi közvélemény. Elbeszélései különböző fővárosi folyóiratokban és hetilapokban, valamint három gyűjteményben jelentek meg. Írásaiból és műfordításaiból a „Pálócfa” is közölt néhányat. Novelláinak életető eleme a lélekábrázolás. Hősei a legkülönbözőbb társadalmi osztályokból származnak, s novelláiban úgy kerülnek össze, mintha csak ugyanarra a kórházi osztályra utalták volna be őket. Ami közös bennük: az emberi sors. S ez a betegségben és egy-egy fonák, mondhatni tragikomikus élethelyzetben nyilvánul meg a legmegrázóbban

Jelenleg novelláskötetén dolgozik.

Ara: 8.— Ft